

Michail Vitéz.

1592 - 1601.

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 7 (232)
iulie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFĂN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

● **Mihai Viteazul pentru românii transilvăneni:** P.P. Panaitelescu... 2 ● **Ploiești 1599 — curtea lui Mihai:** Octavian Onea... 6 ● **Un mare căpitan și prinț:** Dumitru Zaharia... 8

Mai 1936 — glasul hotărârii al maselor populare: <i>M.C. Stănescu</i>	10
Cnezi și voievozi ai Transilvaniei (III): <i>Ștefan Pascu</i>	15
Tezaurul dacic de la Șimleu Silvaniei-Cehei: <i>Alexandru V. Matei</i>	18
Amalfi — între antichitate și evul mediu: <i>Mihai Berza</i>	22
1874. Titu Maiorescu și primul său ministeriat: <i>Z. Ornea</i>	26
Pe urmele strămoșilor (XII): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
A.D. Xenopol la Sorbona: <i>D. Ivănescu</i>	36
Fapte spre folosul națiunii: <i>Mihai Sofronie</i>	38
18 iunie 1940. Odiseea Apelului: <i>Leon Sărășanu</i>	40
1925-1927. În culisele crizei dinastice: <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	44
Conferința Atlanticului: <i>Eugen Preda</i>	50
Băile Felix — veacuri de istorie: <i>Vasile Smărăndescu</i>	54
În București, acum 50 ani	56
Pe vechile trasee ale castelelor spaniole: <i>Ana Vădeanu</i>	60

● **Cărți sosite la redacție...** 21 ● **Concursul Magazin istoric:** 1921-1986. Partidul Comunist Român — glorioasă aniversare. **Răspunsurile la întrebări...** 32 ● **Poșta Magazin istoric...** 62

COPERTELE NOASTRE

① Scene din istoria medievală: cavaleri de la curtea lui Alfonso X cel Întelept al Spaniei (1252-1284) — miniatură din sec. XIII

④ Castelul din Manzanares al celebrei familii Mendoza (Pe vechile trasee ale castelelor spaniole, p. 60)

② Chipul viteazului voievod Mihai așa cum a fost pictat, în veacul trecut, de Gh. M. Tattarescu; reproducere din volumul M. Sevastos, Monografia orașului Ploiești, București, 1937 (Ploiești 1599 — curtea lui Mihai, p. 6)

③ Făuritor al celei dintâi uniri a țărilor române, Mihai Viteazul s-a sprijinit în glorioasa lui epocă și pe marea masă a românilor transilvăneni, dintre care unora, proveniți din cindul cnezilor și voievozilor obștilor sătești, le-a acordat diplome de înnoțire. În imagine, diploma de înnoțire acordată din Alba Iulia de marele voievod român, la 28 februarie 1600, prin care se stabilesc elementele blazonului pentru George, castelanul cetății Idioara, și frații săi Nicolae, Ioan și Petru, români din Banat (Cnezi și voievozi ai Transilvaniei, p. 15)

Macheta artistică a copertei ①: arhitect Alexandra Tăuș

MIHAI VITEAZUL PENTRU ROMÂNII TRANSILVĂNENI

P. P. PANAITESCU

„Figura lui Mihai Viteazul a ieșit azi din legendă pe măsură ce mărturiile din vremea lui n-l arată în adevărata lumină. El devine tot mai mult, pentru cine vrea să vadă, o realitate vie. Cineva poate trăi azi cu mintea vremea marelui erou român, ascultînd glasul celor de atunci. Documentele autentice, de primă mînă, au ieșit la iveală de pretutindeni“.

Cu aceste cuvinte se deschidea cartea despre Mihai Viteazul pe care istoricul P.P. Panaitescu o publica în urmă cu 50 ani. Tot în același an, 1936, autorul mai tipărise și un volum de Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul. Deși viziunea autorului a fost substanțial lărgită și îmbogățită în istoriografia contemporană, scrierea sa era pornită din convingerea că „smințirea voinței înfăptuitor al primei uniri politice a tuturor românilor, Mihai Viteazul, „culmea cea mai înaltă a istoriei noastre, slături de Ștefan cel Mare“, trebuia „păstrată acestui popor, ca să fie concentrate asupra lui forțele a cît mai mulți cercetători“.

Și, într-adevăr, faptele și personalitatea marelui voievod s-au aflat permanent în atenția cercetării istorice din țara noastră. În ultimele două decenii, pe lîngă numeroasele studii și monografiile închinat lui Mihai Viteazul, au fost publicate și o mare parte din documentele din vremea sa. Sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului și a Bibliotecii Centrale de Stat s-a inițiat, totodată, seria de volume Mihai Viteazul în conștiința europeană (colectivul de coordonare Ion Ardeleanu, Vasile Arimă, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat), din care au apărut în 1982 vol. I Documente externe și, în 1983, vol. II Cronicari și istorici. Secolele XVI-XVIII (premiat de Academia R.S. România).

La 385 ani de la sfîrșitul marelui voievod și la cinci decenii de la apariția studiului pe care i-l a închinat în 1936 P.P. Panaitescu, prezentăm cititorilor noștri paginile despre intrarea lui Mihai în Transilvania și cîrmuirea sa asupra acestei țări românești. Pentru ușurința lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, textul fiind transcris conform normelor ortografice actuale.

I. L.

După ce, prin tratări cu turcii, Mihai se asigură momentan din partea lor, el își adună oastea la Ploiești¹ și de acolo porni la 4/14 octombrie 1599 peste munți. Încă din 1597, cancelarul ardelean Iojica tratase cu Mihai un plan îndrăzneț, Sigismund Báthory² să abdice în favoarea domnului român și acesta să unească sub sceptrul său Ardealul, Țara Românească și chiar Bulgaria, ce urma să se răscolească sub conducerea lui. Ca să pornească această luptă singur, era desigur o mare îndrăzneală, dar nu trebuie să uităm că unii domni munteni și moldoveni trecuseră munții cu oștile lor — Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Mircea Ciobanul și chiar Pătrașcu cel Bun, care trecea drept pîrinte al lui Mihai. Neîncercător că ungurii mercenari din oastea lui vor lupta cu cei din Ardeal, Mihai îi chemă pe toți căpitani la Florești și acolo, înconjurîndu-i cu curtenii și cazaci, îi puse să jure că vor fi credincioși. Operația militară executată de Mihai pentru Ardeal a fost o mare mișcare calculată dinainte pe zile și poate pe ore. Mihai își împărți armata în două, cea mai însemnată parte, adică mercenarii, trecură pe la Buzău, departe de drumul direct spre capitala Ardealului, cu scop de a ridica pe secui în favoarea lui. Secuii erau pentru Mihai, căci Bathoreștii le răpiseră privilegiile, iar Mihai avea legături cu ei prin agenții ce recrutau oșteni în rîndurile lor. A doua oaste, oastea de țară din Oltenia, trecu cîteva zile mai tîrziu pe la Turnu-Roșu cu Buzehții și Udrea și se uni cu Mihai, care străbătuse prin Brașov pînă în dreptul Sibiului timp de 11

¹ Vezi articolul din continuarea acestuia — n.r.

² În vara anului 1599, Andrei Báthory, principele Transilvaniei, Ieremia Movilă, domnul Moldovei, și Jan Zamoyski, cancelarul Poloniei, stabilesc un acord în vederea înălțurii lui Mihai din domnie. Andrei Báthory îi cere lui Mihai să părăsească țara — n.r.

zile (cu oprirea necesară pentru ridicarea securilor). Operația prezenta avantajul că mărșăleaza oastea lui Mihai prin adăstarea securilor, dar și primejdia ca cele două oștiri depărtate cu zile întregi de mărșă să fie bătute separat. Mihai socotise însă așa de bine timpul necesar adversarului său luat prin surprindere ca să-și adune oastea, încât a izbutit să-și unească cele două oștiri și să le aducă în fața Sibiului, chiar în ziua sosirii cardinalului [Andrei Báthory, voievodul Transilvaniei] cu oștirea lui la porțile aceluia oraș.

Mihai trecuse peste munții la 5 octombrie pe cărările ciobanilor, cu o parte din oșteni, iar artileria și bagajele trec pe valea Buzăului și se unesc cu el.

Peste câteva zile, secuii se înrolară în oastea domnească chemați de căpitani unguri ai lui Mihai, cu făgăduiala redării vechilor privilegii. „Să nu lase să treacă prilejul, să părăsească pe acel popă femeiesc al lor [cardinalul]”, spuneau oamenii lui Mihai. Sașii din Brașov fură mirați când văzură că nu numai Mihai, dar și cei mai mulți boieri aveau cu ei pe soțiile și copiii lor, „ca și cum ar voi să se mute pe vecie în Ardeal”. Ei lămuresc că au făcut așa, pentru că Țara Românească rămăsese deschisă fără oaste de apărare.

La 16/26 octombrie Mihai uni cele două oștiri ale lui la Tâlmaci și porni asupra Sibiului, în fața căruia sosește a doua zi, dînd ochii cu oastea cardinalului. Atunci se prezintă în tabăra lui Mihai nunțul papii, Malaspina, încercînd să mijlocească pacea și să convingă pe domnul român să se retragă.

A doua zi nunțul fu oprit în tabăra lui Mihai și bătălia de la Șelimbăr avu loc (18/28 octombrie 1599). Oastea domnului Țării Românești era superioară la număr oștirii cardinalului, cuprinzînd vreo

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia. Tablou de C. Lecca

20 000 de oameni. Oastea cardinalului strînsă în grabă era compusă din contingentele comitatelor și ale orașelor, vreo 9 000 de oameni, plus nobilimea ardeleană, care a rămas în rezervă și n-a luat parte la luptă. Mihai ocupase satul Șelimbăr sprijinit pe înălțimea Türkenhügel și-și așezase oastea pe două linii. În prima linie, la stînga, era Baba Novac cu haiducii balcanici, la centru Mako cu cavaleria de mercenari unguri și cazaci, la dreapta aga Leca din Tîncăbești, cu sirbi și moldoveni. Pe linia a doua se afla Mihai cu oastea de țară, boierii și secuii. Andrei Báthory așezase oastea sa între Sibiu și riul Cibin, pe trei linii (ultima fiind formată de nobilime) și a dat comanda generală nobilului ardelean Gaspar Corniș.

Lupta începu la orele 9 dimineața și a ținut pînă la 4 după-amiază în chip confuz; atacul îl începu Baba Novac, urmat de mercenarii din centru. După un prim succes, contraatacul respinge trupele lui Mihai, urmează iarăși un atac al românilor, după care intervine a doua linie [a ostii cardinalului]. În această clipă lupta părea pierdută pentru români, care aveau stînga înfrîntă. Atunci, după obiceiul său, Mihai intervine în persoană, adună ostașii risipiți, rugîndu-i să se poarte cum se cuvine cavalerilor. El intervine cu boierii și curtea, linia a doua, și dă atacul final, înfrîngînd cu totul trupele cardinalului. Gaspar Corniș e luat prizonier (cu bănuiala de trădare), iar Ștefan Lazăr, comandantul aripii drepte ardeleni, e ucis în luptă. Andrei Báthory care aștepta dincolo de Cibin pe o înălțime, cu cîțiva nobili, fuge înainte de sfîrșitul bătăliei, îndreptîndu-se spre Carpații Moldovei. În cîteva ore soarta Ardealului întreg se hotărîse și domnul român de dincolo de munți era acum stăpînului lui.

La 1 noiembrie s[til] n[ou], Mihai își făcu intrarea în Alba Iulia. Era călare pe un cal roib, îmbrăcat cu o manta albă pe care se vedeau cusuți cu fir de aur chipuri de șoimi. Avea o tunică din aceeași materie și ciorapi de mătase albă,

sabia îi atîrnea pe latură, era bătută cu pietre scumpe, în cap avea o cușmă împodobită cu pene de cocoș. Alături de el mergeau 8 cai cu podoabe aurite și opt slujitori pe jos frumos înveșmîntați, urmau apoi trîmbițașii, ce cîntau după obiceiul turcesc și după aceea orchestra lăutarilor țigani cu capul gol, cîntînd din scripcă. Steagurile dușmane luate în luptă erau duse pe laturi, plecate la pămînt și apoi urmau boierii și ostașii.

Cîrmuirea lui Mihai Vi-teazul în Ardeal a ținut 11 luni și s-a lovit, cum era firesc în aceste împrejurări unice din istoria noastră, de probleme foarte grele. Ardealul stătea în fața noului stăpînitor cu o organizație nobiliară și o dietă, cu orașe libere, cu legile și orînduirile sale, deosebite de cele din Țara Românească.

Față de ai lui în hrisoavele slavone și chiar în hrisoarea către vecinul său din Moldova, Ieremia Movilă, [Mihai] nu se sfîșia să se intituleze „Domn din mila lui Dumnezeu al Țării Românești și al Ardealului”. Nobili ardeleni știau bine că el era adevăratul stăpîn, în hotărîrile dietei e numit „principale nostru milostiv”, „milostivul nostru domn”. Moldovenii și muntenii i-au zis crai, rege.

Guvernul sau sfatul princiar din Alba Iulia avea un caracter mixt, era alcătuit din cîteva nobili unguri, pe care Mihai îi socotea credincioși, dar și dintr-un număr de boieri munteni aduși de domn în capitala Ardealului. Dintre unguri erau episcopul Napragyi — cancelar, Gaspar Corniș, Moise Székely — mare general și Ștefan Czaki, iar dintre boieri, Stoica din Strîmba — fost vistier în Țara Românească, devenit mare postelnic pentru Ardeal și Bărcan vistiernic. După cucerirea Moldovei, Czaki fu înălțurat din sfat, în care se ivesc în schimb comitul Leca, Teodosie logofătul și banul Mihalcea. Acesta din urmă purta titlul de „delegat plenipotențiar al ilustrului domn Mihai la statele și ordinele ardeleni”, reprezentantul lui

la cele trei națiuni privilegiate (nobili [maghiari], sași și secui). Șpanii comitatelor rămîneau în scaunele lor, dar trebuiau să ție seamă de căpitaniul lui Mihai din cetăți, aga Leca la Gherla și Chioara, căpitanul Farcaș la Făgăraș, unde erau pîrcălăbi Badea stolnicul Grădișteanu și Iani comitul din Coșești, la Gurghiu era căpitan Constantin stolnicul. Căpitaniul lui Mihai aveau în grijă păstrarea ordinii în comitate împreună cu tistii (locțiitori), care adesea erau în conflict cu nobilimea ardeleană. Domnul trimitea de la centru boieri munteni în diferite părți ale Ardealului cu însărcinări militare, administrative sau financiare. Pe Sava armașul îl trimitea să ia jurămîntul nobililor din părțile Bistriței, Damian postelnicul și Todor spătar mergeau să confiscă averile nobililor fugiți, Teodosie logofătul ridica sume de la Cluj și Bărcan vistier de la Tirgu Mureș și de la Bistrița pe seama guvernului central. Banul Mihalcea lua măsuri la Bistrița împotriva răufăcătorilor. Era așadar o supraadministrație boierească munteană deasupra și alături de cea veche ardeleană rămasă intactă.

Ni s-au păstrat din timpul cîrmuirii lui Mihai în Ardeal numeroase privilegii și scrisori de ale lui și de ale sfetnicilor lui către nobili, orașele și autoritățile ardeleni. Afară de privilegiile solemne scrise latinește, încetul cu încetul se ivesc și scrisori și acte românești. Bărcan vistierul și Teodosie logofătul dau chitanțe în românește pentru banii încasați de la orașele Cluj, Bistrița și Tirgu Mureș. Udrea banul scria Bistriței tot românește, cerînd provizii, asemenea scriau același oraș și pîrcălăbii români din Făgăraș. Însuși Mihai dă hrisoave românești în Ardeal, unul pentru orașul Rîșnov, întîrîndu-i muntele Baiul, altul boierilor făgărușeni din Sărata pentru satul Sărăcineni. În acesta din urmă se face hotărînicia după obiceiul românesc cu 12 boieri juraători. Această pătrundere a limbii române în administrația Ardealului alarmează nobilimea unguerească și pe sași și în dieta de

la Alba Iulia din iunie 1600 se hotărăște (art. 20): „S-a întâmplat ca unor nobili să li se aducă scrisori de ale măriei tale [Mihai], dintre care unele scrise sîrbește [slavonește], altele românește, din care pricină n-au putut înțelege din ele porunca și voia măriei tale. De aceea am hotărît ca astfel de scrisori către nobilime să se scrie sau ungurește sau latinește. Cine va umbla la nobili cu scrisori scrise în limba română sau sîrbă să fie prins și adus prins la măriă ta“. Măsurile drastice

și, ordinea internă și era, de fapt, o adunare legislativă. În timpul scurtei lui domnii în Ardeal, Mihai, silit de nevoie de bani, a adunat de trei ori dieta, prima oară la Alba Iulia între 20 și 28 noiembrie 1599, a doua oară la Brașov, între 12 și 15 martie 1600, și a treia oară tot la Alba Iulia, între 20 și 27 iulie 1600.

Cele mai interesante hotărîri sînt cele luate de dieta din Alba Iulia, în iulie 1600, cînd Mihai încearcă o serie de

din ei se pun sub protecția boierilor munteni. *Dar pentru prima oară în istoria Ardealului se iau, la cererea domnului, măsuri pentru îmbunătățirea stării țăranilor români.* Nu numai pedepse pentru nobilii care vor maltrata sau vor omorî pe iobagi, dar se ia măsura, ca, așa cum „poțesti măriă ta stăpînul nostru... satele ungurești și săsești să îngăduie pășunat liber în locurile și în hotarul necultivat satelor românești ce sînt hotarnice cu ele... cu toate că plata dării ar suporta-o în chip egal“. Pe lîngă acest important articol, se mai adaugă „cealaltă dorință a măriei tale, ca persoanele preoților români să nu fie silite la munca cea de obște“ (adică să fie privilegiați și să nu fie duși la muncă în rîndul iobagilor). Dieta hotărăște: „și în această privință am cinstit și am împlinit dorința măriei tale, ca preoții români să fie scutiți pretutindeni de astfel de slujbe“.

În sfîrșit, dieta oprește exportul de vite și cere domnului o nouă organizare a vămilor Ardealului, de care, bineînțeles, nobilii vor fi scutiți. Hotărîrile acestei diete arată pe de o parte începutul opoziției nobilimii, pe de alta încercarea domnului, sfioasă deocamdată, de a schimba ceva din orînduirile seculare ce apăsau asupra românilor. Poate, dacă stăpînirea lui s-ar fi prelungit, ea ar fi luat forme mai precise. În scrisoarea lui Mihai către ducele Toscaniei găsim această frază semnificativă: „Vedeam nestărnicia și fătărnicia ardelenilor [nobili], căci nu erau încă întărită așezămintele provinciei și dușmanii pîndeau din toate părțile“.

Rămîne, deci, ca un fapt istoric intervenția în dietă a lui Mihai Viteazul, ca român, pentru țăranii și preoții români din Ardeal. ■

Mihai primind cheile unui oraș transilvănean; gravură dintr-o scriere apărută la Praga în 1599

amintite arată că nu era vorba numai de neînțelegerea limbii, ci și de teama ca limba supușilor să nu ia locul, la cîrmuirea țării, celei maghiare. De aceea sînt indicii că teama nunțiului Malaspina ca Mihai să nu guverneze în Ardeal „românește“ să nu fi avut oarecare temei.

Pricipala instituție politică ardeleană de care avea să ție seamă Mihai era dieta sau comițiile, formate de cele trei națiuni privilegiate, nobilii [maghiari], sașii și secuii. Dieta hotăra impozitele, chestiunile de mo-

reformes sociale, pe cînd anarhia militară din Ardeal era în creștere. Un nou impozit de 6 florini plătitibil în două rate la distanțe de 20 de zile e pus asupra țării, scutindu-se moșiile prădate, nu însă domeniile prințului și ale cetățitorilor. Nobilimea va fi gata în arme pentru luptă, ca și noii proprietari împrumăriți de Mihai și sîrbii din Ardeal. Cele mai importante preocupări ale dietei privesc pe iobagi, se repetă hotărîrile ca ei să fie supuși și să nu poată fugi; cei fugiți să fie aduși înapoi, observîndu-se că mulți

Ploiești 1599

CURTEA LUI MIHAI

OCTAVIAN ONEA

Așezat pe cursul unui mic riu, Dîmbul, și în apropierea a trei orașe de odinioară care, de la sfîrșitul secolului XIV, se aflaseră în plină dezvoltare — Gherghîța, Tîrșorul și Săcufenii — Ploieștii au fost pînă în vremea lui Mihai Viteazul o așezare rurală. Ridicarea sa la rangul de oraș — pentru o vreme și reședință a curții domnești — a avut loc în timpul domniei viteazului voievod, înfăptuitorul primei uniri politice a celor trei țări române.

Moșie pentru moșie

După strălucita biruință de la Călugăreni¹ din 13 august 1595, oastea lui Mihai a fost nevoită să se retragă pe valea Dimbovitei, spre munți, la Stoenesti. Aici, drumul Dimbovitei se desfășura în două, un fir urmînd cursul rîului spre Rucăr — drumul Branului —, iar altul ducînd spre Cîmpulung, vechea cetate de scaun a țării. Era un loc strategic bine ales, unde voievodul român putea organiza apărarea împotriva otomanilor. Tot de aici, Mihai a declanșat campania din toamna anului 1595, soldată cu alungarea inamicului din țară.

Din aceleași considerente strategice, voievodul și-a stabilit reședința curții și în alte localități, devenite astfel, temporar, cetăți de scaun ale țării. Astfel, în 1596, curtea s-a aflat la Gherghîța, în

Vechea stemă a Ploieștilor

amonte de care se uneau rîurile Teleajen și Prahova. Documentele emise între 7 ianuarie și 25 iulie 1596 poartă mențiunea „în Gherghîța”, „în orașul Gherghîța”, „în cetatea Gherghîța”, „în scaunul Gherghîța”, „în cetatea de scaun Gherghîța”. Orașul, deși situat pe căile de acces spre Transilvania — următorul obiectiv al voievodului, pornit spre reunirea țărilor române, sub sceptrul său — era mai departe de munți. Dintre alte localități din zonă, Ploieștii prezentau avantajul de a se afla aproape și de rîurile Prahova și Teleajen (astăzi, acest rîu este chiar în vatra orașului), — pe cursul cărora se putea pătrunde relativ ușor și repede în Transilvania — dar și de „cetățile” de piatră ale Carpaților.

Nu s-au păstrat documentele prin care să se poată stabili

cu certitudine anul în care Mihai a cumpărat satul Ploiești. Un hrisov din 7 ianuarie 1610 de la Radu Șerban consemnează doar că „a cumpărat Mihai Voievod satul Ploieștii și a vrut să facă oraș în satul Ploieștii”. Alte documente, din 26 iunie 1615 (de la Radu Mihnea) și din 3 decembrie 1675 (de la Duca Vodă) relatează modul în care a decurs tranzacția prin care voievodul a achiziționat a șasea parte din satul Ploiești. Proprietarii acestor terenuri, frații unui boier Pătrașcu, anume Manole logofătul și Neculcea (sau Nicolae) logofătul, „n-au vrut să-și vinză părțile lor de moșie... pe bani”, pretinzînd să primească în loc o altă moșie. Atunci voievodul a cumpărat „jumătate de sat de la Băicoi”, pe care le-a dat-o celor doi logofeți în schimbul părții lor din Ploiești, „moșie pentru moșie”.

Tranzacția a avut loc probabil în 1596, cînd voievodul se afla la Gherghîța. Tot atunci au început și construcțiile curții din Ploiești, care presupunem că au avansat destul de repede, din moment ce la 20 mai 1597 Mihai se afla aici cu divanul său. Documentul emis în această zi la Curtea din Ploiești este semnat de voievod și de marii dregători din Sfatul domnesc.

Tot la Ploiești au sosit, la 29 septembrie 1597, doi capugii (demnitari care serveau la camera sultanului), care, a doua zi, au pornit spre Tîrșoviște, unde urma să se

¹ Magazin istoric, nr. 11/1985.

îndrepte și voievodul. Tot din Ploiești scria Mihai la 7 iunie 1598 comisarilor imperiali. De la „curtea din Ploiești”, la 6 iulie 1598 voievodul se adresa comisarilor imperiali din Transilvania, anunțând pregătirile unei oști tătarăști de a ataca Țara Românească. La 23 iulie, același an, Mihai semna la Ploiești o altă scrisoare, împreună cu secretarul său, Ioan Racz, adresată împăratului Rudolf II.

La Curtea din Ploiești, a sosit, în 1599, noul secretar al voievodului, sătmăreanul Ioan Darahi, trimis de Mihail Székely, comandantul cetății Satu Mare. „Am ajuns la măriș la voievodul — scrie Darahi — în ziua a zecea a celeiași luni [iulie 1599] în târgul numit Ploiești. Între altele s-a bucurat voievodul că [domnia voastră] i-a trimis pe propriul subaltern”. În octombrie 1599, la curtea sa ploieșteană, Mihai l-a primit pe Pancrățiu Senyey, cancelarul lui Andrei Báthory, voievodul Transilvaniei. Mihai — notează Darahi — „pusesse să fie adus [solul] în oraș noaptea și tot noaptea i-a și dat drumul, ca să nu aștepte ceva despre expediție [pregătirile lui Mihai în vederea trecerii în Transilvania] și... îl convinge că transilvănenii nu trebuie să se teamă de el”.

Un loc foarte apărat

Ploieștii și-au vădit deosebita importanță pe care voievodul le-o acorda în pregătirea campaniei spre Transilvania, aici fiind punctul de grupare a oștilor conduse de Mihai și de pornire spre a atinge și depăși Carpații. Orașul era, într-adevăr, înțesat de trupele pe care marele voievod le pregătise în vederea marșului spre Transilvania și care, pînă atunci, fuseseră dispersate în împrejurimile Ploieștilor. Un alt diplomat, George Palaticz (sau György Palatich, sol al lui Andrei Báthory), sosit în acele zile de octombrie la Ploiești, nu a observat nici el pregătirile voievodului român. „Mihai — scrie N. Bălcescu — lucră cu atîta tăină, încît, împărțindu-și armia în

deosebite locuri, nu lăsa lui Palatici să vadă fără numai trei sute pedestrași din gvardiștii săi. Întorcîndu-să lîngă cardinalul [A. Báthory], Palatici îi raportă răspunsul lui Mihai, adăugînd că n-a văzut la dînsul nici o pregătire de război”.

Reverendul napolitan Paolo Sartorio, într-o scriere intitulată *Relatare despre războaiele dintre creștini și turci în Ungaria, Transilvania și Valahia, pînă la sfîrșitul acestui an 1600*, consemnează și el faptul că, la Ploiești, Mihai și-a adunat o mare parte de oaste. Cronicarul Ștefan Szamosközy notează și el pregătirile din orașul de reședință domnească, Ploiești: „A instalat aici, pe piețele și străzile comunei, grupuri de valahi și traci, adică sîrbi — le-a înarmat astfel ca și cum ar trebui să se înfrunte imediat cu dușmanii —, localitatea a fost înconjurată de cavaleri călăreți, numiți curteni, și de detașamente de polonezi. Din piață pînă la palatul voievodului erau înșirați, în rînduri de cîte cinci, cinci mii infanteriști, comandați în cea mai mare parte de Baba Novac”. În continuare, Szamosközy consemnează momentul în care Mihai ia jurămîntul oștenilor săi: „Voievodul prinzîndu-le mîna i-a obligat să-i facă jurămint. Punctele jurămîntului erau: oriunde îi va duce Mihai, mai ales în campania ce începe acum, îl vor servi cu devotațiune, îi vor executa ordinele și nu se vor îndepărta de steagurile lor nici în taină și nici fătăș”.

Despre concentrarea trupelor la Ploiești („auf den Markht Ploiest”) au relatat și solii lui Mihai la împărat, în întrevvedere cu arhiducele Matthias, din noiembrie 1599. După cum consemnează Paolo Sartorio, la Ploiești Mihai și-a împărțit trupele în trei corpuri: „18 000 de infanteriști și călăreți i-a trimis la Sibiu, 8 000 de haiduci la Brașov, iar restul de 2 000 de călăreți i-a ținut lîngă sine cu 80 de piese de artilerie, printre care tunuri grele și mici, pe care le-a dus la Buzău, iar la 26 octombrie toate aceste părți s-au

întîlnit pe șesul de la Cibin, la trei leghe de Sibiu”.

La 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul intra triumfător la Alba Iulia, realizînd unirea Munteniei cu Transilvania, prima etapă din planul său politic.

Ploieștii, „orașelul său [al lui Mihai]”, cum îl denumea într-un raport din 23 octombrie 1600 Stanislaw Golski, voievodul Podoliei, apare și în relatările altor străini care l-au vizitat drept „luogo diletoso [locul plăcut] di Michele”, „moșia lui Mihai, unde petrecea de obicei în toate desfătările sale”, „curtea pe care a clădit-o pentru desfătările sale”. Orașul reținea atenția și prin așezarea strategică, fapt care precumpănea, de altfel, în hotărîrea voievodului de a-și fixa aici punctul de pornire înspre Transilvania. Orașul dispunea de „o curte întărită bine”, după cum remarcă același Stanislaw Golski. Aici, „la o milă de acest Ploiești, [Mihai] și-a așezat oastea — scria în același raport Golski —, între dealuri, într-un loc foarte apărat, între păduri, văioage și rîuri”.

Orașul a continuat să se dezvolte și sub domnitoriile care i-au urmat lui Mihai, locuitorii săi bucurîndu-se de privilegiile economice și sociale acordate de marele voievod. Într-un hrisov din 1775 emis de Alexandru Ioan Ipsilanti, Ploieștii erau menționați ca moșie „slobodă domnească”. Sînt amintite în acest document și „domneștiile sineturi, care au avut cu privilegiu această moșie”. „Aducîndu-nile — continuă documentul — am văzut atîtea hrisoave și întăriri de la răposaiți frați domni de mai nainte, dîndu-le slobozenie la toți orașenii de obște de a se hrăni și de a-și face aliș-verișul lor în pace și nesupărați de către nimeni pe numita moșie. Cari privilegiiuri li s-au și păzit și au avut această slobozenie într-atîta sumă de ani nelipsit, toți de obște, lăsîndu-le fieșcare din frații domni ce au fost după vremuri tot slobozii și nu numai nu i-au isterisit [îndepărtat] de numita moșie, ci încă au întărit privilegiurile lor”. ■

UN MARE CĂPITAN ȘI PRINȚ

Dr. DUMITRU ZAHARIA,

șeful Filialei Arhivelor statului, județul Bacău

Personalitatea și faptele de vitejie ale lui Mihai Viteazul, voievodul român angajat cu toate forțele țării sale în lupta antiotomană și pentru realizarea unirii țărilor române surori într-un singur stat, au avut un larg răsunet în lumea contemporană a marelui domn. Acțiunile viteazului voievod au fost reflectate atât în paginile unor scrieri (numai pentru secolele XVI-XVIII sînt înregistrate peste 140 lucrări cu referiri la faptele marelui domn, lucrări datorate unor istorici, cronicari sau scriitori din diferite țări ale Europei), cît și în documente diplomatice ale vremii. Printre mărturiile privind ecoul pe care l-au avut faptele lui Mihai în chiar capitala otomană se află și cele cuprinse în rapoartele diplomatului italian Eustachio Fontana, călugăr franciscan, trimis la Poartă al cardinalului Cinzio Aldobrandini, secretarul de stat pentru relații externe ale Vaticanului¹. El și-a informat cu regularitate superiorii de la Roma despre cele ce se petreceau la Constantinopol în anii 1596-1601, cînd în centrul atenției se afla în mod deosebit Mihai Viteazul care, după strălucita victorie de la Călugăreni, devenise o personalitate politică și militară de prim ordin.

În august 1596, la un an după această memorabilă bătălie, în primul raport trimis,

Fontana înregistra faptul că voievodul Țării Românești era apreciat la Poartă ca „o mare valoare și ca unul care s-a luptat la înălțimea capacității sale”, iar „ceea ce a realizat se datorează vitejei sale”.

În decembrie același an, Fontana consemna îngrijorarea cu care erau primite, atât de autoritățile cît și de populația otomană, știrile despre acțiunile lui Mihai, „de al cărui curaj cunoscut s-au speriat într-atît turcii, încît cînd constată tot ce au pierdut armatele-lor lucrul acesta îl fac cu mare frică”.

Cînd, în vara și toamna lui 1598, Mihai a reînceput campania antiotomană, desfășurînd cu succes ofensiva în sudul Dunării, la Constantinopol se făceau în grabă pregătiri pentru trimiterea unei mari oști împotriva Țării Românești. La 4 octombrie, prelatul franciscan transmitea: „Se aude că Mihai voievod i-a măcelărit pe turci și a cucerit Nicopolul și alte locuri, în special Vidinul, oraș important”. La 17 octombrie, Fontana înregistra „confuzia și teama atît de mare” care domneau în rîndurile armatei otomane. Documentul sublinia bucuria cu care creștinii din Imperiu întîmpinau acțiunea dezrobitoare a voievodului român. „De altfel, grecii din țară fac, în secret, multe lucruri în ajutorul lui Mihai și pe ascuns se procură arme pentru orice fel de ocazie, iar printre creștini se simte un murmur de bucurie, care nu este exprimat în cuvinte”.

În iunie 1599, o oaste otomană se pregătea să atace Țara Românească. În raportul său, Fontana consemna te-

merile cercurilor de la Poartă că această campanie va fi sortită eșecului, că și cea din vara lui 1595. „Printre dinșii există părerea comună că Ibrahim, generalul lor, nu va reuși să facă nimic, nu numai în Ungaria și Transilvania, dar mai ales în Țara Românească, împotriva căreia s-a îndreptat cu întreaga lui forță. Dimpotrivă, va crea pericolul de a suferi aceeași înfrîngere deosebită pe care a suferit-o Sinan pașa la timpul său, cînd, neputînd să se opună vitejei lui Mihai, a fost obligat să-și salveze viața prin fugă, lăsînd acestuia o mare și bogată pradă de război, iar el [Mihai] «a rămas în picioare și de această dată», așa cum se exprimă ei înșiși [otomanii] în limba lor”.

În 7 august 1599, era transmisă știrea că la conducerea oștii îndreptate împotriva lui Mihai urma să treacă marile vizir Halil pașa. Otomanii „au așezat garnizoane puternice la hotarele Țării Românești”. De asemenea, la 16 octombrie, Fontana relata că „Mihai s-a menținut pe granițele Țării Românești, [iar] oastea otomană nu a putut zdruncina pînă acum forțele lui, pentru că sus-zisul Mihai se află într-o situație foarte favorabilă”.

Înfăptuirea unirii celor trei țări surori, act politic de deosebită însemnătate în istoria românilor, a dat noi dimensiuni prestigiului lui Mihai. La 1 iulie 1600, Fontana relata că la Constantinopol „din zi în zi crește teama în pieptul și în sufletul fiecăruia, datorită marii valori pe care o demonstrează în aceste părți ale Europei acest nou Ale-

¹ Documentele au fost cercetate de noi în Arhivele secrete ale Vaticanului, fondul Borghesi, seria III, vol. 60 A, avînd titlul general *Scrisorile fraților franciscani de la Constantinopol*. Ele au fost reproduse, fragmentar, și în volumul *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. I. Documente externe, București, 1982. Datele sînt pe stil nou.

xandru [Macedon], căruia îi spun Mihai voievod". Patru săptămâni mai târziu, la 29 iulie, diplomatul franciscan consemna largul răsunet pe care îl stîrniseră în cercurile o'mane victoriile lui Mihai: „În toate discuțiile lor publice și particulare nu se vorbește despre altceva decît despre valoarea acestuia și se tem de trecerea lui peste Dunăre, căci fără obstacole, de data aceasta pe picioare [pe uscat], încet și sigur, se vor trezi cu el în spate, lingă Constantinopol".

Aceeași permanentă preocupare a otomanilor privind faptele voievodului român era înregistrată de Fontana și la 12 august 1600, cînd în raportul trimis menționa „discuțiile mari care se poartă asupra valorii și curajului armatei lui Mihai, căci în abordarea atît a problemelor publice cît și a celor particu-

lare nu se analizează nimic altceva în afară de persoana lui. Ei [otomanii] — continuă raportul — afirmă că Mihai este un mare căpitan și îi dau titluri ca oricărui alt prinț... Numîndu-l, îl ridică și îi acordă multă stimă și atît de mult se tem de el, încît nu știu să găsească modul în care l-ar putea judeca și s-ar putea opune curajului său. Și spun că Dumnezeu luptă alături de el și atît de mult cred acest lucru, încît cedează totul în favoarea lui".

Cu vădită simpatie urmărea trimisul Vaticanului știrile care soseau la Poartă referitoare la eforturile viteazului voievod român de a face față atît atacurilor otomane cît și celor ale oștirii polone conduse de Jan Zamoyski, care ocupase Moldova. La 30 octombrie 1600, Fontana relata despre o tentativă a lui Mehmet pașa de

a pătrunde în Țara Românească. „După acest eveniment — continuă Fontana — au crescut și mai mult minia și ura [otomanilor] contra lui Mihai, cît și disperarea acestora, deoarece nu știu în ce chip l-ar putea înblîzi. De asemenea, se afirmă că, chiar dacă încheie pacea, nu trebuie să se încredă în el, deoarece sub amenințarea lui vor suferi atîtea pagube cum n-au suferit pînă acum, cînd le-a fost dușman declarat. Nu știu cum să rezolve această amenințare și trăiesc într-o mare tulburare și frică".

La 9 decembrie 1600, la Constantinopol era adus Deli Marcu, „căpitan de prim rang pe lingă Mihai", luat prizonier de otomani. Întrebat de marele vizir despre Mihai, Deli Marcu a răspuns că voievodul român „era un om de o mare valoare și curaj egal. Atît timp cît el va trăi, ei [otomanii] nu vor fi deloc liniștiți".

Știrile transmise de Fontana la 2 iunie 1601 conțin speranța că Mihai va reuși să-și redobîndească domnia. „Din clipă în clipă", scria franciscanul, se amplifică aici vestile despre vitejia lui Mihai și răsună zgomotul armelor norocosului voievod. Toate acestea fac să crească fericirea și speranța... În această situație fericită pentru el, se speră atît că, dacă ar fi să dau crezare la ce se aude, [Mihai] se bucură de strălucire și în Asia. Se scrie la Poartă că regele Persiei ar avea înțelegere cu el".

Este ultimul raport al trimisului Vaticanului la Constantinopol cuprinzînd știri referitoare la Mihai Viteazul. Peste numai două luni, la 19 august 1601, voievodul român, care își uimise contemporanii prin vitejia și dragostea sa de țară, sfîrșea ucis mișelește pe Cîmpia Turzii. „Mihai era pe atunci — după cum scria un contemporan al său, istoricul francez Jacques Augustin de Thou — în vîrstă de 43 de ani, bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire, după chiar judecata inamicilor săi". ■

Asasinarea marelui voievod a impresionat profund numeroase cercuri ale opiniei publice europene. Dovadă și această gravură ce redă scena asasinatului, apărută în Le Grand Théâtre Historique ou Nouvelle Histoire Universelle, vol. IV, Leiden, 1703

MAI 1936 — GLASUL HOTĂRÎT AL MASELOR POPULARE

M. C. STĂNESCU

Seara zilei de 30 mai 1936. Pregătirile pentru demonstrația ce urma să se desfășoare a doua zi erau, practic, încheiate. Cei mai mulți dintre reprezentanții celor 11 județe ale Munteniei se aflau de acum în București, ceilalți urmînd să sosească în dimineața următoare. Muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, reprezentanți ai micii burghezii se reuneau sub aceleași lozinci ale luptei antifasciste, împotriva tendințelor dictatoriale ale regelui Carol II și a politicii antipopulare a guvernului condus de Gh. Tătărescu. Convocată de Partidul Național-Tărănesc, principala forță politică a opoziției burgheze, manifestația s-a bucurat de sprijinul Partidului Comunist Român, care i-a imprimat o deosebită combativitate în afirmarea voinței de luptă a maselor largi populare „contra fascismului, războiului și a exploataării capitaliste”, cum se arăta într-un manifest lansat de P.C.R. în acele zile.

Regăsim în această orientare ideii lansate de partidul comunist încă în 1933, cînd chemarea Comitetului Național Antifascist făcea cunoscut maselor scopul creării acestei organi-

Lupta contra dușmanului comun

După 1933, viața politică din România a cunoscut un proces de erodare treptată a regimului democrației bur-

¹ Despre activitatea și orientarea generală pe care a imprimat-o P.C.R. luptei antifasciste a poporului român prin crearea, în iunie 1933, a Comitetului Național Antifascist, vezi studiul semnat de Ion Popescu-Puțuri sub titlul *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului Partidului Comunist Român în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste în România*, în *Volumul Comitetul Național Antifascist Român*, București, 1985, pp. 9-27 — n.r.

gheze. Cu sprijinul regelui și profitînd de frămîntările și neînțelegerile din diferitele partide, inclusiv cel național-liberal, cabinetul Gh. Tătărescu a guvernat un timp sub regimul stării de asediu, stîrnind nemulțumiri puternice în masele largi ale poporului și în cercurile democratice.

În această situație deosebit de complexă², Partidul

² La începutul lunii ianuarie 1934, în urma asasinării lui I.G. Duca de către legionari, funcția de președinte al P.N.L. a rămas liberă. Întîlnind că G.I.C. Brătianu avea șanse să fie ales (ceea ce s-a și întîmplat), regelu l-a desemnat ca șef al guvernului pe secretarul general al P.N.L., Gh. Tătărescu, cunoscut adversar al Brătienilor în cadrul partidului li-

zații: „Stringînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu braful sau cu mintea la orașe și sate, vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germele de distrugere a tot ce este izvor de muncă și de gîndire”. În anii următori, în activitatea sa împotriva fascismului, P.C.R. a folosit noi forme și modalități care au continuat orientările generale ale Comitetului Național Antifascist, de a uni toate forțele politice antinaziste și antifasciste ale țării într-un front comun de luptă împotriva acestui grav pericol. Acordul de la Tebea, din decembrie 1935, realizat de forțele democratice pe o platformă antifascistă, succesul obținut de aceleași forțe democratice în alegerile din februarie 1936, marile demonstrații din 31 mai același an sînt o confirmare a influenței de care se bucura partidul comunist în rîndul maselor, a justiției opțiunilor sale politice și tactice, izvorite din înțelegerea clară a pericolului pe care îl reprezenta fascismul pentru poporul român¹.

bural. În acest fel, monarhul îl izola pe Brătianu și își subordona aripa tătărescană; astfel, formarea guvernului nu fusese încredințată președintelui partidului, mai mult, C.I.C. Brătianu nu era nici măcar membru în guvern. (*Magazin istoric*, nr. 2/1985). În vederea realizării planurilor sale, Carol II a atras de partea sa o serie de personalități politice (Al. Averescu, V. Iamandi, Armand Călinescu ș.a.) și n-a ezitat să stabilească unele contacte cu organizațiile de extremă dreaptă, în intenția de a le utiliza împotriva mișcării revoluționare.

Partidul Național-Tărănesc traversa și el o perioadă de criză puternică, fiind grav compromis în ochii maselor în urma guvernării din anii 1929-1933 și a represaliilor de la Lupeni și Grivița. Aripa condusă de I. Maniu era ostilă forțelor democratice, în timp ce o altă grupare, mai de stînga, a partidului, reprezentată prin M. Ralea, V. Madgearu, Dem Dobrescu, N. Lupu ș.a., se pronunța pentru menținerea și lărgirea demo-

Comunist Român, dovedind o înțelegere superioară a intereselor țării și a misiunii sale istorice, a desfășurat o bogată activitate, menită să dea perspectivă limpede luptei forțelor democratice, antifasciste, pentru concentrarea acestora într-o coaliție puternică, în stare să limiteze deteriorarea regimului politic al țării. Cu influența și prestigiul său, mult sporite în urma eroicelor bătălii de clasă pe care le organizase și condusese în anii crizei economice, P.C.R. a lansat lozincă Frontului popular antifascist, pornind de la ideea că „această alianță trebuie să aibă ca bază ceea ce apropie în momentul de față toate organizațiile care stau pe platforma antifascistă. Lupta contra dușmanului comun — fascismul — trebuie să înlăture în momentul de față ceea ce ne desparte, fără ca organizațiilor respective să le cerem să renunțe la principiile, programul lor”. (Scnteia, din 10 octombrie 1935). Activitatea P.C.R., desfășurată prin intermediul organizațiilor pe care le-a creat și condus, în primul rînd Comitetul Național Antifascist, pentru realizarea unei largi coaliții de forțe patriotice, antifasciste, dublată de aceea vizînd constituirea — cu Partidul Social-Democrat și Partidul Socialist Unitar — a Frontului Unic Muncitoresc, înregistrase progrese importante.

crăției parlamentare burgheze și stoparea activității organizațiilor de extremă dreaptă. În acest timp, o dizidență național-tărănistă se constituise în Partidul Radical-Tărănesc, pronunțîndu-se împotriva organizațiilor profasciste din țară și condamînd „naționalismul mussolinian sau hitlerismul adus pe pămîntul nostru” de aceste organizații.

În arena politică activau și alte partide — fără influență în masă — care mizau în activitatea lor pe asocierea cu alte grupări politice. Așadar, în anii 1934-1937, deși lupta împotriva guvernului Tătărescu depășea cu mult caracterul unei simple dispute pentru putere, dat fiind că platforma de pe care se ducea această luptă conținea și puncte de interes general, opoziția se prezenta cu forțele fărîmîțate, fără o perspectivă clară.

Prin combativitate și masivă sa participare, muncitorimea Capitalei, mobilizată de comunisti, a imprimat un puternic caracter patriotic, antifascist demonstrației din 31 mai 1936. În paginile 11 și 13: imagini semnificative din timpul desfășurării marșii demonstrații

JOS DUSMANII TARII JOS FASCISMUL

În acest context, la 25 noiembrie 1934, guvernul a dat o ordonanță prin care interzicea activitatea unui număr de 38 organizații, între care Comitetul Național Antifascist, Liga Muncii, Sindicatele Unitare, Amicii U.R.S.S. și altele.

În ciuda acestor măsuri, P.C.R. a găsit noi metode și posibilități de activitate, continuându-și opera de mobilizare a forțelor democratice, antifasciste și organizare a lor pe baza unei platforme de luptă care să corespundă interesele generale ale poporului român. Nu este lipsit de importanță faptul că Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935, desfășurată cu aproape patru luni înaintea Congresului VII al Internaționalei Comuniste, a lansat public lozinca Frontului popular antifascist. Rezoluția Plenerii din februarie 1935 cuprindea și unele precizări de maximă importanță privind tactica ce urma a fi folosită în realizarea Frontului popular, a cărui șansă de reușită consta în asigurarea în cadrul acestuia „a hegemoniei clasei muncitoare sub conducerea partidului comunist”.

În mod firesc deci P.C.R. și-a îndreptat atenția în primul rând spre P.S.D., P.S.U. și Confederația Generală a Muncii. Ca urmare a acestei orientări, la sfârșitul anului 1935, s-au încheiat acordurile de Front popular de la Băcia, între Frontul Plugarilor și MADOSZ, și de la București, între Blocul Democratic și Partidul Socialist (Popovici), în 24 septembrie și, respectiv, 26 noiembrie; la 6 decembrie, la Tebea, s-a încheiat un acord similar între Blocul Democratic, Frontul Plugarilor și Partidul Socialist (Popovici)¹. Cîrînd, forțele democratice, antifasciste au obținut victoria în alegerile parlamentare parțiale din 18 februarie 1936, de la Mehedinți și Hunedoara², ca și în alte alegeri județene și comunale desfășurate în același an.

Același țel:

Independența patriei

Împărtășind unele din lozincile sub care, în acei ani, P.N.Ț. a desfășurat o violentă campanie contra guvernului Tătărescu, lozinci de interes general pentru fără (lărgirea libertăților democratice, bararea tendințelor dictatoriale ale regelui Carol II și a ascensiunii organizațiilor fasciste în viața politică, măsuri de apărare contra primejdiei fascisto-revizioniste etc.), P.C.R. a indicat membrilor și simpaticanților săi să participe și să sprijine mitingurile și demonstrațiile organizate de național-tărăniști în diferite centre din țară. În ianuarie 1936, conducerea P.C.R. a adresat o scrisoare președintelui P.N.Ț. în vederea luptei comune contra pericolului fascisto-revizionist: „*Independența poporului român — se spunea în scrisoare — este amenințată de blocul fascist central-european, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în goană nemaivăzută, pentru cotopirea, în primul rînd, a orientului european. În caz de victorie, blocul fascist imperialist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele înseși ale existenței naționale a unui popor care a luptat 700 de ani pentru ființa, unitatea și libertatea sa*”.

După ce demasca intențiile cotopitore ale celor ce se ascundeau „sub semnul crucii înfrîngite și al coroanei habsburgico-horthyiste” și înfiera pe aderenții fascismului din România, care „trădează interesele națiunii”, documentul arată că singura soluție pentru înlăturarea acestui grav pericol era înfăptuirea Frontului popular antifascist, care să aibă ca obiectiv „mobilizarea întregului popor pentru apărarea păcii și a existenței și independenței naționale, a libertății naționale”. În același scop, P.C.R. a stabilit contacte directe sau prin organizațiile sale de masă cu numeroși fruntași politici, cunoscuți ca adversari ai fascismului: dr. N. Lupu, Gr. Iunian, Dem.

Dobrescu, V. Madgearu, Gr. Filipescu ș.a.

• Trebuie amintit însă și faptul că, paralel cu aceste acțiuni ale forțelor democratice, cercurile reacționare fasciste și profasciste își sporeau agresivitatea, chiar sub privilegiul îngăduitoare ale autorităților. Așa-zisul „congres studențesc” din 3-5 aprilie 1936, de pildă, a fost organizat de legionari la Tîrgu Mureș cu sprijinul material al regelui. În timpul deplasării spre Tîrgu Mureș și în zilele „congresului”, legionarii au comis acte huliganice, declarîndu-și public intențiile de a lichida o serie de adversari politici. Generalul Gh. Cantacuzino-Grănicerul, președintele partidului Totul pentru țară (numele deghizat al Gărzii de fier), a declarat că trimisese scrisori de amenințare cu moartea lui V. Madgearu, A. Călinescu și altor fruntași politici, iar cunoscutul om politic reacționar A.C. Cuza spunea că opțiunile sale politice se îndreptau spre „Italia lui Mussolini, care acum a cucerit Abisinia”.

La 12 aprilie 1936, C.C. al P.C.R. s-a adresat, simultan, prin scrisori, conducătorilor P.S.D., P.R.Ț. și P.N.Ț. Documentele respective au fost răspindite și sub formă de foi volante. Între altele, ele demascav cu tărie faptul că „mîna neagră» a Gărzii de fier urzește planul de vindere a țării hitlerismului imperialist și lovituri de stat contra poporului”. Organizațiile autointitulate „naționale”, „creștine” sau „patriotice” — se arăta în scrisorile respective — erau formate din „trădători de țară și de neam”, care urmăreau „aruncarea în robie a întregului popor, trimiterea la spînzurațoare a reprezentanților lui politici”. Cele trei partide erau chemate ca, împreună cu P.C.R., să pornească imediat o campanie hotărîtă pentru „dizolvarea organizațiilor fasciste și arestarea șefilor criminali... formarea gărzilor cetățenești de autoapărare... alegeri libere... organizarea apărării colective contra provocatorilor de război”.

În toată țara au avut loc manifestații în cursul cărora au fost condamnate măsurile represive ale guvernului împotriva forțelor democratice.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 12/1969; 2/1976, 2/1985.

antifasciste și atitudinea îngăduitoare față de organizațiile fasciste.

La 21 mai 1936, din indicația Comitetului local București al P.C.R., tineri comuniști și antifasciști din Capitală au organizat o procesiune la Mormântul eroului necunoscut¹, unde, împreună cu tineri din organizațiile național-fărăniste și radical-fărăniste, au depus o coroană de flori cu prilejul zilei eroilor neamului. La sfârșitul procesiunii, cînd tinerii antifasciști părăseau Parcul Carol, și-au făcut apariția bandle de huligani legionari, care însă au fost puse pe fugă de tinerii patrioți. Două zile mai tîrziu, tot la București s-a desfășurat o întrunire muncitorească organizată de P.S.D. în cadrul căreia președintele partidului, condamnînd fascismul, a ținut să precizeze că acesta „este o problemă care interesează toate statele, fiindcă amenință, întocmai ca un flagel molipsitor, securitatea și viața tuturor”. A doua zi, 24 mai, 25 000 cetățeni ai Capitalei, mobilizați de Comiteele cetățenești — organizație de masă condusă de P.C.R. — au ținut o mare întrunire în sala „Tomiș”, urmată de o demonstrație pe străzile orașului, ambele desfășurate sub lozinci antifasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice².

Pe acest fundal general, în ziua de 27 mai, după o instruire de aproape cinci luni la Tribunalul Militar al Corpului 5 armată din Brașov, a început procesul înscenat de autorități grupului de comuniști și antifasciști condus de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui activitate revoluționară desfășurată în cadrul conducerii Comitetului Național Antifascist îl relevase opiniei publice ca pe unul din conducătorii încercați ai luptei revoluționare, antifasciste din acei ani. Prin atitudinea sa dîră, neînfriată, tovarășul Nicolae Ceaușescu a transformat procesul într-o adevărată lecție de curaj și demnitate comunistă, de patriotism fierbinte, exercitînd o puternică influență asupra stării de spirit antifas-

ciste a opiniei publice din România.

Voința întregii țări

Spre sfârșitul lunii mai, liderii P.N.Ț. au difuzat un *Manifest către țară*, care, fiind confiscat de autorități, nu s-a putut răspîndi decât clandestin, sub formă de foi volante. Documentul chema masele la luptă pentru răsturnarea guvernului Tătărescu și organizarea unei riposte hotărîte împotriva organizațiilor fasciste și a pericolului fascisto-revizionist extern. Împărțînd cele mai multe din obiectivele enunțate în acest document, C.C. al P.C.R. a difuzat, la rîndu-i, un *Manifest adresat clasei muncitoare, țărănimii, intelectualilor, membrii sau simpatizanți ai săi, cu înflăcărate chemare de a participa activ la „adunările [proiectate de P.N.Ț.] la 31 mai”*: manifestul preciza că muncitorimea trebuia să fie adevăratul „îndrumător și conducător al luptei poporului contra fascismului, războiului și exploataării capitaliste”. Același apel l-a adresat și membrilor altor partide și organizații nemuncitorești, cerîndu-le să-și unească eforturile în vederea formării unui „guvern al Frontului popular, așa cum au făcut, sub conducerea partidului comunist, proletariatul și întregul popor din Spania și Franța”.

În dimineața zilei de 31 mai, coloane de manifestanți s-au pus în mișcare pe Calea Griviței, bulevardul Filantropia și Șoseaua Jianu. Cînd acestea s-au reunit în Piața Victoriei, mulțimea a ajuns la mii și mii de oameni. „Țărani și muncitori, plugari și țigoveți, femei și copii, sătence și lucrătoare de la oraș, intelectuali și meșteșugari ne-au dat — cum citim într-un reportaj publicat de ziarul *Dimineața* din 2 iunie — pentru înția dată icona autentică a poporului fremătînd de aceleași năzuințe, adunat în jurul aceluiași idealuri sociale și politice”.

Primele au pătruns în piață coloanele sindicatelor muncitorimii bucureștene, flancate de membri ai unor organizații democratice, antifasciste, dînd

o notă aparte întregii demonstrații. Pe pancarte sau scandate de coruri vorbite se puteau citi și auzi lozincile: *Jos hitlerismul! Jos fascismul! Trăiască Frontul Popular! Vrem guvern al Frontului Popular! Jos cenzura! Trăiască Liga Națiunilor! Vrem drepturi egale pentru femei!*

Cînd coloana sindicatelor a ajuns în centrul pieței, se arăta într-un articol publicat în *Scînteia* din 1 iulie 1936, „muncitorii au ridicat pe umeri pe reprezentantul partidului nostru [P.C.R.], glasul cîruia a fost ascultat de masa imensă”. La sfîrșit, din toate colturile pieței, s-a scandat: *Legalitate pentru P.C.R.! Trăiască P.C.R.!*

Au trecut apoi prin piață reprezentanții din județele Ilfov, Teleorman, Muscel, Argeș, Buzău, Rîmnicu-Sărat, Vlașca, Brăila, Ialomița, Dimbovița și Prahova.

La 15.30, cînd ultimii demonstrații se scurgeau prin Piața Romană, zona din jurul Arenelor Romane, unde urma să se desfășoare mitingul ce încheia această demonstrație, era ticsită de lume. Din același articol publicat de *Scînteia* din 1 iulie 1936 aflăm că muncitorii au ocupat tribunele, „au întins peste tot placardele lor, [iar] agitatorii organizațiilor de masă, în frunte cu partidul nostru, au ținut discursuri”.

Adunarea a fost deschisă de Virgil Madgearu. I. Mihalache, care a luat apoi cuvîntul, a expus poziția P.N.Ț. față de guvernul liberal și de Coroană, precum și punctul de vedere național-țărănesc în legătură cu politica externă a țării. Vorbitorul a făcut apel la solidaritatea tuturor forțelor patriotice în vederea apărării patriei.

Simultan cu marea demonstrație a miilor de cetățeni ai Capitalei, în numeroase orașe reședință de județ s-au ținut manifestații desfășurate după același program și în același spirit. Numărul celor care au participat la întrunirile ce au avut loc la Iași, Timișoara, Galați, Bacău, Craiova, Vaslui, Piatra Neamț, Roman, Caracal, Baia, Rădăuți, Suceava, Focșani, Bîrlad și în mul-

te alte localități s-a ridicat la zeci de mii de oameni. Pretutindeni, comunistii au imprimat un spirit combativ acestor acțiuni. În fața demonstrațiilor s-au ținut discursuri înflăcărâte. La Focșani, de pildă, a vorbit Nicușor Graur, care, după ce a elogiat succesul forțelor democratice în alegerile de la Mehedintzi, Hunedoara și din alte localități, a demascat rolul „grupărilor de dreapta care, fatal, tind la lărmarea unității statului nostru, făcîtu cu atîtea jertfe. A trebuit — arăta el — să trăim și aceasta ca să vedem cum, în România Mare, corupția germană, pumnul prusac și mîna lui Hitler se întind și lovesc fără rușine. Țara respinge politica plătită cu fondurile hitleriste de la Berlin, politica fascistă... politica huliganilor și așasinilor”.

În cadrul întrunirii de la Vaslui, profesorul universitar ieșean Petre Andrei a chemat masele la luptă „azi, cînd la granițele țării se arată spectrul unui nou război, [cînd] Germania urmărește Anschlussul, iar Austria să refacă vechiul imperiu austro-ungar...”

Referindu-se la amploarea acestor acțiuni, *Scînteia* din 1 iulie 1936 aprecia că „marea manifestație populară din 31 mai a fost, după alegerile județene [din februarie 1936], cea mai puternică manifestație de front unic contra fascismului” din acei ani. „La toate întrunirile din țară și mai cu seamă la demonstrația din București — aprecia la rîndul său un manifest al C.C. al P.C.R., din 14 iunie 1936 — masele populare muncitorești-țărănești, sub conducerea partidului comunist, și-au arătat voința și hotărîrea lor dîră de a duce lupta pînă la capăt”.

Experiența celor ani avea să fie dezvoltată în perioada următoare, printr-o suplă și originală politică de alianțe politice, ceea ce a făcut posibilă, sub conducerea comunistilor, pregătirea și desfășurarea cu succes a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. ■

Cnezi și voievozi ai Transilvaniei

O IMPRESIONANTĂ LUME A OBȘTII ROMÂNEȘTI (III)

Acad. ȘTEFAN PASCU

● Aleși de obștea românilor ● În toate comitatele, scaunele și districtele ● Din străvechea organizare a obștilor ● Nobilii bărbați din Țara Zarandului ● Tripartitul lui Verböczi — și realitatea ● Revelațiile toponimiei

Am urmărit în numerele anterioare ale revistei¹ răspindirea trăsăturilor generale și particulare ale instituției cneziale din Transilvania — străvechea formă de organizare social-politică și social-juridică românească, cu origini în obștile sătești românești. Formele superioare de organizare social-politică și social-juridică — voievodatele —, vor forma subiectul prezentului articol.

Cneazul Căndea
din Filu
de Mori
(frescă din
sec. XIV
aflată
la ctitoria
acestei familii
din Țara
Hațegului)

Asemenea cnezilor, voievozii însoțesc nemijlocit prefacerile ce au loc în societatea românească și, îndeosebi, în societatea românească transilvană, până la transformarea voievodatului în principat autonom (1541). Este perioada în care această societate se integrează tot mai mult în angrenajul relațiilor feudale. Ceea ce se răsfirgă și în stratificarea, într-o evoluție ascendentă, a lumii voievozilor, asemenea procesului urmat de cnezi.

Voievozii au existat peste tot în Transilvania, în toate comitatele și în toate districtele românești, chiar și în unele scaune săsești și secuiești. Adeveriți de documente, de toponimie

și de onomastică. Cercetări recente dezvăluie existența acestora chiar și acolo unde, pînă acum, prezența lor nu ne era cunoscută, ca, de pildă, în Țara Hațegului și Țara Caraș-Severinului (confirmări de documente), ori în Țara Făgărașului (existență dovedită prin toponime). Voievozii au existat și în comitatele din Ungaria nord-estică (Ugocsa, Berég) megieșe Țării Maramureșului și mult asemănătoare în ce privește instituțiile românești, după cum au existat și în sudul Poloniei. Două remarci speciale se cuvin în acest loc. Una cu privire la Țara Maramureșului și alta la Țara Făgărașului. Cea dintîi este caracterizată, de obicei, drept „țară a voievozilor”, datorită importanței deosebite a voievozilor maramureșeni, care-i apropie de ceea ce reprezentau voievozii din Țara Românească și Moldova. În realitate, pînă spre sfîrșitul sec. XIV aici a existat un singur voievod „al românilor din Maramureș”, ales de „soborul cnezilor” dintre cei șapte cnezi „de vale”; abia spre sfîrșitul secolului amintit, paralel cu procesul de transformare a Maramureșului în comitat, sînt amintiți frații Balc (Baliță) și Drag, deodată, alături de care mai existau mai mulți voievozi

¹ Magazin istoric, nr. 5, 6/1986. O prezentare pe larg a acestor instituții specifice românești în vol. III al lucrării Voievodatul Transilvaniei, în curs de apariție la editura Dacia din Cluj-Napoca.

locali, conducători de obști simple sau de uniuni de obști.

A doua remarcă se referă la voievozii din Țara Făgărașului, a căror amintire este adevărată doar de toponimie (două sate cu numele Voevodeni, Mari și Mici). Pentru orice cunosător al realităților istorice este o certitudine existența voievozilor în această țară, de unde și-a „strămutat scaunul peste plai”, acel (Radu) Negru Vodă la sfârșitul sec. XIII. Era un voievod asemenea lui Bogdan Maramureșanul și altor voievozi maramureșeni. Voievodatele făgărașene însă, datorită influenței instituțiilor din Țara Românească, din care a făcut parte multe secole, împreună cu cnezatele de uniuni de obști, s-au transformat în „boieronate” și voievozii în „boieri”, numeroși și importanți în societatea din această parte a Transilvaniei.

Asemenea cnezilor, voievozii îndeplineau atribuții judecătorești, administrative, fiscale și militare pentru voievodatele pe care le conduceau. Deosebirea era mai cu seamă în întinderea acestei autorități: în vreme ce cnezii erau îndeobște căpetenii ale unui sat (și erau cazuri în care autoritatea se împărțea în cadrul aceluiași sat între doi și chiar trei cnezi), voievodul își îndeplinea atribuțiile peste obștile de pe un teritoriu ce cuprindea mai multe sate, uneori — ca în Maramureș, de pildă — o întreagă „țară”.

Voievozii erau aleși din rândul cnezilor. Documentele vremii o afirmă limpede. Astfel, un document din 1364 precizează că românii își aleg voievozii — „oameni cinstiți” — după voia lor.

Uterior, pe măsură ce structurile feudale au devenit tot mai riguroase, voievozii au început a fi aleși dintr-un număr restrâns de familii, tendința fiind de a imprima acestei dregătorii un caracter ereditar. Totuși, alegerea voievozilor de către obște — dovadă concretă a faptului că originea instituției pe care ei o reprezentau se găsea în străvechea organizare a obștilor — va fi deseori invocată: în 1474; referitor la voievozii de Arva, documentele consemnau „*woyodam per universitatem Valachorum communiter electo*” (voievodul este ales de obștea românilor).

Menționarea documentară a voievozilor este destul de timpurie. Cea mai veche știre privind existența unui voievod este din anul 1208 (*Benedictus Woywoda*), urmat de cei patru voievozi menționați în registrul de la Oradea (*Regestrum Vovadineuse*) între anii 1214-1235: unul dintre ei *Potens nomine Vayvoda* („om puternic [avutiu] cu numele Voievod”), voievodul Neuca (*Neuca vayvoda*), fostul voievod (*quondam wayvoda*) Simon și alt Simon voievod și jude (*Vayvoda iudex*), împreună cu contemporanii acestora pomenit la 1217/1229; *Rapleahik Woyvodu*, pe domeniul episcopiei din Veszprém (R.P. Ungară). Doi voievozi sînt amintiți în timpul marii invazii tătaromongole din 1241, voievodul din Girolt (Solnocul de Mijloc) și voievodul din Giarmata (Timiș). Pentru ca la 1271 să fie menționat voievodul Herbord (*Herbord Wayvoda*) „dintre Țirnavă”, adică chiar în teritoriile de colonizare ale sașilor.

Aleși de obști și reprezentându-le pe acestea, voievozii nu făceau parte din nobilimea propriu-zisă. Pe măsură însă ce regalitatea își suprapune structurile sale, asistăm la un dublu proces. O mică parte din voievozilor reușește să urce în ierarhia feudală — mai ales în vremea Angevinilor și în întreg sec. XV, obținând diploma de innoabilare; alții, dintre care unii — în mare parte — reușesc să pătrundă chiar în rândurile nobilimii, rămânînd în continuare legați de obștile românești, conducându-le și reprezentându-le interesele, exercitîndu-și atribuțiile cu autoritatea voievodală. Alții, apoi, urmînd cel mai adesea procesul de înfeudare la care era supusă masa de locuitori români, sporesc rîndurile țărânimii libere — cei mai mulți, aservite — mai puțini. Titlul de voievod în cazul acestora, lipsit de posibilitatea exercitării efective a atribuțiilor voievodale, îndeosebi militare și judiciare, rămîne, de multe ori o amintire a unor vremuri trecute.

Din prima categorie face parte, de pildă, Ștefan voievodul de Nădab (din Zarand), care, la 1401, era vicecomite al comitatului Zarand, iar în anul următor — vicevoievod al Transilvaniei. Un alt voievod innoabilat, Rayn Waywoda, ocupă dregătoria de ban de Severin

(1478) și în ipostaze asemănătoare documentele îi arată pe mulți alții. Nobili erau și unii voievozi ce conduceau uniuni de obști, cum era, de pildă, voievodul districtului Chioar, pomenit în anul 1368.

Nobiles Viri (bărbați nobili) erau, în 1404, și voievozii Moga și Ladislau din Băița, din Țara Zarandului, care stăpîneau, în sec. XV, 50 sate în trei districte. Asemenea nobilimii mari, voievozii din familia Moga aveau „*familiari*”, adică vasali, care, la rîndul lor, purtau titlu de voievozi sau de cnezi, așa cum era Mircea din Clit, menționat în 1514.

Firește însă că nu diploma nobiliară conferea voievozilor prestigiu, ci autoritatea reală și efectivă pe care o exercitau asupra unor uniuni de obști. Astfel, cu toate că nuse mîndreau cu titluri nobiliare propriu-zise și nici cu dregătorii politico-administrative cu caracter feudal, voievozii românilor din Maramureș ocupau un loc foarte important în viața social-economică, politică și juridică a acestei zone — prestigiul fiindu-le conferit de autoritatea de netăgăduit pe care o aveau asupra întregului Maramureș. De altfel, situația existentă în Maramureș este asemănătoare cu aceea care a premers constituirea statelor feudale Moldova și Țara Românească, unde, din multimea de cnezate și voievodate locale, s-a impus un voievodat care, la un moment dat, le-a inclus prin putere și autoritate pe celelalte. Nu întîmplător, în cazul Moldovei, acest voievod a fost Bogdan, ex-voievodul Maramureșului.

De altfel, și în comitatele situate în prelungirea Maramureșului — e vorba de Bereg, Ugocsa și, parțial, Arva — autoritatea politică și judiciară pentru români o reprezenta tot un singur voievod ales, anual, de obștea românească dintre cnezii din comitatul respectiv. Situația importantă de care se bucurau voievozii din aceste comitate, explică respectul cu care li s-a tratat puterea centrală, care li sprijinea și le reînnoia mereu vechile drepturi.

Chiar și atunci cînd pătrundeau în rîndurile nobilimii, voievozii români, în cea mai mare parte, nu-și părăseau neamul din care se năs-

cuseră. Mulți își păstrau și credința, ctitorind lăcașuri religioase, cum au făcut voievozii din Crișior, Bălea, fiul său Jora și nepoții săi Laslău și Ștefan. Biserica din Ribita are ctitori pe voievozii Vladislav și Miclăuș; Băliță și Drag, voievozi maramureșeni, au întemeiat chiar o „stavropighie“ (episcopie) ortodoxă a Maramureșului și părților nord-vestice ale Transilvaniei, cu centrul la Peri.

Mai modestă era situația unor voievozi care în realitate conduceau cnezate de uniuni de obști. Din această categorie putea fi, de pildă, acel *Herbold uivoda*, menționat documentar la 1271, ce-și avea moșiile între cele două Tîrnave, ori voievodul Lupșin, din Caraș și alții, stăpîni peste două-trei sate sau încercînd să-și dovedească — în procese cu nobilii sau autoritățile — drepturile pe care le dețineau din strămoși.

Cei mai numeroși erau însă voievozii ce-și păstrează vechile atribuții de conducători de uniuni de obști și cei ce coborîseră treptele ierarhiei sociale, pînă la aceea de țărani, cei mai mulți liberi, dar unii dintre ei reduși la starea de iobăgie. Supuși acel iași duble exploatare, sociale și naționale, mulți dintre acești voievozi își mai păstrau — în interiorul comunității lor — o serie de atribuții voievodale, administrative și fiscale, pierzîndu-le doar pe cele judiciare și militare, acaparate de dregători feudali. Identificîndu-se cu sătenii de rînd, acești voievozi „onorifici“ se situau în prim-le rînduri ale luptei antinobiliare. Unul dintre ei va fi fost, desigur, voievodul din Ciuci, participant la răscoala din 1514 (unde înfrîmă și voievozi și cnezi maramureșeni), ca și unii voievozi din comitatele Timiș și Arad, care, de-a lungul sec. XV și XVI, sînt amintiți în chip de conducători ai oamenilor din satele lor în împotrivirea față de nobili.

Solidar cu sătenii, în lupta din 1405 pentru îmbunătățirea situației lor se arătă și Vladislav din Mărgău, *Vayvoda Valachus* (deci voievod al românilor).

Nu este, de altfel, lipsit de semnificație faptul că după marea răscoală din anul 1514, instituția voievodală din Transilvania a fost grav primejduită de represiunea nobiliară. Ca urmare a participării mai multor

voievozi la răscoală, Dieta nobiliară a hotărît în octombrie-noiembrie (hotărîre inclusă ulterior în *Codicele tripartit* al lui Verböczy) ca autoritatea voievozilor asupra oamenilor de rînd să înceteze în întreaga Transilvanie. Comunitățile sătești și stăpînii acestora care nu și-ar fi înălțurat voievozii erau pedepsiți cu gloabe pînă la 400 florini pentru fiecare voievod, iar în cazul în care, nici după această amendă voievozii nu erau îndepărtați, moșiile respective erau confiscate și trecute în stăpînirea regelui.

Hotărîrile Dietei n-au putut fi însă aplicate. Instituția voievodală fiind adînc înrădăcinată în conștiința românilor, numeroși voievozi au continuat să funcționeze în satele de pe domeniile feudale. Ultima mențiune a unui voievod transilvănean, exercitîndu-și atribuțiile, este din anul 1829, în satul Buzesti, din comitatul Satu Mare, unde documentul consemnează atît existența unui voievod, cît și a unui jude mare și a unui jude mic.

Statisticile întocmite prin consultarea unei largi categorii de izvoare (documente, menționări ale istoricilor și călătorilor, dovezi toponomastice) stau la baza estimării, aproximative a voievozilor pomeniți documentar între 1208 și 1829 a unui număr de vreo 740 voievozi dintre care 387 atestați pînă în anul 1541 (adică transformarea Transilvaniei în principat autonom sub suzeranitatea Porții).

Cei mai numeroși voievozi au fost înregistrați în comitatele Cluj, Bihor, Chioar și Zarand. Ierarhia numerică nu este însă criteriul cel mai obiectiv, pe de o parte datorită relativității datelor oferite de documente și, pe de altă parte, din pricina deosebirii întinderii unităților administrative. Sugestiv în această privință este cazul Maramureșului, unul din cele mai mari voievodate ale Transilvaniei, aflat sub conducerea unui singur voievod ales dintre reprezentanții celor șapte cnezate ce alcătuiau „țara“. Numărul voievozilor maramureșeni este mic, dar autoritatea de care se bucurau ei era foarte mare.

Sucesiunea lor poate fi urmărită cu ușurință. Cel dintîi voievod maramureșean atestat documentar a fost Codrea; pomenit la 1345, care a condus

voievodatul maramureșean în primele decenii ale veacului XIV. Urmașul său a fost, foarte probabil, Bogdan din Cuhea, înălțurat de regalitate în anul 1343, ca urmare a răzvrătirii sale (*Boghdan quondam woywoda de Maramorosio noster infidelis* — cum glăsuiește documentul respectiv). A urmat, pentru scurt timp, foarte probabil, fratele său Iuga, după care voievod a devenit Ioan, fiul lui Iuga. La 1355, Ioan mai era voievod al românilor din Maramureș și trăia încă la 1373, cînd purta doar titlul simplu de voievod. Lui Ioan i-a urmat fratele său Ștefan, menționat cu titlul de voievod la 1360. Cu Ștefan se încheie șirul voievozilor din familia Bogdăneștilor, titlul voievodal intrînd în posesia urmașilor lui Dragoș. Primul voievod maramureșean din această familie a fost Balc (Băliță). Mai întîi, el a deținut titlul singur, iar apoi pînă la 1398, împreună cu fratele său Drag.

Începînd cu sec. XV există concomitent mai mulți voievozi ai Maramureșului (trei pentru anul 1401, de pildă) — ceea ce poate fi o dovadă că ei îndeplineau mai cînd prerogativele cnezilor teritoriali. De altfel și situația lor economică devine tot mai precară, ajungînd, peste un veac numai, asemeni țărănilor, supuși la toate dările și slujbele.

Pentru înțelegerea cît mai deplină a rolului instituției voievodale în evoluția istorică, e importantă și cunoașterea dinamicii voievodatelor cu configurarea și conținutul lor, cu răspîndirea lor geografică. Documentele cunoscute nominalizează vreo 50 voievodate pe teritoriul Transilvaniei.

Răspîndirea instituției voievodale și mai cu seamă trîncia ei de-a lungul atîtor secole de opresiune social-națională ilustrează vechimea și înrădăcinarea, în conștiința românilor, a acestei forme de organizare. Prin rezistența lor față de încercările regalității ungare de a-i înlocui, voievozii au adus o contribuție importantă la permanența și dăinuirea românilor în Transilvania, la supraviețuirea tradițiilor și instituțiilor românești, a „legii vechi“ (*lex antiqua*) sau legea românilor (*ius valachium*). ■

Toate aceste tezaure așteaptă însă și vor mai aștepta pe săpători, care, din așezările viilor și din mormintele adormiților din Cîmpia Munteană, ca și din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

VASILE PÂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL DACIC DE LA ȘIMLEU SILVANIEI-CEHEI

ALEXANDRU V. MATEI,
Muzeul județean de istorie, Zalău

● Cel mai „tinăr” tezaur autohton ● 2,122 kg argint fin în monede
și podoabe ● Dacidava lui Ptolemeu — pe Măgura Șimleului? ● Forti-
ficațiile de pe drumul sării ● Osmoză și omogenitate culturală

Încă din 1927, cînd încheia monumentală sa lucrare din care am extras citatul ce servește drept motto acestei rubrici, reputatul istoric și arheolog Vasile Pârvan intuia cît de mari și însemnate sînt bogățiile arheologice pe care le ascunde pămîntul atît de încărcat de istorie al țării noastre și sublinia deosebita importanță — adeseori mai sugestivă decît valoarea în sine a obiectelor — pe care aducerea lor la lumină o are pentru cercetarea științifică.

Investigațiile arheologice, mai cu seamă cele desfășurate în ultimele două decenii — în climatul atît de propice multiplei cercetări științifice, crește de statul nostru socialist, au avut drept rezultat descoperirea a numeroase și impresionante vestigii de cultură și civilizație ale strămoșilor noștri. Între ele și fastuoase tezaure, cuprinzînd piese de orfe-

vrație și obiecte de podoabă — mărturii peste milenii ale strălucitei civilizații făurite în decursul vremii pe pămîntul românesc. Din paginile revistei Magazin istoric, cititorii au putut afla în premieră date și informații științifice privind descoperirea unor tezaure de excepțională valoare artistică și istorică cum au fost cele de la Hinova, județul Mehedinți¹, Băiceni, județul Iași², Bunești-Averești, județul Vaslui³, Sucidava-Izvoarele, județul Constanța⁴. Începînd cu nr. 8/1982, revista Magazin istoric a inițiat un ciclu de articole consacrat tuturor marilor tezaure făurite din cele mai vechi timpuri de strămoșii noștri și descoperite — mai de mult sau recent, întîmplător sau cu prilejul unor cercetări sistematice.

^{1,4} Magazin istoric, nr. 6/1981; 4/1976; 9/1984; 10/1985.

Recent, o nouă descoperire vine să se adauge celor cunoscute până acum. Tezaurul de epocă dacică, de la Șimleu Silvaniei-Cehei, județul Sălaj — una din cele mai bogate zone ale țării noastre în vestigii istorice de neprețuită valoare. Descoperirea se alătură numeroaselor vestigii ce se înșiră din preistorie până târziu, în sec. XVIII, aducând revelatoare elemente pentru cunoașterea vieții oamenilor de pe aceste meleaguri românești, noi date despre fortificațiile, așezările, uneltele, armele, obiectele de podoabă, comerțul, dezvoltarea economică și socială din urmă cu secole și milenii.

Ca multe asemenea descoperiri, tezaurul de la Șimleu Silvaniei-Cehei este rodul unei fericite întimplări. La 25 aprilie 1986, săpând în grădina casei lor, doi copii — Mălin și Gigel Lazoc — au dat peste diferite monede și obiecte de argint. Și-au anunțat părinții și împreună cu aceștia — printr-un reflex gest patriotic — forurile de resort. Astfel, a fost posibilă recuperarea întregului tezaur, fapt ce a îngăduit, totodată, cercetarea exhaustivă a terenului care îl adăpostește de mai bine de două milenii. Prin compoziția sa, tezaurul se încadrează în categoria tezaurilor dacice mixte, compuse din bijuterii și monede.

În greutate totală de 2,122 kg, tezaurul se compune din trei brățări, o fibulă și un lanț din argint — toate de factură dacică — și 552 monede, și ele tot din argint, provenite, pe calea schimburilor comerciale, din orașul Dyrhachium (azi Dürres, în R.P. Albania). Este alcătuit din piese adunate într-un timp relativ scurt (obiectele componente sînt datate între 100 și 80 î.e.n.) și se situează între cele mai frumoase și mai grăitoare descoperiri de acest gen din țară, fiind cea mai importantă descoperire proprie acestei perioade din nord-vestul României.

Obiectele de podoabă sînt cert autohtone, fiind produse caracteristice ale orfervăriei dace.

Două brățări — lucrate din bare rotunde de argint, avînd greutatea de 83,74 g și respectiv 86,97 g — au capetele aplatizate și ornate în formă de ace de brad; în partea finală ornamentul este alcătuit din linii incizate și un decor punctat. A treia brățară, în greutate de 72,71 g, are extremitățile ornate în formă de cap de șarpe, redat prin mici incizii semicirculare imaginînd solzii pielii de șarpe; două incizii circulare concentrice reprezintă, cu multă expresivitate, ochii reptilei.

Fibula, în greutate de 34,41 g, remarcabilă prin execuția artistică, face parte din categoria celor cu „nodozități” și a fost lucrată dintr-o singură bucată de argint.

Lanțul, în greutate de 70,57 g și o lungime de 92 cm, este lucrat din sîrmă de argint împletită și pliată în forma cifrei 8.

Toate piesele sînt lucrate din argint de mare puritate (titlu 800 la mie), aceeași puritate avînd-o și monedele din tezaur. Dintre acestea 546 sînt drahme emise în orașul grecesc Dyrhachium de pe coasta Mării Adriatice și 6 imitații ale lor. Ele includ 26 emisiuni cu numele diferiților magistrați ai orașului și cu o mare varietate de motive ornamentale. Dintre monede un interes deosebit îl prezintă o piesă inedită, reprezentînd o serie monetară aparținînd unui cuplu de magistrați încă necunoscuți în lista celor care au bătut monedă în orașul Dyrhachium. În consecință, descoperirea de la Șimleu Silvaniei completează această listă, aducînd o contribuție la cunoașterea monedelor dyrrhachiene care au circulat în Dacia încă de la începutul sec. II î.e.n.

Obiectele de podoabă din tezaur fac, o dată mai mult, dovada excepționalei măiestrii a orfervierilor daci. Ele sînt lucrate prin batere (nu prin turnare) și, așa cum am relevat, dintr-un argint de foarte bună calitate. Execuția ornamentelor brățărilor și a lanțului se impun prin eleganță și sobrietate. Fibula, cu „nodozități” ei masive, reprezintă o realizare complexă, care aparține unui tip mai vechi ce-și face apariția încă în sec. II î.e.n.

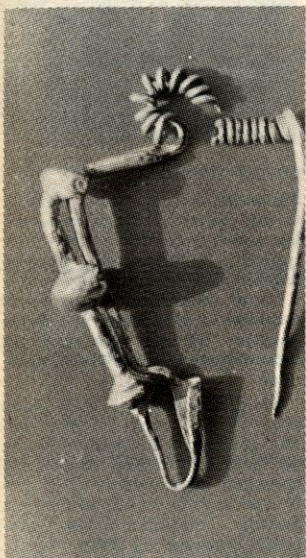

Prezența ei în acest tezaur, datat precis pe baza monedelor emise între 100 și 80 î.e.n., indică continuarea folosirii acestui tip de fibulă și în sec. I î.e.n., contribuind astfel cu noi știri la datarea și circulația acestui tip de podoabă în întreg spațiul locuit de getodaci.

În ansamblul lor, cele cinci piese de podoabă se încadrează, prin stil și prin tehnica de execuție, între produsele specifice artei dace. De altfel, podoabele tezaurului de la Șimleu Silvaniei-Cehei prezintă analogii cu piese descoperite în tezaurele de la Moigrad, Sărmășag, Marca din județul Sălaj, Cojocna, Mediaș, Poșaga, Sărăcsău din Transilvania, precum și de la Coadă Malului, Poiana, Vede, Herăstrău din afara lanțului carpatin, vîndînd astfel unitatea de cultură materială și civilizație pe întreg cuprinsul Daciei.

Monedele din tezaur, emise în majoritatea lor absolută la Dyrhachium, ilustrează o tendință ades înfîntată în epocă, de acumulare de metal nobil. Sugestiv pentru acest proces este faptul că în Țara Silvaniei au fost descoperite și alte tezaure: pe Măgura Moigradului (Porolissumul dacic), la Mirșid-Pogurii, Marca, Voievodeni, Cuceu, Petrindu, Sărmășag. Unele din aceste tezaure descoperite încă înainte de 1918 se află la Budapesta, altele la Viena.

De altfel, chiar la Șimleu Silvaniei pe Măgura Șimleului — unde se afla în antichitate o dava identificată ipotetic cu Dacidava menționată de Ptolemeu în *Geographia* sa — au mai fost descoperite, în decursul timpului, alte trei tezaure monetare, unul dintre ele avînd în compoziția sa și podoabe dacice din argint. Acest din urmă tezaur a fost descoperit pe versantul de est al unei înălțimi numite

„Deluț”, la poalele căreia, la 540 m pe versantul său vestic a fost găsit și tezaurul la care ne referim. Acesta este cel mai important — prin numărul mare de monede — și, totodată, singurul recuperat integral.

Toate aceste tezaure ilustrează elocvent prosperitatea și bogăția Daciei în sec. I f.e.n., implicit deci și a Sălajului. Monedele venite din afara Daciei sînt mărturie ale intensului schimb comercial practicat de daci cu teritoriile învecinate, în special cu lumea elenistică și, apoi, spre începutul sec. I f.e.n., cu lumea romană și cu zona de nord-vest a Peninsulei Balcanice.

Numărul mare de tezaure monetare din această parte a țării mai are însă o explicație. Remarcabila concentrare de

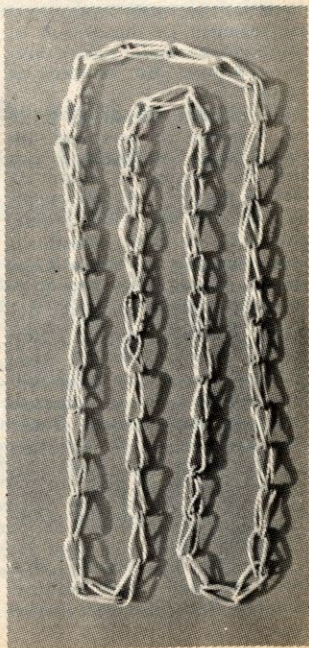
tezaure din Sălaj, din Depresiunea Silvaniei în general, este legată de existența așa-numitului „drum al sării”, prin care sarea extrasă de la ocnele din zona Dejului, Clujului, Turzii — cunoscute și exploatare încă din preistorie — se îndrepta spre vest, prin Cîmpia Panonică și spre sud-vest — regiuni în care acest prețios mineral lipsea. Traseul său atingea Șimleu Silvaniei, înclt e aproape cert că tezaurele descoperite sînt legate de comercializarea sării ce influența favorabil viața economică a locuitorilor din aceste zone. De altfel, dacii, fiind seama de importanța economică și strategică a drumului, au avut grijă să-l țină sub control prin numeroasele fortificații construite pe parcursul lui. În spațiul Depresiunii Șimleului, teritoriu delimitat de Munții Meseșului și Munții Plopișului, erau amplasate șase cetăți dacice, care controlau toate punctele de trecere. Cetatea de la Marca oprea înaintarea dinspre vest în Depresiunea Silvaniei, aceea de la Sfîrciu bara vechea trecere dinspre Valea Agrijului spre Crasna-Șimleu, fortificația de la Tusa supraveghea zona de trecere peste Munții Plopișului spre Ciucea-Valea Crișului. Principala trecătoare dinspre Depresiunea Silvaniei spre Transilvania, „Porțile Meseșului” din zona Ortelec — Mirșid — Moigrad era sub controlul fortificației de pe Poguior și a cetății de pe Măgura Moigradului — Porolissumul dacic.

În centrul Depresiunii Silvaniei, ale cărei intrări erau pázite de aceste fortificații, se afla complexul de așezări dacice situate pe impozanta Măgură a Șimleului. Platourile centrale ale Măgurii, multe dintre ele amenajate artificial, erau, de asemenea, apărate de fortificații dinspre sud de cetățuia din punctul „Cetate”; dinspre vest apărarea era asigurată de punctul natural fortificat de pe înălțimea „Deluț-Viile Călugăriței”, iar platourile centrale din partea

de sud erau apărate de fortificația din punctul „La observator”. Astfel, platourile centrale ale Măgurii constituiau acropola unei întinse așezări dacice, al cărei teritoriu „civil” se găsea la poalele ei, în zona de nord-est a actualului oraș Șimleu Silvaniei.

Măgura Șimleului — prin forma sa masivă, cu platouri centrale, unde existau bune condiții de locuit (izvoare de apă, zone pentru pășunat și terenuri pentru cultivat), bine apărată natural, datorită pantelor foarte accentuate, cu puncte fortificate situate pe dealurile laterale — forma un complex unitar încheiat al celei mai mari și mai importante dave dacice din nord-vestul României — antica Dacidava. Prin poziția dominantă în centrul Depresiunii Silvaniei, complexul de fortificații de pe Măgura Șimleului, în cuprinsul căruia se afla și tezaurul recent descoperit constituia, credem, centrul politic, economic, militar al unui trib sau uniuni de triburi dacice.

Obiectele de podoabă și monedele din tezaurul de la Șimleu Silvaniei-Cehei re-

CARTI SOSITE LA REDACTIE

FLORIN CONSTANTINU

TRADIȚII DE MUNCĂ ROMÂNEȘTI

RETROSPECTIVE MEDICALE

ISTORIA UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI

prezintă o cantitate de argint impresionantă (prin greutate și calitate metalului) și pentru epoca noastră. În chip firesc se poate deduce că proprietarul unui asemenea tezaur se bucura de o bunăstare materială și de un rang social superior, ceea ce atestă că în sinul societății dacice existau puternice diferențieri sociale ce apăruseră încă din sec. III î.e.n., dar se făceau remarcate cu deosebire pe la începutul sec. I î.e.n., constituind semnificative premise economico-sociale ale statului dac unicificat din vremea lui Burebista.

Alături de celelalte descoperiri de epocă dacică (fortificații, așezări, obiecte, arme, unelte etc.) tezaurul de la Șimleu Silvaniei-Cehei ilustrează existența unei puternice și numeroase populații dacice — prezență autohtonă și permanentă pe teritoriul Transilvaniei de azi — care și-a atestat ființa viguroasă pînă tîrziu în plină epocă romană. În același spațiu al Depresiunii Silvaniei au fost descoperite pînă în prezent peste 30 așezări aparținînd populației dacilor liberi (sec. II-IV e.n.).

O populație statornică și harnică, făuritoare a unor valori culturale de mare rafinament artistic și o deosebită originalitate. O ilustrează pe deplin și tezaurul scos în a-cestă primăvară la lumină. Un tezaur care, prin piesele sale componente prezintă similitudini evidente, dar și firești am spune, cu tezaurele de la București-Herăstrău, Bălănești-Olt, Coada Mălului-Prahova și Poiana-Gorj. Din acest punct de vedere, tezaurul de la Șimleu Silvaniei, în interferența culturală firească cu realizări similare din alte părți ale Daciei se înscrie ca un argument puternic al unității vieții material-spirituale a locuitorilor întregii Dacii, unitate ce reprezintă de altfel o trăsătură fundamentală a întregii istorii a românilor. ■

● N. Adăniloae — INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI.

Editura Academiei, București, 1986, 400 pp., 41 lei: *cercetare monografică dedicată luptelor pentru neatințare ale românilor din 1877-1878, eforturilor întregului nostru popor pentru susținerea Războiului de Independență.*

● **ISTORIA UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI** (redactori responsabili: Gh. Platon, V. Cristian; autori: I. Agrigoroaiei, Em. Bold, Gh. Buzatu, V. Cristian, V. Neamțu, Gh. Platon, D. Rusu, Gh. Tanasă, M. Timofte, I. Toderășcu).

Editura Junimea, Iași, 1985, 282 pp., 38 lei: *pagini semnificative din trecutul importante instituții, inaugurată la 26 octombrie 1860, în prezența domnitorului Alexandru Ioan Cuza.*

● Florin Constantin — CONSTANTIN MAVROCORDAT.

Editura militară, București, 1985, 196 pp., 7,75 lei: *viața și faptele domnitorului care a promovat o politică de reforme novatoare, aceleași în Moldova și Țara Românească, unde a domnit succesiv de mai multe ori.*

● ZILE DE FRONT.

Editura militară, București, 1985, 224 pp., 8,25 lei: *relatări de pe frontul antihitlerist, datorate veteranilor colonel (r) Gabriel D. Vlădescu, colonel (r) Gheorghe Mateescu, locotenent-colonel horthyst, colonel (r) Ion Ionescu, general-maior (r) Emil Ionescu, colonel (r) Ion Gheorghe.*

● **Olimpiu Matichescu — ISTORIA NU FACE PAȘI ÎNAPOI** (cu o precuvîntare de acad. Ștefan Pascu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 360 pp., 20 lei: *pagini din lupta poporului român împotriva revizionismului horthyst, pentru redobîndirea suveranității și apărarea integrității patriei, împotriva odiosului Diktat fascist de la Viena.*

● **Alexandru I. Gonța — SATUL ÎN MOLDOVA MEDIEVALĂ. INSTITUȚIILE** (introducere Dinu C. Giurescu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 400 pp., 47 lei: *primă abordare monografică a acestei problematice.*

● Cornelia Ștefănescu — SUB SCUTUL SOARELUI.

Editura Sport-Turism, București, 1985, 226 pp., 25 lei: *însemnările unui scriitor în călătorie pe pămîntul Libiei, cu evidențierea unor semnificative momente și mărturii ale istoriei trecute și prezente.*

● **Jacques Gernet — LUMEA CHINEZĂ** (traducere de Șerban Stati și Romulus Ioan Budura; cuvînt înainte și note de Romulus Ioan Budura).

Editura Meridiane, București, 1985, vol. I. — 464 pp., vol. II — 558 pp., 51 lei: *incursiune într-o strălucită civilizație făurită de-a lungul unei milenare istorii, prezentată într-o aleasă transpunere în limba română.*

● **Dan Bogdan, Viorel Știrbu — PE URMELE LUI ALEXANDRU IOAN CUZA.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 240 pp., 15,50 lei: *personalitatea și faptele domnitorului Unirii din 1859, evocate pe fundalul istoric al epocii sale.*

● **HOREA ÎN PUBLICISTICA ROMÂNEASCĂ DE ACUM UN VEAC** (ediție îngrijită de Nicolae Erdroiu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 226 pp., 11,50 lei: *selecție din articole și studii publicate în deceniile șapte și opt ale secolului trecut.*

● **Valeriu Braniște — CORESPONDENȚĂ. VOL. I** (cuvînt introductiv: acad. Ștefan Pascu; ediție de Valeria Căliman și Gheorghe Iancu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 320 pp., 19,50 lei: *198 scrisori din anii 1879-1895, trimise sau primite de militantul pentru unitatea națională a românilor.*

● **DOCTRINE POLITICE CONTEMPORANE** (coordonator prof. univ. dr. Marin Voiculescu).

Editura didactică și pedagogică, București, 1985, 344 pp., 35 lei: *manual pentru învățămîntul universitar.*

Există în țara noastră o tradiție de cercetare a evului mediu occidental aproape centenară, dacă-i socotim vîrsta de la primul studiu al tinărului N. Iorga. Generația următoare, cea a lui Gh. I. Brătianu, a dus mai departe investigarea arhivelor străine și a dezvoltat la București, Iași și Cluj învățămîntul universitar consacrat aceluiași domeniu. Turnarea într-un tipar instituțional a unor eforturi individuale și, pînă atunci, încă răslețite cerea o întregire: pregătirea unei noi serii de specialiști a fost unul din scopurile în vederea cărora, în 1920, statul român a creat cele două școli de la Roma și Fontenay-aux-Roses (Paris).

AMALFI — ÎNTRE ANTICHITATE ȘI EVUL MEDIU

MIHAI BERZA

M. Berza făcea parte din această a treia generație, căreia condiții excepționale de favorabile i-au îngăduit să-și desăvîrșească în străinătate formația intelectuală, pe temelii științifice solide dobîndite în țară, și să beneficieze de contactul nemijlocit și îndelungat cu mișcarea istoriografică a vremii, purtătoare de idei și metode noi. Astfel, continuitatea de preocupări era asigurată iar prestigiul internațional, moștenit de la înaintașii direcți, era înnoit prin verificări repetate în confruntarea cu colegii străini.

Nu e nevoie de a aminti aici decît principalele etape ale unei biografii care se confundă cu opera învățatului¹. Pentru Mihai Berza, născut la Tecuci în 1907 și absolvent al Facultății de litere din Iași, unde-i avusese drept profesori pe Gh. I. Brătianu, Ilie Minea, O. Tafrall și Andrei Oțetea, stagiile la Roma (1932-1934; 1936-1938) și Paris (1935-1936) au reprezentat o perioadă rodnică, nu numai de asimilare, ci și de reflecție originală și constructivă. Activitatea de cercetare, începută acolo, a continuat în țară, după intrarea lui M. Berza în grupul de colaboratori al Institutului de istorie universală „N. Iorga”, al cărui director-adjunct a fost din 1943 pînă în 1948, deținînd în aceeași vreme și funcția de secretar de redacție al publicației căreia a izbutit să-i asigure un nivel deosebit de înalt, *Revue historique du Sud-Est européen*. Trecerea sa din învățămîntul secundar la o catedră universitară a avut loc în 1944. De la Școala superioară de arhivistică a fost transferat la Universitatea din București și prezența sa acolo, în anii 1950-1952, apoi 1954-1973, a avut atît sensul îndeplinirii unei datorii, cît și pe acela al împlinirii unei vocații.

La reînflințarea unui Institut de studii sud-est europene, în 1963, i s-a încredințat conducerea acestuia. Astfel, pînă la moarte, care a pus capăt înainte de vreme, în 1978, unei opere de organizare a vîlleii noastre științifice căreia M. Berza i-a închinat cea mai bună parte a puterilor sale, el a fost profesorul respectat și iubit a două generații de cercetători. În același timp, cu orice prilej oferit de întîlnirile științifice internaționale, la care participa ca reprezentant al României, el a făcut dovada că istoriografia noastră a rămas credincioasă unei tradiții care-i fixează locul în conștiința culturală europeană. Numeroasele recunoaș-

¹ Menționăm că în anul 1985, la Editura Eminescu sub îngrijirea lui Andrei Pipidi a apărut o culegere de studii ale lui Mihai Berza, intitulată *Pentru o istorie a vechii culturi românești* — n.r.

teri de care M. Berza a avut parte peste hotare, dintre care cea mai de seamă a fost alegerea sa, în 1970, în Biroul Comitetului internațional de științe istorice, n-au răspălit doar contribuția sa personală, prin studiul de critică riguroasă și prin sinteze de largă viziune, la progresul cercetărilor de istorie românească, sud-est europeană sau occidentală, ci au confirmat această biruință a culturii noastre în luptă cu izolarea și cu marginalizarea.

După cum se vede, capacitatea de a interveni cu egală îndreptărire în probleme de istorie națională și universală a fost o trăsătură caracteristică a personalității științifice pe care o evocăm. Despre aceasta stă mărturie, într-o ordine de preocupări de care istoricii români s-au apropiat mai rar, o întreagă serie de lucrări ale lui M. Berza cu privire la apusul Europei în secolele VIII-X. E vorba, în primul rând, de teza sa de doctorat, *Originile și dezvoltarea cetății Amalfi până la apariția ducatului, susținută la Universitatea din Iași în mai 1935 și publicată în 1938 în anuarul Școlii române din Roma* (Amalfi Preducaie, în *Ephemeris Dacoromana*, VIII, pp. 349-444).

Numele orașului din sudul Italiei, de pe țărmul golfului Salerno, este cunoscut din istoria legăturilor comerciale între Occident și Mediterana orientală. Negoțul amalfitan, alături de cel venețian, a trecut printr-o înflorire excepțională în secolele X-XI. Autorul român și-a îndreptat investigațiile spre cel mai îndepărtat trecut al micii republici orașenești, pentru a se ocupa de rolul pe care ea l-a avut la frontiera dintre posesunile bizantine din Italia meridională și expansiunea longobardă care, începând din 568, a cuprins cea mai mare parte a peninsulei. La sfârșitul epocii tratate în acest studiu, Sicilia, pe care Imperiul o stăpânise din zilele lui Justinian și până în veacul IX, se găsește în întregime în mâinile arabilor.

Din dipticul conceput de Mihai Berza, care ar fi trebuit să înfățișeze în continuare istoria orașului Amalfi sub dominația normandă și în vremea rivalității cu Pisa, nu avem decât partea întâi. Cartea pe care autorul ar fi dorit s-o scrie a fost sacrificată împrejurărilor unei alte istorii, cea contemporană, care, chiar din anul în care apărea Amalfi Preducaie (1938), și-a schimbat brusc cursul, cu efecte neprevăzute și asupra carierei învățatului nostru, căruia nu i-a mai fost dat să revină la studiile sale din tinerețe. Totuși, după aproape o jumătate de secol, valoarea acestora a rămas neștirbită și ultimii cercetători ai subiectului, români și străini, le acordă atenția cuvenită unor contribuții fundamentale.

Drumul parcurs de amalfitani de la situația de autonomie periferică bizantină la bunele relații cu arabil, trecând printr-o perioadă de lupte cu cetățile vecine — Neapole, Benevento, Salerno și Capua — este reconstituit pas cu pas, supunând criticii firavele indicații pe care documentele le furnizează cu multă zgîrcenie. Mai presus de câștigul dobândit în mărunte probleme de interes local este însă meritul lui M. Berza de a fi adus, pe această cale, o confirmare ideii istoricului belgian Henri Pirenne, după care unitatea mediteraneană a lumii antice a dăinuit până în momentul în care țărmul sudic al Italiei și Sicilia au intrat sub aceeași stăpânire musulmană, care se întindea asupra Africii de Nord și Spaniei. Închiderea Mediteranei occidentale de către arabi capătă, în această concepție, semnificația unui prag între antichitate și evul mediu. Concluzia, pe care M. Berza nu lipsea s-o arate într-un articol publicat, tot în 1938, în *Convorbiri literare*, va fi că Bizanțul își păstrează poziția de principal centru de civilizație până în secolul XI, ceea ce înseamnă o redimensionare, nu numai din punct de vedere cronologic, a istoriei europene.

Paginile care urmează, desprinse din lucrarea despre Amalfi, în fericita traducere din italianește a lui Mircea Ivănescu, îngăduie așadar cititorilor acestei reviste — în care au mai apărut texte semnate de Mihai Berza — să se apropie de un fragment semnificativ din viața societății medievale. Totodată, ele reamintesc, printr-un exemplu demn de urmat, necesitatea de a nu părăsi preocuparea pentru istoria universală, căreia istoria noastră îi aparține ineluctabil și prin care ea își găsește cu adevărat înțelesul întreg.

Andrei FIPPIDI

La mijlocul secolului X, calea străbătută de amalfitani era, încă de pe atunci, lungă și rodnică. Navele lor colindau mărele, după toate probabilitățile din Spania până în Siria; mai mult ca sigur, neguțătorii lor ajungeau din Alpi până la coastele Africii, în porturile Egiptului și în splendidul Bizanț din sec. XI al împăraților macedoneni. Orașul era populat și bogat, coloniile sale se organizau pe țărmuri îndepărtate.

Vrînd parcă să cuprindă într-o singură formulă frumoasă ascensiunea a Amalfiului, călătorul arab Ibn Hawqal, care a văzut orașul în 977, l-a descris astfel: „Este orașul cel mai prosper din Longobardia¹, cel mai nobil, cel mai ilustru pentru condițiile sale de viață, cel mai bogat și mai strălucit. Teritoriul Amalfiului se învecinează cu cel al Neapolei, care e un oraș frumos, dar mai puțin important decât Amalfi”.

Promisiuni abile și daruri bogate

Prima mențiune istorică a orașului Amalfi se găsește într-o scrisoare a papei Grigore I. În ianuarie 596, acest energic papă îl însărcina pe omul său de încredere să obțină reînțoararea în turma dreptcredincioșilor a episcopului de Amalfi, care-și părșise credința, în urma presiunilor exercitate în acea epocă de invadatorii longobarzi.

Orașul, intrat în istorie prin cele câteva rînduri ale scrierilor papale, făcea parte din posesunile imperiale ale Bizanțului, din Italia, care rezistaseră după pierderea celei mai mari părți din teritoriile cucerite de invadatorii pe care ne-am obișnuit să-i denumim barbari. După instalarea lor în Benevento, în jurul anului 570, longobarzii și-au continuat înaintarea către sud. Ieșirea la mare re-

¹ În anul 568, o populație de origine germanică, longobarzii, venind din Pannonia și Noricum, au atacat Peninsula Italică prin est. Ei au ocupat interiorul țării stabilindu-și capitala la Benevento — n.r.

prezenta un punct fix al politicii lor. Deși în ianuarie 596, hotarele stăpînirii longobarde ajunseră la aproape 20 km de oraș, Amalfi nu a fost ocupat de longobarzi nici atunci, nici mai tîrziu, deoarece, cînd îl întîlnim pomenit din nou în surse istorice, aproape două secole mai tîrziu, el face parte în continuare din Italia bizantină în general și din ducatul Neapolelui în special.

Între timp, situația în Italia meridională se schimbase în favoarea ducatului longobard de Benevento. Ducele de Benevento își luase titlul de principe și își transferase capitala la Salerno. În prima jumătate a sec. IX, Amalfi a continuat să fie implicat în gravul conflict dintre ducatul Neapole și principatul longobard. Sicardo de Benevento moștenise de la înaintașii săi tendințele politicii agresive față de ducatul Neapolelui. După o serie de incursiuni, a fost încercată o lovitură împotriva orașului Amalfi. Acesta a căzut în puterea lui Sicardo „*sine sanguinis effusione*” [fără vărsare de sînge], atacul fiind pregătit din timp printr-o intensă acțiune de propagandă. Cu promisiuni abile și daruri bogate, Sicardo a reușit să-și creeze în Amalfi un partid filo-longobard. O parte din nobilimea amalfitană și-a părăsit orașul pentru a se stabili la Salerno.

După moartea lui Sicardo, Amalfi nu a mai revenit sub obediența ducelui de Neapole. La 1 septembrie 839, amalfitanii și-au ales propriul conducător, pe un anume Pietro. De la această dată se poate spune că a început o nouă perioadă în istoria orașului.

Ca și Veneția, Amalfi s-a maturizat în momentele cînd evul mediu se stîngea. Ca și în cazul Veneției, rolul său avea să fie cel de intermediar între Orient și Occident. Într-o epocă în care Europa Occidentală trăia liniștea unui regim înapoiat, stagnînd într-o economie feudală, închisă, aceste două orașe erau centre de activitate comercială și de dezvoltare economică. E de presupus deci că nașterea orașului nu a însemnat altceva decît trecerea de

la pescuit și agricultură la viața comercială.

Un aliat de preț – furtuna

Marele noroc al amalfitanilor a constat în faptul că au rămas sub bizantini. Bizanțul reprezentînd o viguroasă civilizație materială, cît se poate de favorabilă dezvoltării comerțului maritim.

Relații prietenești, atît comerciale cît și politice, fuseseră stabilite cu țările arabe și Bizanțul. Dar, în ciuda acestor relații, incursiunile tot mai insistente ale sarazinilor [denumire dată musulmanilor din țările arabe] pe coasta italiană începuseră să fie resimțite ca o primejdie prea bine conturată pentru ca cetățile campanie – printre care Neapole și Amalfi – să mai ezite. În 846, trupele sarazine au fost înfrînte și silit să se retragă; un alt atac sarazin a avut loc în cursul anului 849.

În vreme ce se lucra încă la terminarea fortificațiilor considerate necesare după invaziile anterioare, a sosit știrea că o mare flotă arabă se îndrepta către Roma. Navele din Neapole, Amalfi, Gaeta au sosit la Ostia înaintea celor sarazine, reținute probabil de vremea rea cîteva zile. Victoria, care la început părea să incline de partea acestora din urmă, a fost pecetluită de o furtună care, în favoarea flotei creștine, a distrus navele sarazine. Cei salvați de la înec au fost în parte uciși, în parte puși în lanțuri și siliți să lucreze la zidurile de apărare. Chiar dacă facem parte rolului jucat de furtună, flota orașelor campanie a fost cea care, împiedicîndu-i pe sarazini să debarce, a scăpat Roma de amenințare.

Pentru amalfitani, această împrejurare a marcat, în mod favorabil, primul lor deceniu de adevărată autonomie. Amalfitanii contribuieră să salveze, cel puțin pentru o vreme, coastele campanie de primejdia sarazină, să mențină libertatea navigației în Marea Tireniană și să asigure apărarea Romei înseși, într-unul din momen-

tele cele mai dificile ale acestui secol, atît de plin de primejdii și amenințări.

Dacă este adevărat că Amalfi nu a dorit să fie longobard, nu s-ar putea spune că n-ar fi vrut să fie napolitan; el își îndrepta privirile spre Neapole ca spre locul de unde considera firesc să-i vină ajutor și eliberare. Și totuși... Slăbiciunea Neapolelui a făcut posibilă, și deci necesară, libertatea Amalfiului.

Celui mai cunoscut dintre conducătorii amalfitani în această epocă, Marino, îi sînt consacrate, în *Cronica amalfitană*, însemnări mai bogate decît tuturor celorlalți. Potrivit acestei cronici, el ar fi guvernat Amalfi, prima oară, timp de 14 ani. În orice caz, durata domniei sale a fost mai îndelungată decît a oricăruia dintre predecesorii săi. În același timp, el a fost primul care a încercat, atît în prima sa perioadă de guvernare, cît și în a doua, să-și creeze o dinastie, asociîndu-și, pe rînd, fiii la putere. Politica sa dinastică poate fi urmărită și din relațiile de rudenie pe care le-a stabilit cu alte mici dinastii învecinate. O asemenea politică trebuie să fi întîmpinat rezistență în Amalfi, după cum s-a izbit de opoziție și în Neapole. Conflictul cu ducele de Neapole a izbucnit, iar rezultatul i-a fost favorabil ducelui și partizanilor săi din Amalfi. Ademario de Salerno, fiul lui Marino, a căzut în mîinile ducelui de Neapole. Acesta nu a fost decît începutul. Victoria completă s-a datorat unei conjurații urzite în Amalfi, ducînd la depunerea lui Marino, care a fost trimis prizonier la Neapole.

Reîntoarcerea lui Marino, datorată unui concurs de împrejurări neșemnalat în cronică, a însemnat sfîrșitul oricărei influențe napolitane în Amalfi. Lupta dintre navele amalfitane și flota napolitano-sarazină a constituit conflictul armat prin care s-a instaurat noua stare de lucruri [independență] rămasă definitivă pentru Amalfi. În întreaga perioadă ulterioară nu vom mai întîlni nici urmă de vreo pretenție din partea ducelui de Neapole de a se mai amesteca în treburile a-

malfitane și nici în politica externă a orașului.

Dacă aceasta a fost evoluția relațiilor dintre Amalfi și ducatul Neapoleului, rămâne să vedem în ce mod au continuat raporturile cu Imperiul bizantin. Între participarea amalfitanilor, în 812, la războiul naval al bizantinilor cu sarazinii și data de 907, când înțelegim pentru prima dată un titlu imperial acordat unui conducător amalfitan, situația juridică a orașului Amalfi ca posesiune bizantină nu se modificase în nici un fel. Menținerea statutului de supuși ai Bizanțului — căruia nu-i corespundea nici o limitare a independenței de fapt — a avut desigur o certă importanță pentru amalfitani, întrucât le deschidea, în cele mai bune condiții, comerțul pe una din piețele cele mai cunoscute ale vremii.

Valoarea comerțului amalfitan rezultă însă și din dezvoltarea flotei sale, care se bucura de faima de a fi cea mai puternică din Marea Tireniană. Din punct de vedere politic însă, intervențiile Amalfiului în afara propriului teritoriu au fost tot mai puține. Întreaga energie a cetății Amalfi, în această perioadă, a fost, pe de o parte, absorbită, de rivalitățile interne, iar, pe de altă parte, și mai ales, a fost îndreptată spre adevărata sferă a activității și intereselor sale, cea a comerțului și a vieții economice. Totuși, trebuie să menționăm aici expediția furibundă, din 902, a emirului de Kairuan, Ibrahim ibn Ahmed, în Calabria și înaintarea sa vijelioasă pînă la Cosenza, expediție care răspîndise teroare în întreaga Italie meridională. Încă de la debarcarea sa pe teritoriul italian, mai multe orașe s-au grăbit să-i trimită emisari, cerîndu-i tratative de pace. Emirul nici măcar nu i-a primit pe acești trimiși. Însă, din fericire pentru creștinii, el a murit la 23 octombrie în urma unui atac de dizenterie în timp ce asedia Cosenza, și armata sa, pierzîndu-și căpetenia, s-a retras descurajată în Africa.

O urmare a profundei tulburări stîrnite de reînnoirea primejdiei arabe a fost constituirea unei mici ligi antisara-

zine din care făceau parte capuanii, napolitanii și amalfitanii, toți aflîndu-se sub conducerea contelui de Capua, Atenolfo. În iunie 903, aliații au traversat fluviul Garigliano pe o punte de vase și au început asediul celei mai importante baze sarazine. În cursul unei nopți, cînd măsurile de pază erau mai puțin severe, aliații au fost atacați de sara-

relațiilor comerciale cu arabii. Cel mult a fost vorba doar de o scurtă întrerupere. Aceste relații pot explica faptul că la coaliția, mult mai importantă, care a reunit, în august 915, toate forțele Italiei meridionale reușind să distrugă cu totul centrul arab de la Garigliano, Amalfi a fost singura cetate care nu a luat parte. Într-un mod cel puțin para-

„Revolta Salernului” (împotrivă împăraților germani). Miniatură dintr-un manuscris din 1197, aflat la Biblioteca din Berna

Reproducerea fotografiei lui Mihai Berza, expusă la Institutul de studii sud-est europene pe care l-a condus din 1963 pînă în 1978, data morții tîrziuțatului român (p. 22)

Clădirile în stil gotic conferă trăsături specifice peisajului citadin din Amalfi (p. 22)

zini și obligați să se retragă. Urmăriți pînă la podul de vase, ei au reușit să reziste mai viguros în acel punct, silindu-i pe sarazini să se întoarcă între fortificațiile lor. Expeditia a sîrșit însă fără nici un rezultat.

Charta de aur

Participarea amalfitană la liga antisarazină din 903 nu a avut nici o influență asupra

doxal, același conducător al Amalfiului care refuzase să ia parte la lupta de la Garigliano, Mastalo I, a primit de la Nicolae Misticul, patriarhul Constantinopolului, o chartă de aur, pentru a-l îndemna să-și continue acțiunile de salvare a sclavilor creștini din minile arabilor! Acestor raporturi bune cu sarazinii trebuie să li se datoreze, desigur, și faptul că în timpul expedi-

(Continuare în p. 31)

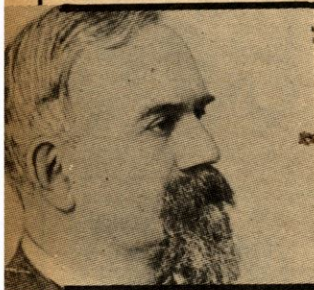
Cum am văzut în numărul anterior, în aprilie 1870, prin doi membri ai săi (Petre P. Carp și Vasile Pogor), deveniți miniștri, Junimea a debutat în viața politică. Titu Maiorescu ocupase doar un loc de rezervă pe un proiect de listă guvernamentală. El a trebuit să mai aștepte încă patru ani până la afirmarea sa evidentă în viața politică, eveniment

petrecut în 1874, prin dobândirea unui portofoliu ministerial. Să urmărim acest moment din viața lui, așa cum este prezentat în biografia pe care i-a realizat-o Z. Ornea și care se află în curs de pregătire la Editura „Cartea Românească”. Precizăm că titlul fragmentului, notele de subsol și completările cuprinse între paranteze drepte aparțin redacției noastre.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

1874: TITU MAIORESCU și primul său ministeriat

Z. ORNEA

La 7 aprilie 1874, T. Maiorescu devine ministru al cultelor și instrucțiunii publice (în guvernul condus de Lascăr Catargiu). Deși e primul dintre parlamentarii Junimii care ajunge ministru, nu devine însă și liderul grupării sale. Ba chiar îl pierde pe cel dinainte, când fusese lider nenumit. Și aceasta pentru că în primăvara lui 1874, devin deputați (după reîntoarcerea din misiunea lor diplomatică în străinătate) Carp și Th. Rosettii. Iar în Carp toți junimiștii (inclusiv, deocamdată, volens, nolens, spiritus rector al Junimii) recunoșteau pe liderul lor politic. Chestiunea nu-l deranja, deocamdată, prea mult. La urma urmei, avea nevoie de un sfătuitor pentru comportamentul său într-un guvern deloc omogen. Iar Carp, încă tânăr, nu era intolerant și intransigentul de mai târziu.

Nu ajunsese ministru într-o perioadă degajată. Guvernul avea de înfruntat grele dificultăți financiare legate de cheltuielile implicate de construirea drumu-

lui de fier. Și cum societățile care își asumaseră obligația de a construi diversele porțiuni ale căii ferate erau străine (Strousberg¹, Offenheim), cea dintâi ajunsă, între timp, în stare de faliment, opoziția știa să folosească bine această stare de lucruri. Cum guvernul inițiasă, acum, și tratative pentru un tratat comercial cu Austro-Ungaria (în condiții care se anunțau neîchitabile), opoziția avea noi motive de atac. Acuzațiile de „vînduți străinilor” și „antinaționali”, totdeauna la îndemînă de folosit în scopuri diversioniste de o opoziție turbulentă, au fost din plin utilizate. Deși, s-o spunem, conservatorii din guvernul și din parlamentul care îl aveau drept conducător pe Lascăr Catargiu erau tot atât de buni patrioți cît erau și liberalii lui I.C. Brătianu. Deosebirea era că acum trebuiau să soluționeze ei aceste dificile afaceri de stat, cu care, de altfel, se vor confrunta, din 1876 încolo, și liberalii. În unele cazuri, liberalii au găsit, la probleme

similare, cei-drept (avînd parte uneori și de conjuncturi mai favorabile), soluții mai bune. Aceasta nu înseamnă însă deloc că patriotismul lor era superior celui al oamenilor politici conservatori. Dar recuzita politică nu a știut să inventeze ceva mai inteligent decît diversiunea falsului străinism și a culpei antipatriotismului. Ca să fim imparțiali, se cuvine să adăugăm că din 1876 încolo, presa conservatoare (*Timpu*l nu a făcut deloc excepție) a invectivat cu aceleași acuzații guvernul liberal. Dincolo de manipulările politichiste (totdeauna detestabile), rămîne însă faptul că guvernul lui Lascăr Catargiu era confruntat cu grave chestiuni economice și politice, specifice unei țări care pășise, necesar, pe calea modernizării în condițiile cînd mijloacele financiare erau mereu insuficiente și trebuia să apeleze la împrumuturi și întreprinzători tehnici din străinătate.

Maiorescu a început (și a continuat) prin a-și vedea de treburile ministerului său, care

¹ Magazin istoric, nr. 2-5/1979.

nu erau — nici ele — puține și lesnicioase. Aceasta chiar dacă miniștrii erau solidari cu actele întregului guvern și în ședințele Consiliului de Miniștri se discutau și se adoptau decizii în legătură cu cele mai dificile chestiuni ale țării, asupra cărora fiecare trebuia să-și exprime opinia, aprobând sau respingând hotărârile care păreau optime. Se gîdea să obțină votarea unei legi a reformei școlare. Aceea, în general, foarte radicală, restrictivă, care se sprijinea pe principiul evoluționismului junimist, al dezvoltării de la simplu la complex. Crearea sau întregirea fundamentului școlar (școli elementare cu învățători buni) și apoi școli reale (de meserii) în dauna gimnaziilor și a liceelor. Cît despre universități, acestea trebuiau limitate la activitatea strict necesară, chibzuiind catedrele existente în așa fel încît să fie reduse cele, scotite de el, politice (mai ales la facultățile de drept).

O parte din membrii societății Junimea, între care distingem pe: 1. Vasile Alecsandri, 2. Titu Maiorescu, 3. Leon Negruzzi, 4. Iacob Negruzzi, 5. Vasile Pogor, 6. A.D. Xenopol

In. p. 26: Titu Maiorescu

Voia, devenit ministru, să se înconjoare în centrul ministerului și în provincie de profesori și inspectori pe care să poată conta, în orice eventualitate utilă lui. Încă în 1874 (mai?: scrisoarea din care cităm poartă data „25/5 1874“, fără mențiunea în litere a lunii) îl însărcina pe prietenul I.M. Melik să-i convingă pe unii profesori ieșeni, care semnaseră un protest electoral, să revină asupra deciziei lor. Dacă nu vor accepta sugestia propusă, va dicta sancțiuni care, în cazuri extreme,

vor merge pînă la suspendarea din învățămînt. „Nu voi tolera politica militantă cu nici un preț, fiindcă este intima mea convingere că a fost spre paguba școalelor și că cea dintîi îndreptare a spiritului din corpul profesional este aci de făcut“. E, într-adevăr, vechea sa convingere, pe care a exprimat-o public, de pe tribuna Parlamentului, încă din mai 1871. Și înțelegea acum să o aplice.

Totodată, proiectul său (din 1870) de a numi în școli competențe, leale lui, începe să fie aplicat. În aceeași scrisoare mărturisește: „Să lămurim un punct: este pentru mine regulă, oarecum un princip de administrare de a introduce elementele din Junimea în școalele moldovene pretutindenea în locul ignorantilor și fanaticilor din fracțiune. Vorbește, te rog, despre aceasta și cu Junimea într-o seară. Ce este aici compromițător? Sînt Lambrilor, Panu și ceilalți rudele mele? Umblu eu după vreun interes bănesc cu numirea lor? Pot eu lucra politicește

cu alții decât cu elementul de progres, intelectual, pe care îl cunosc în Junimea? Asta îmi pare așa de evident, încât nu-ți pot înțelege scrisoarea ta. Dar, în fine, fiindcă toate se întâmplă în lume, s-ar putea întâmpla ca Junimea să se creadă compromisă, dacă va fi introdusă în școli prin mine. Atunci va avea cel puțin amicitie pentru mine în-cît să mi-o spună sincer de mai înainte. Atunci voi fi silit a vă lăsa pe toți la o parte și a înlocui pe bănușienii cu profesori recrutați de aici, din Craiova, din Brașov — de unde îi voi găsi¹. Și apoi îl informa că situația guvernului e bună, consolidată prin măsuri aprobate de majoritatea deputaților. Iar Junimea, prin Carp, conduce majoritatea. Revenea, cu aceeași idee, la 6/5 1874 (din nou nu e precizată în litere luna): „Eu sunt hotărât a nu tolera politică militantă din partea nimănui. Să voteze oricine cum îi place, dar să nu insulte guvernul prin pe-tiții. jurnale etc.“

Nu se încurca, așadar, cu finețuri și infinite măsuri de prevedere. Era activ, decis și cu inițiativă. Toate menite să-i înfăptuiască programul de reformare a învățămîntului stabilit încă în 1870. O dovedește prima sa intervenție în Camera. Se va produce tirziu, tocmai la 18 decembrie 1874. Ceea ce e, oricum, de mirare. Dar pînă atunci Parlamentul avusese alte chestiuni, mai presante, de dezbătut. Iar ministrul cultelor și instrucțiunii publice folosise răgazul cu soluționarea unor importante chestiuni de organizare a școalelor și de pregătire atentă a reformei pe care voia să o propună cînd îi va veni vremea. De fapt, e probabil că nu ar fi urcat pe tribuna Camerei dacă nu ar fi intervenit necesitatea discutării bugetului rectificativ al cultelor și instrucțiunii publice pe anul 1875.

Asupra bugetului ministrului său nu avea, deși ministru, nici o putere, deoarece fusese aprobat pe 1874 și 1875, înainte de a i se fi încredințat portofoliul. De nu ar fi fost pus înaintea fap-

tului împlinit și ar fi alcătuit el un buget pe 1875 l-ar fi gândit altfel — pe capitol — solicitînd și un spor al cifrei alocate. Acum, în preajma lui 1875, nu se puteau cere decât unele rectificări. Rectificarea propusă (și, firește, aspru condamnată de opoziție: C. Bolliac, N. Ionescu) prevedea ca sumele alocate inițial internatelor liceale să fie îndreptate spre subvenționarea elevilor interni existenți, iar diferența să fie utilizată pentru subvenționarea (prin burse) a elevilor silitori săraci. A intervenit îndelung și violent (se putea altfel?) N. Ionescu, care afirma că prin rectificarea propusă ministrul Maiorescu voiește desființarea internatelor școlare. A revenit la tribună ministrul, arătînd că adversarul său falsifică lucrurile, pentru că, de fapt, nu e dat afară nici un elev din internate și că „starea internatelor o prezint în buget așa cum există și nu schimb nimic din ceea ce gă-sesc astăzi“. Cît privește opinia sa de principiu în chestiunea internatelor nu se sfia să declare deschis: „sunt contra internatelor la liceele statului și mă opun să se primească mai mulți decât sunt astăzi“. Și aceasta pentru că internatele au fost transformate în focare ale politicianismului militant datorită profesorilor care fi ațîț și fi îndeamnă pe elevi nu spre studiu și învățatură, ci spre luptă politică.

Oricite motive, chiar plauzibile, ar fi produs, atitudinea lui Maiorescu e cel puțin ciudată. Postul bursier al fondului Ramonței (chiar dacă el nu știuse că s-a bucurat de acest stipendiu) și fiul lui Ioan Maiorescu, care și el își făcuse studiile ca bursier în internate, se ridica acum împotriva acestor forme de ajutorare a elevilor. Că ele au devenit pepiniere ale politicianismului, fiind deturnate de la scopul lor instructiv, era desigur adevărat. Soluția nu era însă desființarea. Datoria morală a unui ministru al școlilor era să restituie acestor instituții scopul lor esențial, luînd măsuri pentru stîrpirea mala-

diei incriminate. Poziția sa era, deci, vulnerabilă și greu de apărut, vestindu-i o situație precară ca ministru. În fine, în aceeași zi de 18 decembrie 1874, își apără rectificările împotriva opiniei lui Kogălniceanu care cerea subvenționarea Muzeului național de artă prin cumpărarea unor tablouri din străinătate. Răspunsul lui aminteste limpede de opiniile ideologice din *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1872)¹. Bugetul nu îngăduie asemenea investiții pentru că „dezvoltarea artistică națională cred că nu este încă ajunsă la momentul acela, unde ar trebui să ne gîndim la dînsa în bugetul statului“. Banii contribuabililor, mai ales ai celor de la sate, nu trebuiesc folosiți în asemenea scopuri: „Pînă cînd nu vom avea mai multe școli elementare prin sate și mai multe drumuri, pînă atunci dezvoltarea culturii artistice trebuie să aștepte“.

Apără într-un discurs, apoi, (ca și Carp) integritatea morală a lui Petre Mavrogheni care demisionează din fruntea Ministerului finanțelor (ianuarie 1875), pentru că opoziția (prin ză-rele *Românul și Telegraful*) specula amestecul său în afacerea austriacului Offenheim, concesionarul construcției căii ferate (Lemberg-Ircani-Iași-Roman). Acest Offenheim era anchetat de tribunalele vieneze. Într-o scrisoare, rău tradusă, se vorbea și de faptul că situația lui Mavrogheni e de notorietate publică. Această precizare se referea însă la faptul că, în 1866, cînd, sub un guvern liberal (la finanțe fiind titular I.C. Brătianu), Offenheim a obținut concesiunea acestei căi ferate, Mavrogheni era acționar al consorțiului. Dar în 1868, Mavrogheni s-a retras din consorțiu, anunțînd despre asta Camera și obținînd daunele cuvenite. Opoziția s-a folosit de acest incident pentru a ataca nu numai integritatea morală a lui Mavro-

¹ Este vorba despre studiul cu acest nume, una din cele mai importante lucrări de ideologie literară a lui Maiorescu.

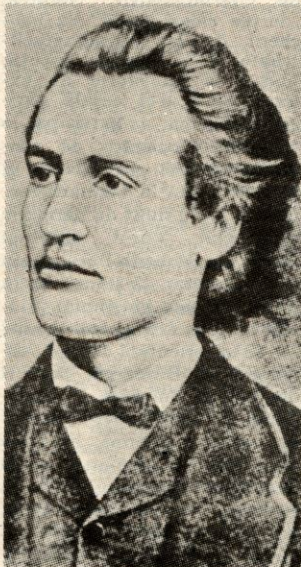
gheni, ci a întregului guvern, cerînd alegeri libere. Mai ales că se apropiau noile alegeri și opoziția avea nevoie de material propagandistic electoral.

Opoziției i s-au alăturat foștii conservatori Christian Tell și Manolache Kostake-Epureanu, formînd, împreună cu liberalii, ceea ce s-a numit opoziția unită sau opoziția de la Mazar Pașă¹. Cum întregul guvern era pus — prin aceasta — în grea dificultate — era normal ca și ministrul Maiorescu — leal — să intervie. Odată cu plecarea lui Mavrogheni din guvern, s-a operat o modificare în cabinet. Cantacuzino-Nababul a luat portofoliul finanțelor, iar un alt junimist, Th. Rosetti, a devenit titularul lucrărilor publice. Maiorescu a crezut — cum notează în jurnal, unde reînțepe să facă însemnări — că poziția sa în guvern e astfel întărită. O vreme va fi așa. Apoi, nu foarte tîrziu, se va convinge cîte iluzii deșarte și-a făcut.

În ianuarie 1875, Maiorescu are ocazia a se pronunța, într-un discurs parlamentar, asupra unei chestiuni care va fi una dintre marile sale înfăptuiri ca ministru (sau deputat) conservator. Trei au fost inițiativele: restaurarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, aducerea în țară a documentelor Hurmuzaki² și începerea publicării lor, mărirea subvenției acordată școlilor române din Brașov. Pînă la urmă, acestea vor fi marile sale realizări ca ministru la culte și instrucțiune publică. Pentru că proiectele sale de reformă a învățămîntului (au fost două) vor eșua. E, fără îndoială, mai puțin decît ar fi vrut și decît îl îndreptățește competența sa de om al școlii. Dar împrejurările i-au fost im-

potrivă, iar el nu voia să se mulțumească cu paleative, adică semireforme.

Treburile ministeriatului îi ocupau, vorace, timpul: Parlament, Consiliul de Miniștri, prezența la ministerul pe care îl conducea, recepții, vizite. Nu uita (cum s-ar fi putut?) familia princiară. La sfîrșitul lui ianua-

Mihai Eminescu — fotografie din anii studenției

rie 1875 a vizitat-o pe principesa și a ascultat lectura unor poezii ale ei traduse în românește. Și aceste înalte audiențe s-au repetat. În toamna lui 1875 acordă patru burse pentru studii de specialitate în străinătate unor foști absolvenți străluciți ai universităților românești. Dar a acordat bursele fără concurs. Această imprudență a atenuat-o cu o prudentă. A repartizat bursele echitabil. Doi ieșeni (care erau și junimiști) și doi bucareșteni (studenți și partizani ai lui Hasdeu). Acești patru „fericiți” erau G. Panu, Al. Lambrior, Gr. Tocilescu și G. Dem. Teodorescu. Discuții tot au ieșit. A fost interpellat în Parlament, în martie

1875. S-a apărat și a scăpat cu bine.

Se îngrijise însă mai înainte de destinul lui Eminescu. Poetul se afla la Berlin, unde practic nu avea din ce trăi pentru că banii de la tatăl său și subvenția Junimii se încapătinau să nu sosească. Th. Rosetti, văzîndu-i situația, l-a angajat prin 1873 secretar pe lângă agenția noastră diplomatică din capitala Prusiei. Dar slujba nu-i îngăduia să-și vadă de studii. E probabil, crede G. Călinescu, că în toamnele anilor 1871, 1872, 1873, poetul își depusese la Botoșani examenele de elev în particular pentru a-și clarifica situația școlară. În acest fel a putut frecventa Universitatea din Berlin, urmînd cursurile care îl interesau, în limitele timpului disponibil. Maiorescu, de îndată ce a fost incredințat că va deveni ministru, s-a adresat în scris poetului în 17/29 ianuarie 1874, chestionîndu-l: „Cum stai cu doctoratul de filozofie, îl faci în Berlin? Nu vrei mai bine să-l faci altundeva? Se-nțelege, numai în caz cînd nu ai avea încă pentru Berlin trienul [frecventare a cursurilor timp de trei ani], cerut, de care la alte universități mai mici ai fi dispensat. Fă bine, răspunde-mi, adresînd scrisoarea la Iași”. Și îl lasă limpede să înțeleagă că în cîrînd un junimist (poate chiar el, conducătorul Junimii) va deveni ministru de culte și, astfel, poetului i s-ar deschide posibilitatea unei catedre universitare de filozofie la Iași. La 5 februarie (stil nou) poetul îi răspunde ministrului *in spe*. E măgulit și recunoscător pentru încrederea ce i se acorda. Dar consideră că o asemenea funcțiune ar veni „prea devreme” și adăuga: „Formalitatea unui titlu academic ar fi, desigur, piedica cea mai mică și cel mai ușor de trecut; dar e aceasta singură? Pot eu ca fără un plan de studii hotărît, pe care să-l fi prelucrat în întregime, să îndrăznesc la vîrsta mea să mă apuc de acest lucru?”

Poetul a anunțat că se va strădui să-și ia doctoratul, dar că i-ar fi necesar un sti-

¹ Magazin istoric, nr. 11/1973.

² Maiorescu s-a deplasat la Cernăuți chiar în ziua depunerii jurămîntului, pentru a aduce în țară documentele din colecția lui E. Hurmuzaki, amenințate cu confiscarea de către autoritățile austro-ungare. Odată aduse la București, o comisie (din care făceau parte D.A. Sturdza, Al. Odobescu, M. Kogălniceanu, Theodor Rosetti, avîndu-l secretar pe I. Slavici) a început pregătirea lor pentru publicare; primul volum a apărut în 1876 (vezi amănunte în Magazin istoric, nr. 1/1974).

pendiu. E ceea ce ministrul a făcut de îndată, acordându-i, din bugetul departamentului, o sută de galbeni. Gestul lui Maiorescu rămâne de o extraordinară gingașie paternă. E dovada înaltei stime purtată intelectualității poetului. Ce-i drept, nu înțelegea rezervele și excesivele scrupule ale poetului. Un doctorat în filozofie, firește, nu la Berlin, ci, cum îl povățuise, la o universitate oarecare nu prezenta — știa bine — mare dificultate. Voia repetată experiența sa de la Giessen? Sau aceea, mai apropiată, a lui Xenopol, care tot la Giessen și-a luat un doctorat în filozofie, fără a i se cere, nici lui, legiuitul trieniu? E probabil. Numai că Eminescu era altfel plămădit și nici nu putea proba, cu acte în regulă, fie și absolvirea unui gimnaziu sau liceu. Maiorescu, deși iritat că poetul nu și-a ținut promisiunea, nu a încetat să se ocupe de destinul său existențial. În vara lui 1874 poetul se afla la Iași. Chestionînd, indirect, prin amici, de intențiile viitoare ale poetului, Maiorescu își da seama că proiectul a rămas suspendat undeva între speranță vagă și renunțare deznădăjduită. În august sau septembrie 1874, poetul a fost numit director al Bibliotecii centrale din Iași, Eminescu anunțându-și prietenii că această slujbă, liniștită, îi va îngădui să-și continue prepararea doctoratului. Iluzie. Și, peste un an, cînd Maiorescu a fost nevoit să-i propună poetului abandonarea postului directorial, îl va numi, în împrejurările cunoscute, revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui. Cît timp și-a păstrat funcțiunea ministerială, situația poetului, ca slujbaş al statului, a fost în afara primejdiei. Și-a pierdut-o numai de îndată ce ministrul a fost nevoit să demisioneze.

Vara anului 1875 Maiorescu a rămas în București, ocupat de treburile sale ministeriale. Pregătea, tenace, în ciuda riscurilor bănuite, a

sa reformă a învățămîntului. Își trimisese familia în străinătate (la Pyrmont), iar el lucra de zor, ajutat de consultanți, la planurile reformatoare. Cum era zăpușeală, cînd și cînd își îngăduia mici excursii 'ca aceea din iunie cînd, însoțit de Mite și Wilhelm Kremnitz, a fost prin Pitești-Rucăr-Bran-Brașov. În iulie a plecat, prin Viena, la Berlin, cu însărcinări oficiale legate de interminabilele tratative „despre calea ferată” cu bancherii de la Discontogesellschaft și a purtat discuții, firește, la Ministerul de externe. O scurtă escală pariziană pentru a participa la congresul Societății de geografie, de aici prin Elveția și apoi în vizită la Sigmaringen, unde a fost primit de părintele principelui Carol, bătrînul Anton de Hohenzollern. I s-a părut necesar să-și noteze în jurnal opiniile bătrînului principe despre atitudinea Prusiei în criza orientală. După ele reieșea că Bismarck, care îl domina pe împărat, se înțelese cu Gortiaikov. Prusiei i se garanta deplină libertate de acțiune în disputele ei cu Franța și Austria, iar Rusia căpătase, în schimbul, drept de acțiune, potrivit intereselor ei, în Europa răsăriteană. „Prin urmare — nota ministrul nostru — Prusia ostensibil [vădit] va păși aici în al doilea rînd, *à la remorque de la Russie*. Românii însă nu-i va aduce nici folos, nici pagubă”. Paraliticul principe Anton se înșela profund. Această împărțire a zonelor de influență între cele două mari puteri autocrate va aduce, peste trei ani, mari daune politice țării noastre. Să nu fi înțeles Maiorescu acest pericol iminent? L-a intuit și s-a mulțumit să transcrie alb, fără comentarii, ipotezele principelui de Sigmaringen? Sau, pur și simplu, refuza să se gîndească la complicatele perspective externe, preocupat cum era de problemele departamentului său, care presupunau, și ele, ostilități de anvergură?

La mijlocul lui august se reîntorsese în țară. A inspectat monumente de cult din zona Tirgoviștei și se îngrijea de întemeierea celor două sute de noi școli primare în comunele rurale. Era îngrijorat și diriz în inițiativele sale. Treceuse prin multe și știa că îl așteaptă alte mari dificultăți. Înțelegea, în sfîrșit, că ministeriatul nu e numai aducător de onoruri și avantaje. Chipul său, de acum, exprimă îngrijorare și îndrîjire. Părul capului se grizonase bine și se rărise. Fruntea largă și bombată, subliniată de pieptănătura cu cărare într-o parte, anunța o chelie timpurie. Ochii mari, negri, încadrați de nasul său gros, exprimă o tristețe vizibilă. Dar nu e deloc tristețea celui învins. Ci a luptătorului hotărît să nu renunțe. Își tunsese, în sfîrșit, puțin barba. Nu mai era aceea alungită à la Napoleon al III-lea sau Alex. Ioan Cuza pe care i-o știm de prin 1862 și cu care se imortalizase în vestitul medalion al Junimii din 1867. Acum avea o barbă scurtă, numai ușor alungită, bine înspăcată și unită cu mustața, linia gurii abia întrevăzîndu-se. Nici o urmă de zîmbet sau de surîs nu luminează acest obraz concentrat, cu privirea îndreptată parcă spre un interlocutor ostil. Toate componentele acestui fațes exprimă decizie și o neînduplecare temperamentală bătaioasă. E imaginea chipului său care nu se va mai schimba de acum încolo. Va îmbătrîni, desigur, părul îi va albi treptat cu totul, dar liniamentele și „componentele” feței sale de acum, din 1874-1875, se vor păstra aproape intacte. E imaginea, surprinsă bine de fotograf, a unui luptător care știe ce vrea. Dar a unui combatant cu inima rănită, încercată de mari conflicte interioare. Nici unde (nici în viața sentimentală, nici în aceea publică) nu găseie liniște și împlinire, care îi erau totuși atât de necesare. Negurile se adunau de peste tot, întunecîndu-i existența și vestind o furtună care îl va marca profund. ■

PICTORUL M. DAN

În nr. 3/1986, revista noastră a publicat pe coperta a doua o pictură din sec. XIX, reprezentînd-o pe „Despina doamna oferind domnitorului Neagoe Basarab daruri pentru construirea ctitoriei de la Curtea de Argeș”. Pe marginea acestei reproduceri, muzeograful principal Silvia Acojocăriței, de la Muzeul de Artă al R.S. României, face următoarele precizări:

Tabloul respectiv, aflat astăzi în patrimoniul Galeriei Naționale din cadrul Muzeului de Artă al R.S. României, a fost prezentat în anul 1881 la Expoziția artiștilor în viață, din București. În catalogul expoziției era menționat cu titlul, Doamna lui Neagoe vodă prezentîndu-i odoarele și diamantele sale, ca să serve la terminarea catedralei de la Curtea de Argeș. Compoziția era semnată, în josul pînzei, dreapta spre mijloc, cu alb-gri, M. Dan.

Cine a fost acest pictor? Dan sau Danilescu Mihail (1836-1885) s-a născut într-o familie de țărani săraci din satul Piștești-Gorj. În 1860 a venit în București. Cu sprijinul lui Theodor Aman (directorul Școlii de arte frumoase din Capitală), a urmat cursurile acestei școli, unde i-a mai avut profesori pe Gh. Tattarescu și C.I. Stănescu. După absolvire, a fost numit, în 1871, profesor de desen și calligrafie la școala centrală de fete din București, iar în 1881 a fost transferat la Liceul Național din Iași. A participat, între anii 1865 și 1881, la mai multe expoziții colective, fiind medaliat cu aur în 1868.

Din moștenirea sa artistică, nu prea bogată numeric, s-au păstrat cîteva tablouri cu subiect compozițional (Țărancă venind de la fîntînă, Țărancă dormind pe un snop de grîu), precum și mai multe portrete, printre care cele ale lui M. Kogălniceanu, I. Heliade-Rădulescu, V.A. Urechiă.

În Galeria Națională de la Muzeul de Artă al R.S. României se află expuse două tablouri ale lui Dan Mihail: portretul Mariei Piteșteanu (căsătorită I. Grădișteanu), realizat în 1862, și cel al lui Dimitrie Bolintineanu, pictat în 1876, după fotografii, la patru ani de la moartea poetului.

AMALFI — ÎNTRE ANTICHITATE ȘI EVUL MEDIU

(Urmare din p. 25)

ției arabe din 928 împotriva Salernului și Neapolelui — care au fost silite să cumpere pacea cu bani și daruri bogate — Amalfi nu a avut nimic de suferit din partea invadatorilor, deși bogățiile atît de cunoscute ale orașului ar fi trebuit să constituie un însemnat punct de atracție.

Ascensiunea la putere a lui Manio Fusilis, tatăl și antecesorul lui Mastalo I, poate fi considerată ca începutul unei epoci noi în istoria Amalfiului, căci de la această dată orașul a rămas în stăpînire a aceleiași familii timp de 60 ani, trecînd apoi, ca urmare a unui atentat, în mîinile alteia, care a deținut puterea pe toată durata de existență a statului liber amalfitan.

Însă domeniul în care Amalfi și-a desfășurat ambițiile și în care și-a cîștigat succese indiscutabile era unul cu mult mai important decît cel unde se ciocneau interesele și rivalitățile din Italia meridională. Cum am mai spus, flota din Amalfi devenise cea mai importantă flotă italiană din Marea Tireniană și, laolaltă cu cea a Veneției, singurele flote care puteau avea un cuvînt greu în politica dusă de creștinătatea occidentală. E adevărat că amalfitanii nu au pus această flotă decît o singură dată în slujba creștinătății, adică atunci cînd datorită lor de creștini a coincis într-un tot cu interesele lor. Mai puțin mîndri, sau mai puțin puternici, decît venețienii, ei au încercat să-și salveze în alte moduri decît prin război interesele lor în regiunea tireniană.

Nu lipsiți de sentiment religios și, în același timp, fiind niște adevărați oameni de afaceri, amalfitanii au știut ceea ce în termeni moderni s-ar numi „să joace pe două fronturi”. Ei recunoșteau cultul moștelor sîntei Trofimenă și în același timp îi ajutau pe pirații arabi să amenințe tronul apostolic; înfrumusețau bisericile, dar făceau contra-bandă. Unii dintre ei s-au hotărît chiar să se retragă în

mănăstiri și să-și încheie acolo o viață nu totdeauna dedicată practicilor creștine. Iubitori de cîștig, ei au fost totuși pionieri ai noilor forme de civilizație europeană. Dacă cu propriile lor nave ei nu au acceptat să-și servească decît strict interesele lor, în același timp au știut să slujească și cauza progresului.

E drept că s-au bucurat și de circumstanțe favorabile. Ele se pot reduce la două, a căror importanță depășește efectul tuturor celorlalte. Prima este menținerea în sinul Imperiului bizantin, care a salvat orașul de profunda decădere navală înregistrată prețutindeni în restul Italiei longobarde și care a deschis pentru Amalfi una dintre cele mai importante piețe ale epocii. Cea de-a doua împrejurare favorabilă a fost oferită de invaziile islamice.

Această mare amenințare, apăsînd asupra Europei și care a dat ultima lovitură — decisivă — formelor de viață economică și sociale ale antichității, silind lumea occidentală să trăiască timp de secole în forme înapoiate, a fost pentru amalfitanii o adevărată binecuvîntare. Scindarea între Orient și Occident nu putea dura multă vreme. Aici se oferea un rol, vechiul rol jucat de sirieni și de evrei, și o nouă piață, o piață enormă, care se cerea exploatarea. Odată cu venețienii, amalfitanii au fost primii care au ocupat acest rol și acest loc rămase libere.

Oamenii din Amalfi erau într-adevăr potriviți pentru a concura la ocuparea locului de care e vorba. În acest sens, pînă și defectele lor, lipsa scrupulelor religioase, ca și lipsa de scrupule în general, marea lor iubire de cîștig le-au fost de un ajutor prețios. Însă acestor calități, să le spunem negative, li s-au adăugat altele, deosebit de pozitive. Ei erau înainte de toate îndrăzneți, calculați și întreprinzători — pentru epoca lor — știau să vadă foarte departe. ■

Versiunea românească de
Mircea IVĂNESCU

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1986

1921-1986: PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — GLORIOASĂ ANIVERSARE

Răspunsurile la întrebări

Seria I

- 1) 540
- 2) La începutul lunii iulie 1933
- 3) Times
- 4) Manufactura de poștă de la Pociovaliște
- 5) Nicolae Titulescu
- 6) 16-22 octombrie 1945
- 7) 26 mai 1877
- 8) Turda
- 9) Unitate națională
- 10) 140

Seria II

- 1) Congresul XIII al P.C.R.
- 2) Slatina
- 3) Ce vor socialiștii români?
- 4) Consiliul Național Român Central
- 5) 1892
- 6) Programul partidului — Declarații de principii
- 7) Tebea
- 8) Peste 300
- 9) Batalioane roșii
- 10) 15 august 1931

Seria III

- 1) Pentru integritatea și independența României
- 2) Mihai Viteazul
- 3) Oameni și fapte de la 1848
- 4) 18 februarie 1936
- 5) 16 congrese și două conferințe naționale
- 6) Blocul Național-Democratic
- 7) Cca. 5 000 000 dolari
- 8) 1945
- 9) Constantin Dobrogeanu-Gherea
- 10) 3 280 000 locuri de muncă

Poșta concursului

ÎN AȘTEPTAREA NOII EDIȚII

Concursul Magazin istoric, ediția 1986, dedicat glorioasei aniversări a Partidului Comunist Român este în plină desfășurare. La ora cînd citiți aceste rânduri, are loc operația de triere a scrisorilor cu răspunsurile la cele trei serii de întrebări, publicate în numerele 3,4,5 1986 ale revistei.

Din corespondența sosită pe adresa concursului, conținînd gîndurile și opiniile cititorilor noștri pe marginea actualilor ediții se văd sentimentele lor de dragoste și devotament pentru istoria țării și a partidului.

Reproducem, mai întîi, acest fragment din scrisoarea unui statornic abonat al revistei și participant la concursurile Magazin istoric, medicul STEFAN GURAN, din AIUD: Sint propagandist al partidului de aproape 30 ani. In prezent sint propagandistul Cercului nr. 1 de învățămînt politico-ideologic la Spitalul oraș Aiud. Așteptam cu nerăbdare noul concurs, a cărui anunțare am primit-o cu mare bucurie. Concursul este foarte interesant și multilateral. Apreciez bibliografia indicată de dv. ca foarte exactă. Felicitări!

Din com. Măriștea Mică, jud. Suceava, ne scrie KO-LEA KURELIUK: Istoria m-a pasionat încă de pe cînd eram pe băncile școlii generale. Am început să particip la concursurile dv. stimulat de un statornic cititor al revistei dv., Petru Bădiliță, din Rădăuți, ei însuși participant la 17 din cele 21 concursuri Magazin istoric organizate pînă la sfîrșitul anului 1985.

În legătură cu concursul care s-a încheiat, am primit o emoționantă scrisoare din Timișoara: În numele tuturor tinerilor din cadrul TAGCM Timiș exprim marea noastră bucurie pentru premiul III obținut în cadrul concursului Victoria, organizat de revista dv. în 1985. Felicit totodată pe toți participanții la acest concurs.

Vă mărturisesc că am participat pentru prima dată la un asemenea concurs. În măsura timpului liber de care dispun (sint student în anul IV seral al Facultății de științe economice din Timișoara), voi participa și la edițiile viitoare. Somenză ANA CIȚU, secretara Comitetului U.T.C. de la Antrepriza nr. 4 și secretară adjunctă cu probleme organizatorice a Biroului Comitetului U.T.C. de la TAGCM Timiș.

Menționăm că corespondența noastră este realizată de (împreună cu Marcela Szilagy — grafică, Constantin Pîinea, — foto și Mendel Fischman și Nicolae Rigo — coordonatori) a unui frumos album cu care vitejii de la TAGCM Timiș și-au însoțit participarea la concursul VICTORIA.

Felicitări pentru Ana Cițu și urări de noi succese în activitate, alături de ceilalți săi din TAGCM Timiș.

PLANSELE NOASTRE

① „Mihai... era binecunoscut tuturor... printr-o distinsă frumusețe și dreaptă purtare a trupului... Toți cei buni se simteau atrași cu dragoste... de o fire atât de generoasă și care de la natură părea a fi chemată la fapte mari...” Astfel scria despre viteazul voievod român unul dintre cei care s-au aflat în preajma sa — Balthasar Walther, autorul unor semnificative pagini închinată regelui domn român. Acțiunile vitejești ale voievodului român, înfăptuitor al Unirii din 1600, au găsit un larg ecou și în numeroase scrieri europene din sec. XVII-XVIII. Iată cîteva facsimile din cărțile apărute în străinătate în sec. XVII-XVIII, relatînd faptele lui Mihai Viteazul; în centru, însemnarea autografă a domnitorului

② ③ Gravuri din sec. XVI-XVII reprezentînd celebrele bătălii purtate de marele domn pentru idealul libertății românești: a) Tirgoviște... b) Giurgiu (octombrie 1595)... c) Sîlîmbăr (18/28 octombrie 1599)... d) Gorăslău (3/13 august 1601)

④ Medalii de aur cu chipul voievodului bătute după moartea sa, în urmă cu 385 ani; călăreț român din oastea lui Mihai Viteazul. Într-o gravură din 1601 (Un mare căpitan și prinț, p. 8. Macheta artistică a planșelor: arhitect Alexandra Tufu)

1700
DELLE FATTIONI
OCCORSE NELLONGARIA
VICINO A VACIA, NEL DISCVII
ET LA BATTAGLIA FATTA IN
Transilvania contra Valachia nel 1600.

DEL TIONOR GIOIO E DI C. GENEVE
1601. Et non si nega la spertina per una libbra di carta.

DESCRITTE DA ACHILLE
Tartarico, da Cornalio della Marca di Ancona.

EXCELSIOR E FINE DI POGNA
Et la spertina sul piano di Battaglia
CON PRIVILEGIO.

IN VENETIA, MDCL

Appreso Gio. Bat. Cusani Sanese all'Aurora.

DISCOVERS
DE LA MORT DE MICHEL

Maynede de Valaque, apres la victoire obtenue par lui & Georges Balle, cōtre Sigmond Battoni: traduit de l'italien imprimé a Prague en Septembre, 1601.

Avec l'aveu d'un des Interprètes du Préfet du 16. dudit mois, contenant plusieurs autres particularités.

A PARIS,

De l'imprimerie de Denys Duval, rue S. Jean de Beauvais, au cheual volant.

1601.

Von der Schlacht
Sigismundi Bathori mit
dem Michael Bando auf der Balladen / vom
Georgen Balle, welches dieses Jahr in der 1601. im 1.
Zu den Thoren ausgeben ist. C. 1601. im 1.
Der von Sigismundi. 1601. welches Sigismundi mit Thoren
und von der Schlacht auf der 1601. im 1.
1601. im 1.

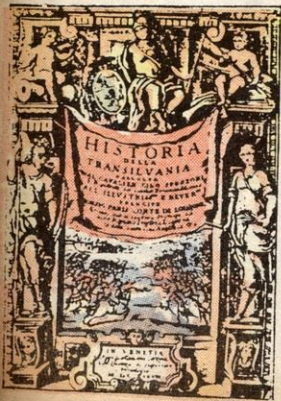
Erdruckt zu Nürnberg durch Hieronymus Weymann.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a signature or title.

„51 HOTARU ARDEALULUI
POHTA CE-AM POHTIT:
MOLDOVA, ȚARA RUMĂNEASCĂ.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a signature or title.

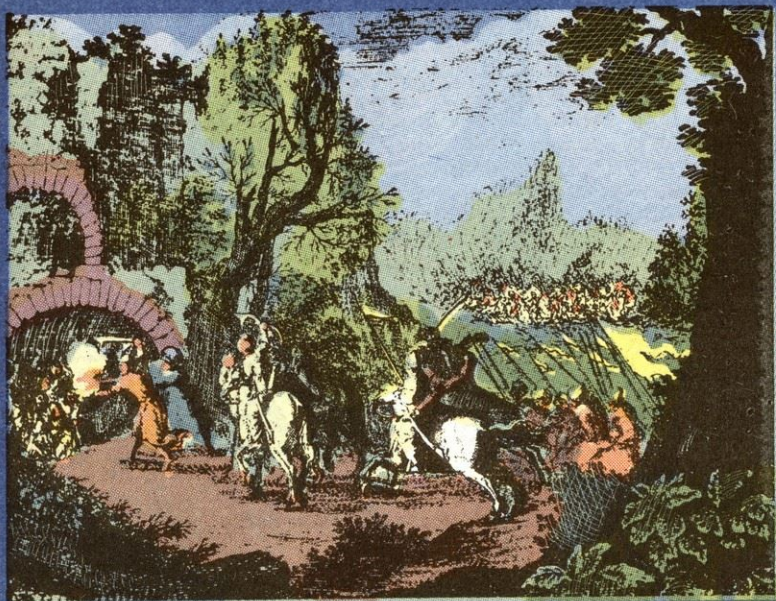
Autografu-program național
al lui Mihai Viteazul.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a signature or title.

ΑΝΔΡΑΓΑΓΕΙΑΙΣ
Τῷ Εὐσεβίῳ, καὶ Ἀγρίμαντι
ΜΙΧΑΗΛ
ΒΟΕΒΟΔΑ.
Εἴ τι ἐστὶν ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ 1601. ΟΥΤ
ΚΡΟΒΑΛΙΑΝ. ὅτι ἐν τῷ 1601, ἐν
ἀπομνημονεύματι Βασιλέως, καὶ
Γαβριήλ Μαικίνα Βασιλέως.
Εἴ τι ἐστὶν ἐν τῷ 1601. Πάρισι, καὶ ἐν τῷ
Αὐτοκρατορῶν Βασιλέως, καὶ ἐν τῷ 1601, καὶ ἐν
ἀπομνημονεύματι Βασιλέως καὶ ἐν τῷ 1601.
ἀπὸ ΕΝΕΤΙΉΣΙΝ, 1785.
Περὶ Νικολάου Γραμματικῆς καὶ Γραμματικῆς.
Con Licenza de Superiori, e Privilegio.

ABRIS DERO SCHLACHT VND VICTORIEN SO IN SIEBENBRUNNEN GESCHEHEN DER 3. AVGVSTI MDCI ANNO 1601.

Eques revalachus.

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XII)

ION POPESCU-PUȚURI

În indicele de persoane, evenimente și locuri alcătuit de Jean Poy-Vaillant la sfârșitul lucrării sale Istoria arșacizilor sau istoria Imperiului arșacid identificată prin monede¹ observăm că un nume revine frecvent: Mithridate. Bogata istorie a Imperiului part al arșacizilor, ca și a unor state succesorale, apărute la hotarele apusene ale stăpînirii parților — regatul Pontului, bunăoară — este ilustrată de numele mai multor regi ai regilor și regi care au purtat numele Mithridate: în timpul guvernării lor — asupra întregului imperiu (în cazul celor ce au stăpînit asupra parților) sau asupra regatului Pontului — acești regi s-au ilustrat prin remarcabilele realizări pe planul întăririi interne a statelor pe care le conduceau, ca și, pe plan extern, prin dirigența cu care s-au opus expansiunii Imperiului roman.

Asupra originii numelui Mithridate și a vechimii lui este elocventă aprecierea unui istoric antic, Applan, care după cum notează Vaillant „o de părere că [Mithridate] se trage din neamul lui Darius”. În pasajul respectiv, Applan vorbea de regele Pontului, Mithridate VI Eupator (cel iubitor de tată), care a domnit în veacul I î.e.n., fiind contemporan cu marele rege geto-dac Burebista. Așadar, la vremea cînd Applan își redacta lucrarea (sec. II î.e.n.) era notorie vechimea de mai multe secole a familiei Mithridatilor (Darius a trăit se știe, în sec. VI-V î.e.n.), ca și legătura ce exista între familia domnitoare din regatul Pontului și purtătorii numelui Mithridate din Imperiul arșacid, descendenți din primii ahenieni.

Cel dintîi purtător al numelui Mithridate a fost Mithridate I, rege al regilor parților între 171 și 138/137 î.e.n. Mithridate I era recunoscut și ca rege al Babilonului, consolidîndu-și stăpînirea și în întinse regiuni din sud-vestul Asiei Centrale.

Mithridate II (123-88/87 î.e.n.), fiul regelui Ariobarzanes, s-a ilustrat mai ales prin activitatea militară desfășurată la hotarele răsăritene ale Imperiului part. El a reușit să întindă stăpînirea acestui imperiu pînă la izvoarele fluviului Oxius (Anu-Daria), care a devenit hotar răsăritean al statului part. De asemenea, în părțile de nord-vest ale Imperiului arșacid, Mithridate II a acordat sprijin regelui Armeniei, Tirgran II, pe care a reușit să-l romani pe tron în detrimentul candidatului susținut de Imperiu.

Din secolul II î.e.n., apar mai mulți regi cu numele Mithridate și în regatul Pontului. Dacă primii dintre aceștia au căutat să cîștige prietenia Romei (Mithridate IV purtînd chiar titlul de „prieten și aliat al poporului roman”), următorii — pe măsură ce regatul Pontului s-a întărit și interesele sale au venit tot mai mult în contradicție cu cele ale Imperiului roman — au avut numeroase dispute cu el. Divergențele au devenit deosebit de puternice în timpul guvernării lui Mithridate VI Eupator (115-63 î.e.n.). Suveran energic și capabil, înzestrat cu o bogată cultură (biografii săn, Applan spune că vorbea multe limbi) și iubitor al culturii, Mithridate VI a făcut în Pont o stăpînire puternică, ce s-a ridicat pentru a stăvilii expansiunea Romei în această parte a lumii. În jurul anului 92 î.e.n., conflictul dintre cele două puteri devenise de neîntors. Pentru a coalița cît mai multe forțe împotriva romanilor, Mithridate VI Eupator și-a încheiat, cu regele parților, un încheiat o alianță. De asemenea, regele Pontului a adus la ascultare o serie de regiuni învecinate — Colchida și Iberia din Transcaucazia — și și-a asigurat prietenia regelui Armeniei. În Asia Mică și Orientul Apropiat s-a aliat cu regele Nicomedes III al Bithyniei și a intrat în tratative cu suveranii regatelor elenistice din

Siria și Egipt. Astfel, el a coalițat împotriva Romei toate forțele politice din Orient, pregătindu-se pentru marea înfruntare cu Roma. Ilustrative pentru pregătirile regelui Pontului sînt consemnările lui Applan: „[Mithridate] face pregătiri mari și toate sînt gata ca pentru un război însemnat și care, chiar, a fost vestit ... Gîndiți-vă că Mithridate domnește peste regatul părintesc — care are douăzeci de mii de stadii în lungime — și că el a adus sub stăpînirea sa, pe lângă neamuri ce-l înconjură și pe colhidienii, semințele războinicilor, iar dintre greci pe cei ce locuiesc în Pont, ca și pe acei barbari ce locuiesc mai sus de acesta. Mithridate recurge la ei, că la niste prieteni, fiind gata să facă orice le-ar cere. Este vorba de sciti, bastarni, tracii, sarmați și toți cîți se află în jurul fluviilor Tanais [Don] și Istru, ba încă și în jurul Lacului Meotie [Marea de Azov]”.

Applan face referiri la legăturile stabilite de Mithridate cu geto-dacii de la Istru, referiri ce au atras de multă vreme atenția specialiștilor. De prin anul 82 î.e.n. asupra geto-dacilor domnea Burebista, cel pe care decretul pus în cîineșta lui Aconion avea să-l denumească cu titlul de „cel dintîi și cel mai mare dintre regi din Tracia”. Despre legăturile stabilite între Mithridate și Burebista, Vasile Părvan scria, în Getica. O protoistorie a daciei: „În sfîrșit însuși războiul romanilor cu Mithridatul și Pontului și Burebista a fost favorabil ridicării puterii gete. În adevăr, de o parte rivalii lor imediați din răsărit, bastarnii, își irseau puterile ca mercenari în armata lui Mithridates (cf. Applan). De bello Mithridatico, 71), de alta stărmarea puterii regatului bosporan... permitea getilor o înaltare ușoară în vestul și nordul Mării Negre”.

Despre alianța dintre cele două puteri, marele istoric român arată: „Faptul că Lucullus [comandantul armatei romane trimise împotriva lui Mithridate] are de o parte de luptat cu geții, iar de alta cu orășele grecești din Pont [aliate cu Mithridatul], acea Hexapolis [alianță a celor șase orășele de care vorbește și Applan, ne dovedește că împrejurările de cîștig au mai tîrziu, sub Burebista, cînd geții în bună prietenie cel puțin cu o parte din greșii din Pont stăpînesc pînă la Olbia în nord și Apollonia în sud, [stăpînirea] pe care Lucullus... crezuse că o poate împiedica... ufitînd că malul [Dunării și Mării Negre] era intens locuit și apărat de acești geți, a căror națiune unitară din nordul Dunării se întindea... pînă în Moravia și Servia spre vest, pînă în Galizia, Podolia și Cherson spre nord și est”.

În aceste condiții, în primăvara anului 89 î.e.n. Mithridate VI a declarat război Romei, atacînd cu trupele sale armatele romane aflate în Asia. Primul și cel mai crîncen război împotriva Romei s-a soldat cu victorii de răsunet, romanii căzuți prizonieri fiind aspru pedepsiți pentru lăcomia și jafurile lor (aceștia au avut relatează că prizonierilor li s-a turnat pe gît aur și argint topit). După victorii strălucite, Mithridate VI a eliberat tot teritoriul Asiei Mici, trezînd apoi cu trupele în Peninsula Balcanică, unde a fost întîmpinat cu bucurie de popoarele supuse de romani.

După o seamă de noi victorii asupra romanilor, Mithridate VI a organizat între 83 și 70 î.e.n. noi războaie împotriva Imperiului roman. În anul 64-63 î.e.n., cînd se pregătea o nouă campanie — intenționînd să dăboaze în Peninsula Italică — a fost victima unei conjurații de palat și obligat să se sinucidă. La ordinul său, un soldat din gardă l-a omorît cu sabia. (Pentru că, trebuie să arătăm un amănunt: temîndu-se că va fi victima unei conspirații, Mithridate obișnuia să ia otrăvă în doze crescînde, imunizîndu-și astfel trupul la acțiunea acestora. Procedul a rămas cunoscut în istorie și în medicină sub numele de mithridatizare.)

După moartea lui Mithridate VI, istoria Pontului a fost ilustrată, cu mai puțină strălucire însă, de alți doi

¹ Publicăm, în continuare, indicele de nume, locuri și evenimente. Precizăm că cifrele arabe indică pagina unde se află mențiunea respectivă.

regi cu numele Mithridate. Un rege Mithridate, pe care Istoria universală, vol. II, Moscova, 1958, îl definește a fi fost „de origine iraniană” a domnit și în regatul transcaucazian al Iberiei.

În anul 15 î.e.n. a apărut un ultim descendent al Mithridaților, Serbonius, care susținea că este nepotul lui Mithridate VI Eupator. El s-a căsătorit cu Dynamis, regina Bosporului, fiind proclamat rege al acestui țări ce se întindea în Crimeea de azi. Un alt reprezentant al dinas-

tiei, Aspurgos, a devenit și el, în jurul anului 1 e.n., rege al Bosporului, ducând ca și predecesorul său o politică de împotrivire față de pretențiile de dominație ale Imperiului roman.

Indiferent de imperiul sau regalat asupra căruia au stăpânit, Mithridații s-au afirmat ca iubitori de libertate, adversari neîmpăcați al Imperiului roman, apărători ai tradițiilor străbune.

MITHRIDATE VIII primește domnia Bosporului ca dar din partea lui Claudius — 246. Declară război fără nici un motiv regilor din vecinătate. Claudius îi dă poruncă să se abțină de la război — 247. Didius îl alungă pe Mithridate de la domnie — *ibid.* Originea nobilă a familiei lui Mithridate Eupator — 248. Mithridate se interesează zadarnic în legătură cu Nicomedes — 246. Senatul refuză cererile lui Mithridate (transmise) prin soli și îi amenință. Comandanții de oști romani îi poruncesc lui Mithridate să se abțină de la provocări în Cappadocia împotriva lui Nicomedes — 347. El se înfruntă totuși de război, stringând trupe din toate părțile — 348. Își asiază linia de luptă lângă fluviul Amnium — 349. Nicomedes este învins de către comandanții de oști ai lui Mithridate — *ibid.* Mithridate navălește în toate teritoriile stăpânite de Nicomedes, Sylla este trimis împotriva lui Mithridate — 351. El poartă tratative de pace, pe care Sylla i le acordă și acesta se întoarce în regatul său — 352.

MITROBARXANES, socorul lui Datames — 24. Este trimis la Tigran — 133.

MURENA reia războiul în Cappadocia, invadează orașul Comana — 96; Murena, pretor al Asiei rupe pacea cu Mithridate — 352. Senatul dă ordin ca Murena să nu pornească război cu Mithridate. Este rechemat din Asia — *ibid.*

NEOPTOLEMUS și Archelaus, frați, comandanți în armata lui Mithridate — 74.

NERO transformă în provincie Alpii Cotenii și Pontul Polemoniac — 242.

NICEENII [= locuitorii din Niceea Bithyniei] încep construirea unui teatru — 373 pe care îl dedică în onoarea lui Commodus — 377.

NICOMEDES, rege al Bithyniei, a dat ajutor romanilor — 57. Împarte în două, împreună cu Mithridate, Paflagonia — 67, 341. El numește pe fiul său rege al paflagonieiilor — 341, 68. Navălește în Cappadocia — 342. Conform înțelegerii, o ia în căsătorie pe sora lui Mithridate — 68. Din pricina situației Cappadocii, trimite la Roma o solie și pe soția sa ca ostatică — 70, 343. Senatul îi retrage autoritatea asupra Paflagoniei. La moartea lui Nicomedes, Senatul îl numește rege al Bithyniei pe Nicomedes — 71. Alungat din regat, Nicomedes vine să se roage la Roma și este repus în domnie printr-o hotărâre a Senatului — 72. Este readus de către Cassius în Bithynia — 72. Moartea lui Nicomedes — 101.

NICOMEDES Zipoetes, cel mai mare dintre frați, îi urmează tatălui său la tron. Cere ajutor de la heracleeni împotriva lui Antiochus — 305. Antiochus se pregătește de război împotriva lui Nicomedes — *ibid.* Nicomedes stringe ajutoare — *ibid.* După o luptă fără rezultat, Nicomedes acordă cu anumite condiții tranzit pe teritoriul regalului lui galiilor — 306. O ia de soție pe Ditzetes, de neam frigian — 307.

După moartea lui Ditzetes se căsătorește cu Etazeta — 307. Moare, după ce a domnit timp de 37 ani. În onoarea lui s-a ridicat o statuie de fildeş în Templul de la Olympia — 308. Alege pe Ptolemeu și pe Antigonos ca turtori ai fiilor săi — *ibid.*

NICOMEDES, fiul lui Prusias, conspiră, împreună cu Mena, împotriva tatălui său — 336. Nicomedes coboară de pe corabie îmbrăcat în purpură și cu coroana pe cap, după obiceiul regese și la îndemnul lui Mena este proclamat rege — 337. Andreus cere ajutor de la Attalus — *ibid.* Navălește în Bithynia — *ibid.* Prefăcându-se că cedează autorității Senatului, Nicomedes pătrunde apoi cu armata în Nicomedia, Prusias, care se refugiase la altarul lui Jupiter, este ucis.

NICOMEDES II domnește în Bithynia după moartea tatălui său — 340. După uciderea lui Ariarathes, la porunca lui Mithridate, navălește în Cappadocia — 342. Temându-se ca Mithridate să nu navălească și el în Cappadocia, Nicomedes îi trimite soția la Roma — 343. Senatul îl confiscă lui Mithridate Cappadocia, iar lui Nicomedes Paflagonia — 344. Nicomedes, fiul lui Socrates, moare în împrejurări necălcuite, *ibid.*

NICOMEDES III, rege al Bithyniei, fiul lui Nicomedes Epiphaneus, este numit rege al Bithyniei, după ce Socrates este alungat de la domnie — 346. Este confirmat ca rege de către Senat și la cogenomnului de „Eupator” — *ibid.* Cercețează prin intermediul solilor trimiși la Roma situația Bithyniei invadată de către frațele său, *ibid.* Nicomedes navălește în teritoriile aflate sub stăpânirea lui Mithridate și pustiește orașul Amastrum — 347. Solii de la Roma îl socot vinovat pe Nicomedes. Acesta își orînduiește armata pentru luptă lângă fluviul Amnium — 348. Este însă învins de către conducătorii de oști ai lui Mithridate — 349 și fuge în Paflagonia — *ibid.* Mithridate îi ocupă tot regatul — 350. Nicomedes, fiul lui Nicomedes, murind fără a avea copii, lasă regatul prin testament Imperiului roman — 353. Testamentul fiind adus la Roma după moartea ultimului Nicomedes, Bithynia este transformată în provincie — 354.

NICOMEDIA, capitala Bithyniei, primește multe avantaje de la Commodus — 376, căruia locuitorii îi ridică un templu cu opt coloane — 377. Diverse monede nicomediene — 379. Colegiul mesurierilor din Nicomedia a fost instituit datorită faptului că orașul era periclitat de numeroase incendii — 375.

NUDUS, comandantul flotei romane — 103. Monede bătute de către popoarele Bithyniei în onoarea împăraților: Caracalla — 382. Marcrinus — 386. Hadrianus — 387. Hellogabal — 388. Gallus — 399. Valerianus — 400.

NYMPHIS, căpetenia soliei, istoric — 30.

NYSSA, sora lui Mithridate, e luată în captivitate de către Lucullus — 124.

OCHUS, fiul mai mic al lui Artaxerxes Mnemon, urmează la tronul regilor persilor. Este numit și Artaxerxes — 22. Încearcă de mai multe ori, dar în zadar, să-l omoare prin violențe pe Datames — 25. Îl convinge pe Mithridate să-l ucidă pe Datames — 25. Ochus este ucis prin intrigile eunucului Bagao — 27.

Q. OPIUS sol roman adus de către Mithridate, este înșelat de acesta, care îi arată un comandant roman prizonier — 77.

ORAGES, regele albanilor, îl întinde lui Pompei o capcană — 165.

ORTIGON, regele galaților — 323.

PELOPIDAS, oratorul, este trimis de către Mithridate la romani, fără a izbuti să-și îndeplinească misiunea — 73.

PERGAMUS, regele. Vezi Eumenes.

M. PERPENNA, consul, primește provincia Asia la moartea lui Crassus — 57. Îl învinge și îl ia prizonier pe Aristonicos — *ibid.* Moare răpus de boală, la Pergam — 58. **PERSAN**, apelativul persan de „Saahsaah”, adică rege al regilor — 44.

PERSEUS, fiu nelegitim al lui Philipus, trimite la Roma o solie cerînd să fie numit rege de către Senat — 326. Continuă marile pregătiri de război lăsate de regele Philipus — *ibid.* Război între Perseus și romani.

PHARNACES stăpâne în regatul Cappadocii — 47. Este numit și Perseu — *ibid.*; Pharnaces îi după moartea tatălui său cîrmă regatului Pontic de la Mithridate IV — 43. Asediază orașul Synope și îl cucerește — 44, fapt ce declanșează un război între Pharnaces și Eumenes — *ibid.* Ambii trimis solii la Roma. Solii lui Eumenes îl acuză pe Pharnaces în fața Senatului — 45. Diverse solii și felurite bătălii între Pharnaces și Eumenes — 46, 47, 48. Cere ajutor de la principii vecini — 47. Condițiile păcii stabilite între Pharnaces și Eumenes — 49. Pharnaces o ia în căsătorie pe sora lui Eumenes — 51. Moartea lui Pharnaces — *ibid.* Pharnaces, fiul lui Mithridate VI, este ales rege de către armata lui Mithridate — 172. 189. Pompei îi dă lui Pharnaces domnia Bosporului — 175, 187. Asediază Fanagora și o cucerește — 191. Cuocerește și orașul Synope — 192. Se războiește cu romanii — 194. Victoria lui Pharnaces — 196. Dovedeste cruzime față de pontici ucidînd mulți locuitori; cucerește estatea Amysum — 197. Trimite solii la Cezar pentru a cere pace — 197. Cezar îi asază tabără nu de parte de castrul lui Pharnaces — 200, care este învins de Cezar și se refugiază la Synope — 201. Încercînd să pătrundă în Bospor, este învins și ucis de către Asander — 203.

PHENIX, bărbat de neam regesc — 117.

PHILLIPUS, regele macedonilor, duce război împotriva etolienilor — 317. Încheierea păcii între Phillipus și etolienii — *ibid.* Phi-

lipus și Antiochus împart regatul lui Ptolemeas Philopator — 318. Moare fiind urmat la tron de Perseus, fiul lui nelegitim — 326.

PHILITEUS. Abydeus este trimis în Grecia de către Ariobarzan, satrapul lui Artaxerxes — 18.

PHOCRITUM — a fost numit de către heracleeni comandant al cetății — 302.

PLATON, filozof în cinstea căruia Mithridate ridică o statuie. Academia interzisă de aceasta, foarte vestită, era la o distanță de o mie de pași de Atena — *ibid.*

POLEMON — a domnit în Pont și Cilicia — 224. Nu se știe dacă a fost de vîrstă regească și al cui fiu era — *ibid.* Antonius i-a dat Armenia minor lui Polemon — 226. Augustus îl consideră prietenul său — *ibid.*, acordându-i stăpînire și asupra cailor tybăreni și altor popoare — *ibid.* Scribonius, vrînd să uzurpe tronul Bosporului, este ucis — 227. Se căsătorește cu Dynamis, Augustus fiind martor — 227. În a doua căsătorie o ia pe Pythodorides, fiica lui Pythodores — *ibid.* Extinde granițele regatului — 227. Fiind luat prizonier de către aspinguntii, este ucis — 228. În urma lui rămîn trei fi și o fiică — 228. Descrierea unei monede — 229.

POLEMONII, fiul lui Polemon și al Pythodoridei, ajunge pe tronul regatului — 240. Se căsătorește cu Berenice, care se desparte însă de el — 241. Cedază Pontul lui Nero — 242; care îl transformă în provincie.

POMPEIUS invadează Armenia și îl asediază pe Artaxatam — 154. Mithridate trimite soli la el, pentru pace — 155. Vine în Galatia — *ibid.* Pustiște teritoriile ocupate de Mithridate — 156. Diverse acțiuni dușmănoase împotriva lui Mithridate — 157. 361. În timpul unei bătălii nocturne, Pompei prindește mari pierderi dușmanului — 159. Pornește împotriva lui Mithridate — 165. Pustiște regiunea albanilor — 167. Mithridate trimite soli la Pompei — *ibid.* Acesta transformă Bosporul și Pontul în provincii — 169. Moartea lui Mithridate — 173. Pompei potolește nemulțumirile iudeilor — 175. Ocupă Pontul și îi dă Bosporul lui Pharnaces — 175. Triumf datorită victoriei asupra lui Mithridate și a celorlalți regi — 180. După lupta navală cu Cezar, din care a ieșit înfrînt, fuge din Sicilia în Bithynia — 366. Este făcut prizonier în timp ce fugea în Armenia și apoi e ucis — 365.

PONT, descrierea regatului — 1. Care este originea numelui Pont — *ibid.* Domnia Pontului a fost instituită de către Darius — 2. Dovezi că Pontul reprezintă o parte a Cappadociei — 4. Pontul primește numele de la Polemon Polemoniaca — 224. Cei șapte bărbați vestiți al Pontului: Ctesias, Onophas, Idernes, Notabates, Mardonius, Batises Artaphernes și Darius Histaspes — 2. Și numele lor potrivit lui Herodot: Otanes, Hydarnes, Megabyxus, Gobrias, Aspathimes, Intaphernes și Darius — 2.

REGII PONTULUI: Artheas cel mai mare rege — 1; Artabazes, primul rege — Anonymus — 9; Ariobarzan — 20; Mithridate I — 14; Mithridate II — 20; Mithridate III — 34; Mithridate IV — 38; Mithridate V Evergetes — 55; Mithri-

date VI Eupator — 64; Pharnaces — 43; Rhodabases — 12. Principatul lor este numit Pontus. Această regiune era denumită pînă atunci Cappadocia — 14. Pontul este adăugat de către Pompei Bithyniei și este transformat într-o singură provincie — 362.

PRETORII BITHYNIIE: M. Aurelius Cotta, consul — 359; Glabrio, consul — 361; Silano sau Murina, consul — 362; C. Carbo, Papirius Carbo — 363; C. Memmius Gemellus, P. Silius Nerva, pretor, C. Calpurnius Sabinus, pretor, care a cucerit cetatea Synope — 364. A. Plautius; Pharnaces a ocupat Bithynia; C. Furnius Crassipus, ginerele lui Cicero — 365; Q. Marcus Crispus; Tullius Cimber — 365. S-a dus în Siria. O monedă a sa — 366; Augustus trece în Asia pentru a face ordine în provinciile Asiei și constituie administrația Bithyniei — 367; Cranius Marcellus, pretor al Bithyniei — 367; P. Vitellius, pretor sub Tiberius; C. Caecilius Cornutus, pretor al Bithyniei și al Pontului — 368; Cadius Rufus, pretor al Bithyniei și al Pontului, a fost acuzat și condamnat; Iulius Cilo, administratorul Pontului, a fost învinuit și achitat; C. Caellus Balbus — 363; A. Mündus Balbus; Claudius Polienus; Gellius Rufus; C. Petronius, proconsul al Bithyniei — 370; Tarquinius Priscus este condamnat de către Nero; Attius Lacon — 371; Plaucius Varus, Sulpitius Proculus; Velius Paulus, proconsul; Appius Maximus Norbanus; Ascedius Myrinus și Armenius Brocellus au fost proconsuli al Bithyniei. S-ar părea că niceenii au obținut înfrîntele în Bithynia — 372. Nicomedienii au dorit să discute (deci acest lucru); Iulius Bassus rechemat de către Nerva, a fost apărut de către Plinius și achitat; C. Pomponius Caecilius, a fost adoptat de către unchiul său după mamă și a fost numit Plinius cel Tânăr — 373; O monedă dedicată Nicomediei demonstrează că Bithynia și Pontul sînt una și aceeași provincie — *ibid.* Appius Maximus, proconsul; P. Servilius Calvus, proconsul, Iulius Severus — 374; Hadrian a îndrăgit Bithynia.

PRUSIAS, asediind o cetate, este rănit, de unde îi vine și porecla de „Clausus“ [= Schiopul] — 39. Nevrînd să încheie pace, Prusias devine dușmanul romanilor — 55. Prusias, rege al Bithyniei ocupă domnia după moartea tatălui său Zelas — 311. Trimite daruri insulei Rhodos care fusese afectată de un cutremur — 312. Îi învinge pe gali și pune stăpînire pe castelelor lor — 313. Atacîndu-i pe bizanținii [cetatea Byzantion], ia de la ei o parte din Media — 315. Este aliat al lui Attalus Socer în războiul contra etolienilor — 317. O ia în căsătorie pe Apamen, fiica lui Phillipus — 317. După ce se încheie pace între Phillipus și etolienii, Prusias întoarce armele împotriva cianilor — 318. Cu ajutor de la Phillipus reușește să cucerească cetatea cilior, pe care o asediază de multă vreme și o nimicește — *ibid.* Prusias, fiind rănit în timpul asediului Heracleei, renunță să mai continue asediul — 320. Este apoi părăsit de aliatul său Antiochus și moare la scurtă vreme — 321.

PRUSIAS II, domnește în locul tatălui său în Bithynia — 322. Este cunoscut și sub cognomenul de „Cunegus“ — *ibid.* Îl primește la curtea sa pe fugarul Hannibal; se declanșează un război între Prusias și Eumenes, regele Pergamului — 323. Phillipus (Filip) Macedoneanul trimite ajutoare lui Prusias, dar acestuia este învins de către Eumenes — *ibid.* Flamininus vine la Prusias, pentru a-l cere pe Hannibal — 324. Ca să dea satisfacție lui Flamininus, sînt trimiși oștenii spre a păzi casa lui Hannibal — *ibid.* Acesta înghețe otravă — 325. Trimite o solie lui Perseus, ca să i-o dea de soție pe sora sa, Apamen — 326. Prusias trimite soli la Roma spre a negocia pacea cu Perseus — *ibid.* Prusias însuși vine la Roma cu intenția de a mulțumi Senatului fiindcă l-a învins pe Perseus și pe regii popoarelor — 327. De la Roma este trimis înapoi cu felurite daruri — 328. Dușmăanii între Attalus și Prusias — 330. Prusias pustiște teritoriile lui Attalus și Senatul îl cere să nu-l mai atace pe Attalus — 331. Prusias distruge însă toate altarele — *ibid.*, devastează Nicephorium și îl asediază pe Attalus — 332. După înfrîngerea lui Attalus intră în Pergam — *ibid.* Încearcă să asedieze Eleea — *ibid.*, dar este respins de către Sosander — 333. Jefește templele Dianei și ale lui Apollo — *ibid.* Senatul își declară hotărîrea în ceea ce-l privește — 334. Attalus ia cu sine o armată puternică, iar Atabeneus, fratele lui Attalus, aduce flota împotriva lui Prusias — 334. Senatul trimite însă trei soli care pun capăt războiului — 335. Prusias îl trimite la Roma ostatic pe fiul său Nicomedes — 335. Menas este trimis de către Prusias la Roma, ca să-l ucidă pe fiul lui Nicomedes — *ibid.* Se sfătuieste cu fiii săi mai mici, dintre care unul se numea Prusias — 336. Menas și Nicomedes conspiră împotriva lui Prusias — *ibid.* Ajutor promis de către Attalus lui Andronicus împotriva lui Prusias — *ibid.* Nicomedes declară război tatălui său — 337. Năvălește în Bithynia. Prusias se închide în fortăreața Niceea — *ibid.* Trimite de acolo soli la Roma — 338. Nicomedes intră împreună cu armata sa în Nicomedia. Prusias, fugind de fiul său, este ucis la altarul lui Iupiter — 338. Obiceiurile, înfrățirea, domnia lui Prusias — 339. Prusias îi cere de la Traian permisiunea de a construi o baie publică — 373.

PTOMOMAEUS, eunuc, îi oferă lui Mithridate un cal, pe cînd acesta era urmărît — 121.

PYLAEMENES, rege, prieten al poporului roman, domnește în Paflagonia — 70.

PYTHODORIDES, fiica lui Pythodores, soția lui Polemon — 227. Urmează la tronul regatului Pontului și al Bosporului — 232. Se căsătorește cu Archelaos — 233. Moartea ei — 239. Pythodorides, fiica lui Polemon și a Pythodoridei, purtînd același nume ca și mama sa, s-a căsătorit cu Cotys, regele Traciei — 236. Administrează regatul Traciei — 239.

RĂZBOIUL CU MITHRIDATE se încheie — 95.

A. D. Xenopol la Sorbona

D. IVĂNESCU

Încă de la înființare, universitatea ieșeană s-a dovedit un focar de prestigiu al culturii și spiritualității românești, în ciuda mijloacelor materiale modeste de care dispunea la acea vreme: „În mijlocul unui edificiu ruinat [vechea clădire a Universității] — spunea Titu Maiorescu, în cuvântul său la deschiderea anului de învățămînt 1863-1864 — într-un lăcaș ce pare a ne respinge, în cea mai mare strîmtoare materială, să introducem un spirit larg, o vatră de foc și de lumină care să încălzească și să lumineze Patria Română. Mic este începutul, mare să fie sfîrșitul”.

În imagini: la Universitatea pariziană Sorbona — ale cărei splendide fresce sînt opera pictorului Puvis de Chavannes, soțul Mariei Cantacuzino — cursul de zece lecții susținut de A.D. Xenopol a întrunit egiptele oamenilor de știință francezi.

Chiar din primii ani ai existenței sale, Universitatea din Iași a stabilit legături cu instituții similare din străinătate, primele contacte de această natură avînd loc încă în timpul rectoratului lui Maiorescu. În anii 1863-1864 a fost marcată, prin manifestări special organizate, împlinirea a trei secole de la nașterea lui Galileo Galilei și a lui William Shakespeare, prilej cu care s-au stabilit primele relații cu universitățile din Torino și Londra. În timp, legăturile cu instituțiile similare din Europa, America și Asia s-au amplificat, incluzîndu-se forme de colaborare dintre cele mai felurite: specializări și docterate, organizarea de simpozioane și congrese internaționale, prelegeri susținute de profesori români în străinătate și de profesori străini la Iași, acordarea și primirea de titluri academice de către uni-

versitatea ieșeană unor savanți străini sau de către universități de peste hotare unor oameni de știință și cultură români.

Un moment de referință în istoria relațiilor universității ieșene cu instituții similare de peste hotare rămîne activitatea desfășurată de marele istoric A.D. Xenopol¹. Contribuția pe care a adus-o la dezvoltarea acestor relații s-a înscris atît prin lucrările sale, primite cu interes și căldură în străinătate, cît și prin participarea la diferite congrese și conferințe internaționale. În anul 1900, istoricul român a fost ales membru corespondent al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris, fapt ce s-a înscris ca un succes deosebit al întregii culturi românești. La alegerea sa ca

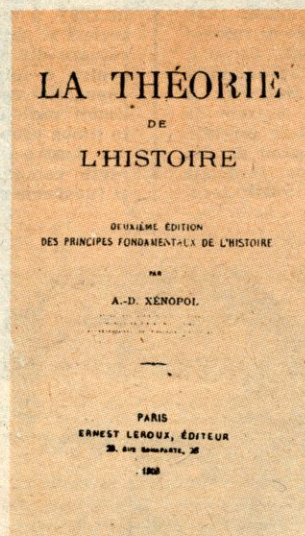
¹ Magazin istoric, nr. 2,3/1980.

membru al acestei academii, Xenopol a prezentat, la Paris, comunicarea *La psychologie et l'histoire* — temă specifică preocupărilor sale de filozofie a istoriei, amplu abordată în lucrarea *Principiile fundamentale ale istoriei*, apărută cu un an mai înainte și considerată „opera cea mai completă și cea mai clară din câte există pînă astăzi asupra materiei” — după aprecierea unui mare istoric al vremii, Gabriel Monod.

În același an, 1900, A.D. Xenopol a luat parte la Congresul învățămîntului superior, care a avut loc în capitala Franței, unde a conferențiat despre *Nécessité de l'introduction de cours sur la théorie de l'histoire dans les universités*, și la cel de istorie generală și diplomatică, în cadrul căruia a prezentat comunicarea *Ipoteza în istorie*. În cuprinsul ei, a făcut o amplă expunere privind vechimea și permanența de locuire a românilor în Dacia, demonstrînd falsitatea teoriilor susținute de A. de Bertha pe aceeași temă.

În anul 1907, la invitația decanului Facultății de Litere de la Sorbona, A.D. Xenopol — membru onorific al acestui ilustru for științific — a ținut, ca specialist în filozofia istoriei, un ciclu de zece lecții, care au fost audiate de un numeros și competent public. Programul lecțiilor a fost publicat în cîteva din cele mai importante periodice care apăreau în Franța: *Mercure de France*, *Coenobium*, *Journal des Débats*. Principiile expuse în cele zece prelegeri au constituit nucleul valoroasei lucrări *La théorie de l'histoire*, apărută în anul următor, 1908, în prestigioasă editură Ernest Lérout din Paris, ca o continuare și reluare a *Principiilor fundamentale ale istoriei*.

Despre interesul cu care istoricul și filozoful român a fost primit de către cadrele universitare ale Sorbonei, de publicul și de presa franceză, găsim mărturii interesante în raportul adresat de Xenopol, la întoarcerea în țară, ministrului învățămîntului, document inedit, aflat în fondurile Arhivelor Statului din Iași ce vede acum lumina tiparului pentru prima oară în *Magazin istoric*.

„M-am întors în țară la 5 februarie, depășind 4 zile concediul ce mi-ai acordat. Lipsa lecției am îndeplinit-o însă prin una suplimentară [conform legislației învățămîntului de atunci titularul era obligat să asigure suplinirea catedrei în cazul absenței sale]. Cred de datoriă mea a vă expune rezultatul cursului ținut de mine la Sorbona din Paris asupra Teoriei istoriei, întrucît am ținut acel curs în însușire de profesor universitar român și de decan al Facultății de Litere din Iași. Am ținut un curs asupra unei materii filozofice și istorice din cele mai discutate între învățații apusului; ceea ce cred că a fost mai nimerit decît dacă

aș fi vorbit despre țara și poporul nostru, fiindcă am vrut să pun în lumină destoinicia românilor de a se ocupa și cu chestii care interesează civilizația generală europeană. [subl. — A. D. Xenopol].

Am fost primit în Paris cu cea mai mare căldură atît de corpul profesoral de la Sorbona cît și de membrii Academiei de Științe Morale și Politice, din care fac parte ca corespondent.

La prelegerea de deschidere am fost înconjurat, pe platforma catedrei, de domnul rector al Universității din Paris, de domnul decan al Facultății de Litere, care m-a recomandat auditoriului cu cuvinte foarte măgulitoare, atît pentru mine cît și pentru poporul din care fac parte, de patru membri ai Institutului și de cinci profesori ai Sorbonei. Publicul, foarte numeros, compus din studenți francezi, profesori secundari, directori de reviste, critici ai ziarelor celor mari și un număr destul de însemnat de români aflați în Paris, a ascultat cu mare luare aminte lecția mea. Așa a fost și la celelalte lecțiuni, în număr de zece, pe care le-am ținut și care toate au avut darul de a interesa pe auditoriul meu”.

Un an mai tîrziu, în 1908, Xenopol a fost invitat din nou în Franța, de această dată de Collège de France, unde a ținut un ciclu de opt lecții, ce s-au bucurat, de asemenea, de numeroase aprecieri, lecțiile fiind consacrate, așa cum preconiza în raportul amintit istoriei poporului român: „A venit momentul să vorbesc de români și am răspuns domnului Levasseur, marele economist și academician francez, că mulțumesc atît pentru mine, cît și pentru țara mea de marea onoare ce mi se face de a ține un curs la acea mare instituție a poporului francez”.

FAPTE SPRE FOLOSUL NAȚIUNII

Dr. MIHAI SOFRONIE

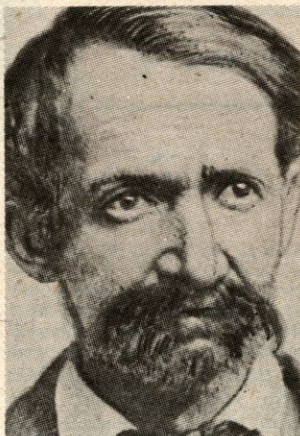
O statistică întocmită la sfîrșitul anului 1849 arăta că din cei aproape trei milioane de români care locuiau în Bucovina, Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania, doar aproximativ 350 posedau studii superioare. Deși nu îi cuprindea și pe clerici, cifra este extrem de scăzută, dar cu atât mai relevantă în privința regimului la care erau supuși românii de sub stăpînirea habsburgică. În a doua jumătate a secolului XIX, îndeosebi după constituirea,

în 1867, a monarhiei austro-ungare, aspirarea socială și națională a crescut, cercurile conducătoare din imperiu luînd numeroase măsuri pentru a împiedica emanciparea culturală a popoarelor oprite. Eforturile pentru folosirea limbii naționale, pentru învățămînt și presă în limba proprie au reprezentat pentru românii din Austro-Ungaria una din cele mai importante componente ale luptei pentru unitate și independență națională.

In dezvoltarea culturii naționale din perioada premergătoare Marii Uniri un rol important l-au jucat fundațiile create în urma donațiilor testamentare provenind din partea unor persoane animate de sentimente patriotice și care au înțeles rolul care revenea culturii în propășirea națiunii. Una din primele inițiative de acest fel este legată de numele lui Simion Ramonțai. Medic din Transilvania, el a activat o lungă perioadă de timp în Moldova. A murit la Viena în 1844. Și-a lăsat prin testament întreaga avere în folosul tinerilor silitori la învățătură și lipsiți de mijloace materiale. Cu banii lăsați de el, tineri români din Transilvania au fost trimiși la studii la universitățile din Viena și Budapesta.

De asemenea, „craiul munților” Avram Iancu, în 20 decembrie 1850, și-a oferit prin testament întreaga avere pentru crearea unei academii de drept românești, pornind de la necesitatea ca din rîndul românilor să se ridice oameni pregătiți care să poată apăra, cu pricepere și stăruință, drepturile poporului.

În rîndul mecenatilor culturii române din a doua jumătate a veacului trecut se nu-

Dramatica figură a lui Avram Iancu, una dintre personalitățile revoluționare identificate cu ideea de libertate, demnitate și unitate a românilor

mă și Emanoil Gojdu (1802-1870). În 1861, el a organizat un Comitet pentru ajutorarea tinerilor juriști de la Universitatea din Pesta, devenind și primul său președinte. Interesant este faptul că, alături de români, acest comitet a acordat ajutoare și unor studenți sîrbi și unguri. În baza testamentului său din 4 noiembrie 1869, întreaga avere lăsată de Emanoil Gojdu

s-a constituit într-o fundație, pusă sub administrația unei reprezentanțe. În primii 50 ani, 2/3 din veniturile fundației trebuiau capitalizate, iar 1/3 să se împartă sub formă de stipendii tinerilor „distinși prin purtare bună și talente, ai căror părinți nu sînt în stare cu averea lor proprie să ducă la îndeplinire creșterea și cultivarea copiilor lor”. Bursa acordată unui student ajungea pînă la 500 florini anual, iar unui elev — pînă la 300 florini. Printr-o bună administrare, de la 200 000 florini în 1870, fundația a ajuns la 1 702 093 florini în 1897, iar numărul total al bursierilor a depășit cifra de 5 250, printre ei figurînd: Victor Babeș, Traian Vuia, Octavian Goga, Aurel C. Popovici, Valeriu Braniște, Zeno Vancea, dr. Petru Groza, istoricii Ioan Lupăș, Silviu Dragomir și Ilie Minea.

În 1910, cele două consistorii bisericești ale românilor transilvăneni au luat inițiativa constituirii unor fonduri culturale, lansînd apeluri în acest scop. Printre cei care au răspuns s-a aflat și boierul basarabean Vasile Stroescu (1844-1926), care

Sediul ASTREI, societatea care s-a bucurat de atenția și sprijinul lui Vasilie Stroescu, al cărui chip îl reproducem după un portret executat de pictorul Sava Albescu. Portretul se află în galeria de artă a Muzeului Brukenthal din Sibiu

a subscris o importantă sumă de bani. Neamul românesc, arăta el în răspunsul dat la apelul respectiv, „în aspirațiile lui naționale rămîne unit și nedivizat. Unitatea asta provine din sentimentul național puternic al tuturor...” El a oferit 316 000 coroane românilor transilvăneni pentru a fi utilizate în folosul școlilor, pentru cantine școlare, pentru cărți etc.

Comentînd aceste donații, ziarul *Unirea* din Blaj scria: „Ne-a sosit această solie luminoasă care ne-a electrizat pe toți, dîndu-ne noi forțe de muncă în greaua noastră luptă pentru existență”

În perioada 1911-1914, V. Stroescu a donat alte 300 000 coroane pentru construirea Școlii de fete din Arad, Gimnaziului din Brad și Institutului teologic din Sibiu. Iar cînd O. Goga a publicat articolul *Copiii nimănui*,

deplîngînd starea materială a studenților români din Cluj, patriotul donator a oferit imediat 10 000 coroane,

Un mecenat al culturii românești din sec. XIX: Emanoil Gojdu

cu care să se amenajeze o bibliotecă dotată cu cărți și reviste românești în folosul acelor studenți. El s-a aflat și alături de Aurel Vlaicu,

scriindu-i pe un ton glumeț că, dată fiind întîrzierea cu care se strîngeau fondurile necesare construirii avionului său, se temea „să nu zboare mia mea înaintea aeroplanului”.

În curs de cîțiva ani, V. Stroescu a donat importante fonduri bănești în folosul ASTREI: 50 000 coroane pentru înființarea de bănci și cooperative; 15 000 pentru cum-

părarea sau tipărirea unor cărți; 10 000 pentru trimiterea unor bursieri români în școli industriale; 1 000 pentru tipărirea lucrării lui Ion Agârbiceanu *Tușa Oană*.

În semn de recunoștință, atît ASTRA, cît și Academia Română l-au ales, în 1910, pe V. Stroescu ca membru onorar.

Venit incognito la Budapesta cu prilejul sărbătoririi a 50 ani de la înființarea Societății „Petrul Maior” a studenților români din capitala Ungariei, V. Stroescu a asistat la festivități și, după ce a ajuns în Elveția, a trimis 12 000 coroane și o scrisoare în care spunea: „Această sumă de bani o dau în onoare și în numele celui mai mare român ardelean, Ioan Slavici, autorul părintelui Tînda din Sărăceni [adică al nuvelei *Popa Tînda*]”.

În 1912, V. Stroescu a participat la adunarea generală a ASTREI, cu care prilej a fost salutat de președintele acesteia, Andrei Bărseanu. ■

„Franța a pierdut o bătălie! Dar Franța nu a pierdut războiul“. În mintea multor contemporani stăruie impresia că această formulă, aparținând generalului de Gaulle, care chema la Rezistență împotriva agresorului hitlerist, a fost rostită pentru prima oară la microfonul BBC-ului, în seara zilei de 18 iunie 1940. Dar...

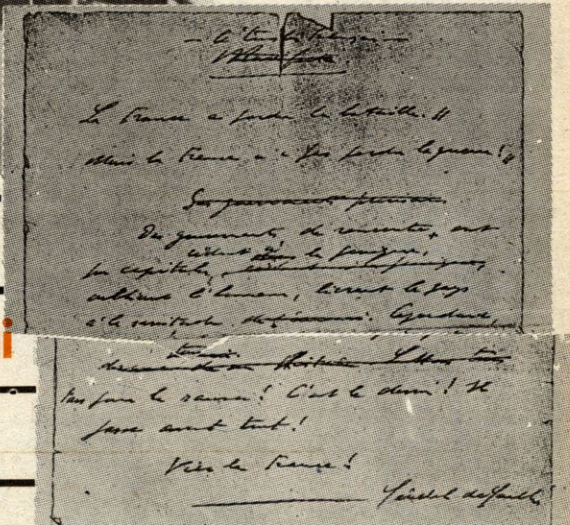
18 iunie 1940

Odissea Apelului

LEON SĂRĂȚEANU

În acea dramatică vară a anului 1940, în împrejurările în care țara sa căzuse pradă invaziei hitleriste, iar Marea Britanie era singura putere care mai ținea piept agresorului, ce o amenința cu iminenta invadare a teritoriului său, Charles de Gaulle, cel mai tânăr general al armatei franceze, a sosit în capitala britanică în ziua de 17 iunie 1940. Se afla într-o misiune ce-i fusese încredințată, în calitate sa recentă de subsecretar de stat la Ministerul apărării naționale, de primul ministru Paul Reynaud, care, în acea zi, era deja demisionar. De Gaulle trebuia să continue tratativele referitoare la armamentul trimis de S.U.A. în Marea Britanie, pentru uzul comun al aliaților. Călătoria a efectuat-o în condiții pline de primejdii, cu un mic avion de turism în care, alături de el, se mai aflau generalul englez Sir Edward Spears, ofițer de legătură între înaltele comandanamente militare britanic și francez, precum și aghiotantul său, Geoffroy de Courcel. De cum a ajuns la Londra, în timp ce Courcel a rămas să telefoneze la Ambasada Franței pentru probleme administrative, generalii de Gaulle și Spears au pornit spre Downing Street, 10, reședința premierului britanic. Un Churchill surizător, decis să salute „pe orice francez care nu vrea să deponă armele“, a acceptat

În imagine: generalul de Gaulle la microfonul BBC-ului și manuscrisul Apelului din 18 iunie, începând cu fraza devenită celebră: „Franța a pierdut o bătălie! Dar Franța nu a pierdut războiul“.

fără ezitare rugămintea lui de Gaulle de a i se permite să folosească microfonul BBC-ului, pentru a cere compatrioților săi să continue lupta. Ofițerul francez a făcut — totuși — o rezervă: va vorbi la radio doar atunci când va ști că „îreparabilul s-a produs“, adică atunci când va avea confirmarea că Pétain a cerut armistițiul Germaniei lui Hitler.

Redactându-și *Memoriile de război*¹, de Gaulle a re trăit toată gama de sentimente încercate în acea decisivă după-amiază de 17 iunie 1940, când își asumase marea răspundere de a intra direct în rebeliune contra întregii conduceri a Franței din acea vreme: „În timp ce Courcel telefona la Ambasada Franței... Mă vedeam cu proprii mei ochi singur și lipsit de toate, ca-un om pe țărmul unui ocean, pe care pretinde să-l treacă înot“. S-ar putea ca această imagine să-i fi inspirat biografului său de mai târziu, Jean Lacouture² (în cea mai recentă cronică a vieții lui de Gaulle, ce se bucură de mare succes în ultimul an în Franța) comparația Apelului, pe care de Gaulle urma să-l rostească a doua zi, cu o butelie lansată în apă de un naufragiat și conținând un mesaj S.O.S. Totuși.

¹ *Memoriile de război* ale generalului de Gaulle, din care *Magazin istoric* a publicat, pentru prima dată în România, largi extrase (nr. 4-6, 8-9/1967, 1, 4/1968 5/1980), în traducerea Florică Selmaru, au apărut în trei volume, primul dintre ele, intitulat *L'Appel*, având și o versiune românească, semnată de Mihai Popescu și publicată de Editura politică, în 1969.

² Jean Lacouture, *Rebelul*, Paris, ed. Seuil.

chiar în seara de 17 iunie, generalul a mai făcut o încercare de a contacta metropola, în speranța că guvernul francez, care se refugiase la Bordeaux, va respinge în ceasul al doisprezecelea alternativa armistițiului. El a telegrafiat ministrului de război, generalul Maxime Weygand, întrebându-l dacă să continue la Londra tratativele cu privire la armament. Răspunsul i-a venit fără întârziere, sub forma unei telegrame, prin care era somat să se întoarcă imediat în țară. Cîteva ore mai tîrziu, se difuza și o depeșă de presă, anunțînd că mareșalul Pétain ceruse armistițiul. Ultimele speranțe se spulberau: Mesajul din butelie trebuia lansat!

Apartamentul din Seamore Place

Cu această hotărîre s-a trezit generalul în zorii zilei de 18 iunie 1940. În iunie 1980, atunci cînd s-au împlinit 40 ani de la lansarea Apelului, publicistul Arthur Conte avea să evoce cu bogăție de amănunte, în revista *Paris Match*, întreaga desfășurare a zilei de 18 iunie 1940. Apartamentul din Seamore Place, care aparținea guvernului francez și în care de Gaulle își instalase Cartierul general, era atît de sărăcăcios mobilat — povestește Arthur Conte —, încît o ladă mare ținea loc de masă de lucru, iar o serie de lădițe erau folosite drept scaune. În acest apartament, trei secretare apăruseră chiar din ajun. Pe prima, Elisabeth de Miribel, strănepoată a mareșalului Mac-Mahon (1808-1893), o găsisse aghiotantul de Courcel la Misiunea economică a Franței din Londra, misiune condusă de scriitorul-diplomat Paul Morand. Cu aprobarea acestuia, fata de 24 de ani alergase să-și ia în primire noul post în Seamore Place. Luase cu sine încă două prietene, de naționalitate franceză și ele. În birourile generalului, sărăcia era atît de lucie, încît bravele tinere au trebuit să-și aducă de acasă hirtia, creioanele și celelalte accesorii necesare. Arthur Conte își continuă evocarea: Elisabeth bate la mașina de scris a lui Courcel textul Apelului pe care, cu scris nervos, îl așternuse generalul în timpul nopții și care urma să fie citit la radio în cursul după-amiezii. În acest Apel, Charles de Gaulle a ținut să scoată în relief o idee. Ea apare într-o frază, pronunțată intenționat de trei ori și subliniată de mîna generalului în textul dactilografiat: „Franța nu este singură! Ea nu este singură! Nu este singură!... Acest război nu se mărginește la nifericul teritoriu al țării noastre! Acest război este un război mondial”.

Examinînd Apelul, Lacouture observă: „Esențialul este deja spus; e un S.O.S. E, deopotrivă, un apel adresat aliaților Franței”. Dar biograful precizează că în acest Apel din 18 iunie nu figurează formula destinată celebrității: „Franța a pierdut o bătălie! Dar Franța nu a pierdut războiul”.

Să revenim însă la relatarea lui Arthur Conte cu privire la desfășurarea zilei de 18

iunie 1940. Generalul ia dejunul cu Duff Cooper, ministrul britanic al informațiilor și omul politic considerat a fi, împreună cu Churchill și Eden, cel mai energic adversar din Cabinetul britanic al spiritului capitular manifestat la München. Acest dirz apărător al continuării luptei nu suflă totuși nici un cuvînt despre o neplăcută decizie luată în aceea dimineață de către guvernul englez. Ce se întîmplase? Jean Monnet¹ îi convinsese pe miniștrii britanici să-i pună la dispoziție un hidroavion, cu care să plece îndată la Bordeaux, într-o ultimă tentativă de a-i face pe cei de acolo să respingă armistițiul. Or, preocupat să nu stingherească misiunea Monnet, „guvernul Majestății Sale”, reunit în absența lui Churchill, care se retrăsese spre a-și redacta o cuvîntare pentru Camera Comunelor, declarase „de nedorit” orice apel transmis de la Londra de „rebelul” de Gaulle. În consecință, conducerea BBC-ului primise instrucțiuni să nu-i pună acestuia la dispoziție microfonul². Duff Cooper era furios, dar nu putea trece peste decizia guvernului său, chiar dacă i se opusese. În schimb, Cooper putea să-l prevină pe Churchill, singurul care avea dreptul de a trece peste hotărîrea cabinetului. Dar cum să dea de el? „Bătrînul bulldog” se ascusese strașnic. Cooper care știa că, în ajun, premierul îi făgăduise francezului fără nici o ezitare accesul la postul de radio, își căuta șeful cu înfrigurare, decis să dea de el înainte de a fi prea tîrziu.

Ignorînd cu desăvîrșire toată încurcătura, generalul a pornit, însoțit de Geoffroy de Courcel, cu puțin înainte de ora 18, spre sediul BBC-ului. Dar, la intrarea în sobra clădire, nu se afla, pentru a-l întîmpina pe „conducătorul Franței libere”, decît... portarul. Simulînd că nu observă această neplăcută carență de ceremonial, generalul a pornit cu pași hotărîți să urce, pe jos, scările. Abia la etajul al patrulea, cîteva secretare i-au ieșit în întîmpinare, în frunte cu Miss Elisabeth Barker, care a primit ordinul să încerce, „prin zîmbet și grație”, să atenueze impresia proastă de la intrare. Ani mulți mai tîrziu, ea își va aminti într-o carte³ de

¹ Economistul francez Jean Monnet a fost numit, la începutul războiului, președinte al Comitetului de coordonare economică franco-britanică de la Londra. Ulterior, a fost trimis la Washington de către guvernul englez, cu scopul de a negocia cumpărarea unor furnituri de război. În 1943 a intrat în Comitetul francez de eliberare națională. După război, a elaborat planul Monnet (1947-1953), care, împreună cu planul american Marshall, era destinat să contribuie la restabilirea producției industriale franceze. Jean Monnet a participat în mod esențial la elaborarea planului Schuman (1950), care a stat la baza tratatului de la Paris ce a instituit Comunitatea europeană a cărbunului și oțelului. Alături de Robert Schuman, Jean Monnet este considerat „părintele Pieței Comune”.

² Despre relația specială dintre Churchill și de Gaulle, despre permanentele fricțiuni amicale dintre ei, care au debutat încă de la începutul conflagrației, *Magazin istoric* a publicat un serial în nr. 9-12/1984, 1,2/1985.

³ Nume de autoritate în istoriografia diplomatiei europene a sec. XX, Elisabeth Barker este de referință în domeniul relațiilor internaționale ale sud-estului european din ultimele cinci decenii (*British Policy in South-East Europe in the Second World War, Churchill and Eden at War, Britain in a Divided Europe 1945-1970, The British between the Superpowers (1945-1950)* etc.). Ca participantă la al XV-lea Congres inter-

„generalul gigant, ce făcea pe sală pași de uriaș, cu cizmele lui strălucitor de lustruite”. După secretare, a apărut șeful adjunct al emisiunilor pentru străinătate, sufocat de urcarea în goană a scărilor. Cu siguranță că Duff Cooper reușise doar cu câteva clipe în urmă să-l găsească pe Churchill. Precipitarea spre „înaltul oaspete” a reprezentanților conducerii BBC-ului a continuat cu grade din ce în ce mai înalte: șeful protocolului, apoi chiar Sir Stephen Tallance, directorul general al Corporației britanice de radio.

Generalul a fost introdus în studioul „B-2”, unde se afla crainicul englez Gibson Parker și colegul său francez, Maurice Thierry. Solomon, de Gaulle și-a pus pe masă mânușile și chipiul, după care a luat loc lângă compatriotul său. „Vă rog să pronunțați câteva cuvinte pentru proba tehnică, domnule general”, l-a invitat Parker. Oaspetele știa că, în asemenea ocazii, se numără invers, pornind de la cinci. Dar el a încălcat „tradiția”. A pronunțat doar „La France”. Parker și-a anunțat tehnicienii: „Sintem gata! Intrăm în direct!” Becul semnalizator s-a aprins și Thierry a anunțat în franceză: „Vă vorbește, acum, generalul Charles de Gaulle”. Apelul, primul apel, a pornit pe calea undelor. Vocea generalului nu era încă cea sigură și amplă, așa cum avea să fie auzită de atâtea ori mai târziu. Era ezitantă, neobișnuită cu microfonul. Frazele — întretăiate abrupt. Totuși — spune Arthur Conte — avea deja un anumit magnetism. Corăndenții de presă francezi, convocați pentru eveniment, au fost impresionați. Unul dintre ei, Jean Oberle, reprezentantul cotidianului parizian *Le Journal*, privind-l îndelung pe ofițerul care, după ce și-a terminat Apelul, a părăsit studioul cu pas rar și ferm, s-a aplecat spre urechea unui confrate: „Iese dintr-un studio de radio și intră în *Larousse*!”

„Singurul meu țel”

După plecarea generalului, textul Apelului a rămas însă pe masa studioului. L-a preluat crainicul Thierry, urmînd a-l tălmăci în engleză, spre a fi remis serviciilor în celelalte limbi străine ale BBC-ului, care vor difuza ample extrase în aceeași seară. Radiodifuziunea britanică nu l-a înregistrat însă. Abia după mai multe zile, se va face o înregistrare parțială. Dar, a doua zi, generalul va transmite la radio un al doilea apel. Redactat în termeni mai „militărești”: „Eu, generalul de Gaulle... am conștiința că vorbesc în na-

țional de științe istorice de la București, autoarea britanică — care ne-a vizitat de mai multe ori țara, prima dată în urmă cu peste 50 ani — a acordat și un interviu revistei noastre (nr. 4/1983).

La înțetarea ei din viață, la 19 martie 1986, în necrologul publicat de ziarul *Times*, se scrie că lucrările Elisabeth Barker „au avut un larg ecou”. Despre anii petrecuți la BBC (1934 - 1941 și 1949 - 1970) *Times* apreciază: „Departamentul emisiunilor pentru străinătate și societatea poliglotă de la Bush House li erau într-atît de familiare, încît ea ar fi fost mulțumită să rămînă în munca de corespondent diplomatic al radiodifuziunii britanice. Totuși, formidabila ei inteligență, competența și dragostea de muncă l-au determinat repede pe superiorii săi să o promoveze”.

mele Franței. În numele Franței declar categoric cele ce urmează: orice francez care poartă încă arme are datoria absolută de a continua Rezistența!” Dar nici acest Apel nu conținea celebra formulă. Ea va apărea pe un document ulterior: un manifest tipărit, lipit mai întîi pe zidurile caselor din Londra și aruncat, apoi, în sute de mii de exemplare, peste teritoriul Franței de avioanele lui „Royal Air Force”. Încadrat de tricolorul național și intitulat *Către toți francezii*, manifestul avea în manșetă textul: „Franța a pierdut o bătălie! Dar Franța nu a pierdut războiul”. Urma textul propriu-zis: „Guvernanți de adunătură au putut capitula, cuprinși de panică, uitînd onoare, lăsînd fără pradă sclaviei. Dar nu-i totul pierdut. Nu-i totul pierdut, deoarece acest război e un război mondial. În universul liber sînt forțe imense care nu și-au spus cuvîntul încă. Va veni o zi în care aceste forțe vor zdrobi inamicul. În acea zi, Franța va trebui să fie prezentă la victorie... Acesta e țelul meu, singurul meu țel! Iată de ce invît pe toți francezii, oriunde s-ar afla, a se uni cu mine în acțiune, în sacrificiu și în speranță... Trăiască Franța!”

În Franța ocupată, manifestul a ajuns în mîinile a nenumărați locuitori, care și l-au trecut de la unul la altul, cu toată teroarea Gestapoului. În birourile din Seamore Place, manuscrisul acestui apel, plin de ștersături și adaosuri, stăruia pe una din lăzile ce slujeau drept mese de lucru. Misiunea lui, după multiplicarea tipografică, luase sfîrșit. Și totuși, „istoria” lui avea să-și mai adauge cîteva pagini, cel puțin ciudate...

Povestea a istorisit-o în 1970 publicistul Jean Cau, în revista *Paris Match*, după moartea generalului de Gaulle. În febrilitatea activității tot mai intense de la Seamore Place, nici unul dintre colaboratorii generalului nu mai acorda atenție manuscrisului acestui Apel. Dar, într-o zi, un francez care avea acces la Cartierul general al lui de Gaulle și-a oprit privirile pe acea foaie de hîrtie și — aproape mașinal — a băgat-o în buzunar. După război, acest domn — căruia Jean Cau nu-i dă numele — devine un amfizion al Parisului politic, literar și artistic. Și nu o dată, la numeroasele recepții oferite, scoate o mică servietă de piele, din care extrage, cu infinite precauțiuni, pentru a-l arăta oaspeților, textul protejat între două bucăți de cristal. Declară tuturor că „acesta e tezaurul cel mai de preț din toată averea lui”. Și lucrurile se petrec astfel pînă în clipa cînd generalul închide ochii pentru totdeauna. Și atunci...

Alain Delon

intră în scenă

„Abia trecuseră patru zile de la moartea generalului — povestește Jean Cau — și iată-l pe «omul nostru» contactînd un profesio-

nist al vânzărilor și cumpărărilor de relicve rare. Acestuia îi mărturisește că vrea să vîndă textul original al Apelului. Dar pune condiții: cumpărătorul trebuie să fie un străin, tratativele să se desfășoare în cel mai strict secret, documentul să părăsească Franța, iar cumpărătorul să nu se laude că îl deține. Totodată, vînzătorul fixează suma pe care o pretinde și formulează pretenția ca banii să-i fie vîrșați lichizi, pentru a nu rămîne nici o urmă din întreaga afacere. Intermediarul de vînzări-cumpărări ia notă de toate condițiile și trece la acțiune. El cunoaște un om reputat pentru relațiile sale cu milionarii străini. Este domnul Pierre de Saint-Cyr, cu care ia legătura. Domnul de Saint-Cyr nu clipește, dar pălește. El nu concepe ca prețiosul document să ajungă în casa de fier a unui colecționar străin. Cine ar putea să-l ajute? Domnul de Saint-Cyr se gîndește imediat la bunul său prieten Alain Delon. Reputatul actor, pus în temă, se oferă fără nici o ezitare să participe la acțiunea de împiedicare a înstrăinării documentului. Dar cum? „N-ai înțeles, îi spune domnul de Saint-Cyr, că omul nu vrea să vîndă „obiectul” decît unui străin?” „Perfect, răspunde Alain Delon, străinul acela... voi fi eu!” Și croul altor filme cu „suspense” pune la punct un scenariu care urmează să se deruleze pe acest nesfîrșit ecran care este realitatea.

La 20 noiembrie 1970, Delon telefonează unui prieten argentinian, pe care îl roagă să vină urgent la Paris, unde îi va explica ce mare serviciu îi cere. La 27 noiembrie, în biroul lui Alain Delon se află un domn elegant, îmbrăcat cu un pardesiu din păr de cămilă. Are înfățișarea unui om serios, care inspiră încredere. Este prietenul actorului și se numește José Rota. A venit de dincolo de Atlantic, pentru a ajuta la împiedicarea înstrăinării documentului. A doua zi, la 11.30 dimineața, el urmează să se prezinte vînzătorului, dîndu-se drept un intermediar între acesta și un foarte bogat negustor de vite din Argentina, amator să achiziționeze piese istorice rare. José Rota a repetat de mai multe ori cu celebrul actor rolul pe care trebuie să-l joace. Dar Alain Delon e neliniștit: se pare că acest vînzător a început să manifeste reticență. „Dacă se decide să-și vîndă „marfa” printr-un alt canal, spune el, sîntem pierduți, căci nu vom mai putea interveni!”...

Sîmbătă, 28 noiembrie. Domnul Rota e punctual la întîlnire. La Buenos Aires, un colaborator al său e postat lîngă telefonul din birou. Potrivit scenariului, acesta trebuie să joace rolul bogatului cumpărător, în eventualitatea că circumspectul vînzător va voi o confirmare directă a faptului că viitorul posesor al documentului are într-adevăr domiciliul la Buenos Aires. Dar nu! Nu apare nici un moment ideea de a se telefona în Argentina. Discuția e punctată de amabilități și, după ce vînzătorul cere să i se asigure din nou păstrarea secretului, acesta întrebă: „Aveți banii?” Impasibil, dl. Rota scoate teancul de bancnote noi pe care i-l dăduse, în ajun,

Alain Delon. Un pachet dreptunghiular de o grosime considerabilă. Vînzătorul numără griulul banii, apoi scoate hîrtia protejată între două bucăți de cristal și o înmînează vizitatorului. Un sfert de oră mai tîrziu, Apelul e în minile lui Alain Delon, care-l va dona cavalerilor ordinului „Companionii Libertății”¹, apreciind că acest document „aparține tuturor francezilor”. Și Jean Cau încheie cu aceste cuvinte relatarea episodului, desfășurat la 30 de ani de la lansarea apelului: „Vînzătorul ceruse, în dolari, echivalentul a 50 de milioane de franci. După negocieri, a redus prețul la 30 de milioane. Așadar, 30 de milioane de franci, 30 de ani de istorie, 30 de arginți!”

* *

Apelurile lansate către francezi de generalul de Gaulle, începînd cu 18 iunie 1940, au suscitat numeroase analize și exegeze istorice. O opinie succintă, dar de substanță, a fost formulată, imediat după război, de un om care, prin crezul său politic, respectat consecvent o viață întreagă, se plasa în tabăra adversarilor „gaullismului”. Este vorba despre venerabilul lider al socialiștilor francezi Léon Blum. La solicitarea de a-și exprima opinia despre acțiunea generalului de Gaulle, bătrînul om politic, abia întors din captivitatea nazistă, arăta că meritul acestuia a fost de a fi respectat, într-un moment hotărîtor, tradiția Franței neîngenunchiate. El a știut să audă — adăuga Blum — din străfunduri de istorie, glasul unui popor care nu s-a împăcat niciodată cu umilința, cu ocupația străină, cu pierderea libertății.

În 1980, cînd se împlinesc 40 de ani de la Apelul din Londra al generalului, Blum murise de mult. Cuvintele lui vor fi fost uitate. Dar este interesant de observat că, după patru decenii, aceeași idee a fost formulată, de data aceasta nu de un adversar politic, ci, dimpotrivă, de un lider gaullist, Jacques Chirac, actualul prim-ministru al Franței: „.... 18 iunie 1940 aparține Franței întregi; el exprimă un imperativ al acesteia, imperativ care e cu mult anterior generalului de Gaulle și care ar fi rămas același chiar dacă generalul de Gaulle n-ar fi existat. Acest imperativ nu se deosebește de intransigența patriotică a unui Clemenceau. El era deja prezent în spiritul Convenției² care, într-un moment cînd Europa coalizată asalta toate frontierele noastre, înșcria, superb, în textele constituționale, interdicția de a face pace cu un inamic ce ocupă teritoriul național. Și poate că implicațiile cele mai profunde ale acestui imperativ pot fi aflate în răspunsurile date de Ioana d'Arc, la procesul ei, și chiar cu mult înainte de acest proces.” ■

¹ Înaltă distincție militară franceză, instituită și acordată de generalul de Gaulle tovarășilor săi de armă din Rezistență. Ultima personalitate căreia i-a decernat acest ordin a fost Winston Churchill, al 1059-lea „companion al libertății”.

² Adunarea Constituantă a Franței (1792-1795), care a succedat Adunării Legislative; a declarat regalitatea abolită și a proclamat prima Republică franceză.

1925-1927: ÎN CULISELE CRIZEI DINASTICE

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT, Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

„Ce șanse ar mai avea atunci regimul burghez monarhic democratic să reinvie? Nu numai Alianții, dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvânt că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială... Cine își poate imagina că monarhia... ar putea supraviețui?”

Documentul din care am desprins aceste mici pasaje poartă titlul Consiliul de coroană și a fost redactat la 3 mai 1944. El exprimă temerile cercurilor Palatului regal în legătură cu soarta monarhiei în România. Aflată în al 78-lea an al existenței sale, dinastia de Hohenzollern parcurgea ultimele etape ale unei crize profunde, care avea să se încheie peste doar trei ani prin eliminarea ei din viața politică a țării și proclamarea Republicii.

Pe parcursul acestor opt decenii nu puține au fost momentele în care instituția monarhiei a trecut prin seisme de mai mică sau mai mare amplitudine. Unul dintre ele a survenit în urmă cu șase decenii, atunci când în România s-a pregătit instaurarea unei regențe.

Pentru redarea amănunțelor atingerilor în care se produceau evenimentele, sint publicate, în notele ce însoțesc aceste pagini, o serie de însemnări datorate diplomatului român Raul Bossy care, între 1927 și 1930, a îndeplinit funcția de secretar general al regenței.

19 iulie 1927. Conversație în vagon, spre Sinaia, cu Ion I.C. Brătianu, despre apropiata încetare din viață a lui Ferdinand I și consecințele ei. I.I.C.B.: „Zilele acestea m-am ocupat de dumneata. Va trebui să organizăm regența și m-am oprit pentru asta la dumneata, care ești un om serios, discret și știu să redactezi. Ești singurul dintre colaboratorii mei în a cărui redactare am toată încrederea. Va trebui să lucrezi și cu Hiott. Evident, pentru mine este un sacrificiu. Știi, îmi era foarte util, te foloseam la toate. Dar dacă îți propun acest post, este în interesul regenței, care trebuie organizată bine și care are nevoie de cineva ca dumneata și,

totodată, pentru că locul pe care îl vei ocupa te va face remarcat, îți va da mai multă importanță. Firește, însă, depinde de dumneata să iei o hotărâre”.

Eu: „Singura mea dorință este de a putea să vă fiu util, în locul pe care îl veți considera potrivit în acest scop. Vă sint recunoscător că v-ați gândit la mine și vă voi sta totuși oricând la dispoziție în orele libere pe care le voi avea la regență”. I.I.C.B.: „În ce mă privește, este totuși o pierdere. N-o să te mai am mereu la îndemână. Cel mult, s-ar putea să apelez la dumneata din când în când pentru cunoștințele dumitale de engleză”.

20 iulie 1927. Sint chemat la telefon la ora 5 dimineața, vila din Sinaia, de la Castelul Peleșor. Adjudantul regal de serviciu îmi telefonează: „E ora 2 1/4. Majestatea Sa a încetat din viață”. Mi se trimite un automobil al Curții, cu care să sosesc la

Peleșor, unde și primul ministru trebuie să sosească din Brașov — a petrecut noaptea la Știrbey. O ploaie deasă și neîncetată acoperă Sinaia, Bucegii și toată Valea Prahovei cu un văl cernit. La 5 1/2 sint la Castel, unde găsesc toată Curtea conșternată. Sint condus de Denise în odaia de culcare a regelui.

Ferdinand este în pat, capul legat, sub bărbie, cu un fular. Ploarea feții lui slăbite accentuează parcă toată finețea aristocratică a trăsăturilor lui. *Un grand seigneur au repos* [un mare senior dormind]. În fața patului, lt. col. Manolescu, adjutantul prințului Nicolae, stă de gardă cu chipul în cap, în poziție reglementară. Peste puțin timp sosește fostul meu profesor de limba germană, Fischer, preot catolic, care spune primele rugăciuni. Se trimite telegrame în toate părțile. Regina Elisabeta a Greciei telegrafiază la Paris, fratelui ei Carol. So-

Așa-numita criză dinastică¹ a izbucnit de fapt în decembrie 1925. Prin Constituție, monarhul deținea întinse prerogative politice: era șeful statului și al armatei, avînd dreptul de a numi și dizolva guvernele și Corpurile legiuitoare, chemînd, prin voința sa, corpul electoral spre consultare. Atîta vreme cît regele Ferdinand I a fost în viață, primejdia ca el să se prevaleze de aceste prerogative împotriva Partidului Național-Liberal — care deținuse în fapt frînele puterii de la venirea acestuia pe tronul României — era aproape exclusă, dată fiind adîncă înfrîngere pe care Ion I.C. Brătianu o exercita asupra sa. Din 1925 sănătatea regelui Ferdinand era din ce în ce mai șubredă, ceea ce dădea de gîndit Brătienilor. În cazul morții sale, stipulațiunile constituționale erau clare: principele Carol, ca primul coborîtor direct al familiei Hohenzollern, urma să ocupe tronul și să cumuleze importante prerogative constituționale. Conștienți de rolul regelui în stat, membrii familiei Brătianu și alți conducători ai Partidului Național-Liberal au înconjurat pe Ferdinand cu o atenție specială încă în timpul vieții regelui Carol I, influențîndu-l în sensul încrederii în acest partid. Același sistem, dar lipsit de reușită, a încercat Ion I.C. Brătianu și în cazul principelui Carol. Locul rezervat de guvernul liberal ambițiosului principe moștenitor, la cei 30 ani ai săi, nu-l putea mulțumi

însă. El îndeplinea, mai mult onorific, funcția de comandant al aviației și, în lipsă de altceva, patrona acțiunile culturale ale Fundației „Principele Carol”, organizînd expoziții și inaugurînd monumente. Deși presa liberală, enumerîndu-i acțiunile, făcea declarații publice curtenitoare vîzînd în el o „mare chezașie de viitor”, relațiile dintre principele Carol și Ion I.C. Brătianu au devenit tot mai încordate. Sentimentul de aprehensiune al primului ministru în legătură cu tendințele autoritare premature ale principelui moștenitor se arăta, pe măsură ce acesta din urmă își îngăduia să ia atitudine, adeseori ostilă, față de actele sale de guvernămînt. Într-un interviu acordat la Paris, în 1924, prințul Carol aproba formal legea minelor, dar declara ferm: „eu sînt pentru colaborarea cu capitalurile străine”, fiind binecunoscută legăturile sale tocmai cu aceste capitaluri care au primit cu ostilitate legislația economică liberală. Carol nu-și ascundea, de asemenea, satisfacția pentru orice eveniment de natură să întărească coaliția antiliberală a partidelor. Acestea sînt numai cîteva din elementele care au determinat hotărîrea lui Ion I.C. Brătianu ca, prin îndepărtarea principelui moștenitor Carol, să imprime un nou curs succesiunii dinastice, corespunzător intereselor de viitor ale Partidului Național-Liberal. Acest obiectiv a fost realizat cu o dexteritate care a dezarmat opoziția burgheză, făcînd-o neputincioasă în fața unui act care-și lua drept acoperire inviolabilitatea voinței regelui cît și caracterul irevocabil al hotărîrii principelui Carol însuși.

¹ Despre ale cărei avataruri, simptome și semnificații, *Magazin istoric* a publicat o serie de documente în nr. 1-6/1967, 1-12/1971, 6-7/1972.

sește Ion I.C. Brătianu, care este primit de regina văduvă și de principii, în apartamentul lor. Se discută apoi privitor la scrisoarea lui Ferdinand către fiul său Carol. Titulescu și Argetoianu fiind contra publicării ei, iar Brătianu pentru. „Este ultima voință a regelui Ferdinand, era firesc să vorbească cu oarecare duioșie unui fiu. De altminteri a fost redactată de mine”. Se examinează apoi decorațiile care ar urma să fie așezate pe pieptul lui Ferdinand. Eu propun ca și placa „Hohenzollern” și „Toison d'Or” [Lîna de aur], la care ținea așa mult, să fie printre acestea. Propunerea mea se admite. — Ce nume va purta noul rege? Primul ministru ne spune că Averescu ar fi vrut „Mihai al IV-lea” sau cel puțin „Mihai al II-lea”. Eu susțin această ultimă denumire: „Mihai al II-lea, Domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului, Rege al României”. Brătianu este contra:

este primul nostru rege cu acest nume... Rămîne deci stabilit „Mihai I”. Stelian Popescu redactează actul de deces. La orele 12 plecăm cu trenul regal la București, pentru prestarea jurămîntului regentei. Pleacă cu trenul micul rege Mihai, mama sa Elena, Nicolae, Curtea, I.I. C. Brătianu, Stelian Popescu și eu.

15 octombrie 1927. De la 3 octombrie mi-am luat postul [de secretar general al regentei] în primire. Am biroul în salonul japonez, în etajul I al aripii stîngi din Calea Victoriei, sub ceasornicul cel mare. Azi s-a deschis prima sesiune parlamentară a domniei lui Mihai I. Nicolae a citit mesajul, foarte emoționat, firește.

24 octombrie 1927. Manoilescu, venind din Paris, este arestat pe drumul de la granița la București și coborît la Brașov spre a i se face percheziție. Se găsesc scrisori de-ale lui Carol Caraiman către Bră-

tianu, Averescu, Maniu, ziare cu interviul dat Agenției Havas la Dinard etc. etc. Duca întreabă pe Buzdugan dacă nu crede că ar fi nimerit ca Manoilescu să fie dat în judecată Curții Marțiale... Seara, guvernul, luînd cunoștință de acest cuprins [al scrisorilor de la Carol], ordonă depunerea lui Manoilescu în închisoarea din Jilava și darea lui în judecată în fața Curții Marțiale.

4 noiembrie 1927. Un ceas și jumătate de conversație cu Ion I.C. Brătianu plimbîndu-ne în grădina casei sale. *Causeur, charmeur*. Îmi vorbește de tatăl său și de partidul lui „radical” sau „roș” din 1848. Ion Ghica, fost bey de Samos, ar fi vrut să ajungă domn al României. Era urmat de tineri din boierime, ca: Ion Cimpineanu, Dimitrie Sturdza, Arăpîlă, Berindei, frate cu generalul și tatăl arhitectului, și alții, care constituiau un partid liberal mai moderat. În 1870, după inciden-

Pentru înlăturarea de la tron a principelui Carol, primul ministru s-a folosit, discret, de aspectele compromițătoare ale vieții particulare a principelui moștenitor, cit și de precedentele sale hotărâri de renunțare la tron, prezentându-le ca incompatibile cu rolul pe care era chemat să-l îndeplinească. Este știut că la 2 septembrie 1918, pentru prima oară, și apoi la 1 august 1919, Carol a adresat regelui Ferdinand I și, în copie, tuturor șefilor partidelor politice — scrisori prin care renunța la drepturile de moștenitor al tronului, ca urmare a dezaprobării la care a fost supusă, atît din partea familiei regale, cit și a oamenilor politici, căsătoria dubioasă contractată în 1918 cu Zizi Lambino, anulată de altfel de Înalta Curte de Casație. După o îndelungată călătorie în Orient, pe care a fost silit s-o întreprindă, la 10 martie 1921, Carol s-a căsătorit cu principesa Elena a Greciei, această legătură dinastică urmînd să-i redea simțul îndatoririlor sale în viața publică și privată. Prin această căsătorie, urmată la scurtă vreme de nașterea principelui Mihai, problema succesiunii la tron părea rezolvată. Chiar și după această dată, lăsîndu-se dominat de firea sa de aventurier, Carol a stabilit o legătură de notorietate publică cu soția unui oarecare căpitan activ — T. Wolf (Lupeșcu). Pentru a-l susține, regele Ferdinand I l-a trimis în Anglia să-l reprezinte la funeraliile reginei Alexandra.

La 12 decembrie 1925, aflîndu-se la Veneția, determinat exclusiv de dorința de a restabili, în străinătate, legătura sa extraconjugală, principele Carol a expedit în țară, regelui

Ferdinand, cea de-a treia scrisoare de renunțare la drepturile sale. „Vă rog — scria primul — ca prin această declarație să primiți ca să renunț la toate drepturile mele de princip moștenitor al României. Conform statutului familiei regale, rog pe Majestatea Voastră de a-și da Înalta Sa aprobare acestei hotărâri irevocabile. Tot deodată, spre a nu producă vreun neajuns în viitor, să dați Înalțului Majestații Voastre ordin ca să fiu șters dintre membrii familiei domnitoare a României și să mi se acorde un nume sub care îmi voi putea alcătui o nouă stare civilă. Prin aceasta declar că nu voi avea nici o pretenție asupra drepturilor mele la care am renunțat de bună voie și mă angajez, pentru liniștea tuturor, să nu mă mai întorc în țară timp de 10 ani, fără să fiu chemat și fără autorizația suveranului”.

Imediat după renunțarea lui Carol la tron, C. Argetoianu, ca unul din apropiații prințului, a încercat să obțină aprobarea regelui Ferdinand pentru a merge în străinătate și a-l reduce în țară pe „fugar”. Sub influența reginei, legată de interesele liberalilor, regele Ferdinand nu a autorizat plecarea lui C. Argetoianu. În schimb, C. Hiottu, ministrul Palatului, a fost trimis pentru a aduce actul de renunțare la tron, pe care Carol l-a semnat în 28 decembrie, la Milano. În act se arăta: „Declară prin aceasta că renunț în mod irevocabil la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și statutului familiei regale, m-am bucurat pînă azi ca principe moștenitor al României și ca membru al familiei domnitoare”.

tele din Sala Slătineanu¹ și demisia cabinetului Ion Ghi-ca, cerută de însuși Vodă Carol, legăturile între fostul prim-ministru și domnitor deveniseră din cele mai rele. Simțînd aceasta, partizanii lui Ion Ghi-ca se despărțiseră de dînsul spre a urma pe I.C. Brătianu.

5 noiembrie 1927. C.C. Hiott [ministru Casei Regale] îmi citește pasaje din raportul ce a adresat lui Ferdinand, în ianuarie 1926, după întoarcerea sa din Milano. A cerut lui Carol, după instrucțiunile tatălui său, să aleagă între două soluții: prima, s-o îndepărteze pe Lupeasca și să se întoarcă în țară spre a se pune la ordinele regelui, care-i va desemna un loc de reședință pentru primele timpuri; a doua, să renunțe la toate drepturile sale. Hiott a

insistat, aproape cu lacrimile în ochi, zice el, pentru prima soluție, dar Carol era hotărît a renunța. Hiott a refuzat să ia actul de renunțare și i-a mai dat un răgaz de 24 ceasuri ca să se răzgîndească. A doua zi de-abia, față de inflexibilitatea lui Carol, Hiott a trebuit să se însărcineze a duce actul de renunțare la București. Carol i-a spus cu hotărîrea sa irevocabilă că n-avea nici un motiv de ordin politic, ci numai motive de ordin intim. Raportul lui Hiott era scris în limba franceză.

18 noiembrie 1927. Adresa de răspuns la mesaj a Camerei. Ion I.C. Brătianu îmi spune, la Palat, că, vorbind cu regenții, le-a zis că momentul nu i se pare încă oportun pentru convorbiri în vederea constituirii unui guvern național, întrucît național-fărăniștii vor admite un asemenea guvern. „Nu acum cînd știu eu că sînt învinși, ci numai atunci cînd ei își vor da seama că sînt învinși”.

19 noiembrie 1927. Adresa de răspuns la mesajul Senatului. Ion I.C. Brătianu, într-un colț al bibliotecii Palatului, îmi povestește o anecdotă ce a aflat-o de curînd: Goncourt² era într-un restaurant. La o masă alături, un domn bătrîn, pe care chelnerul îl întreabă ce mai dorește: „Nu mai doresc nimic”, răspunde bătrîmul. „Nu mai dorește nimic!”, exclamă Goncourt. Păi atunci nu e vorba de bătrîn, ci de bătrînețe! Aceasta a fost ultima mea convorbire cu Ion I.C. Brătianu.

23 noiembrie 1927. Constantin Brătianu îmi telefonază la Palat că față de fenomenele de asfixie pricinuite lui Ion I.C. Brătianu de amigdalita de care suferă de două zile, doctorul Angelescu a procedat la tracheotomie. Cîteva clipe în urmă, Duca sosește la Palat și-mi

¹ Demonstrații antiprusace de simpatie față de Franța, organizate la București cu prilejul izbucnirii războiului franco-prusian din 1870-1871; demonstrațiile au căpătat și un puternic caracter antidinastic.

² Edmond Goncourt (1822 - 1896), scriitor francez, întemeietorul Academiei „Goncourt”, care, din 1903, anual, acordă un premiu pentru cel mai bun roman apărut în Franța.

Renunțarea la tron a principelui Carol avea neîndoiește o semnificație deosebită. Ura „neîmpăcată... de apas” nutrită de Carol, după mărturia lui C. Argetoianu, împotriva lui I.I.C. Brătianu căpătase treptat caracter politic, prințul recurgând tot mai mult, în căutarea unui suport, la idei și anturaje ce anunțau tendințele sale autoritare de mai târziu, dar care, în acea perioadă, erau expresia unei atitudini de frondă împotriva autotuterniciei partidului liberal și a șefului său.

La disensiunile cauzate de orientările din interior se adăugau cele privind politica externă. Astfel, în timp ce politica oficială a guvernului liberal era călăuzită, în primul rând, spre Franța, tendințele anglofile ale lui Carol făceau o notă discordantă în planurile conducerii P.N.L.

Momentul declanșării nemijlocite a războiului dintre Carol și I.I.C. Brătianu pare să fie, după aprecierea lui N. Iorga, situat în primăvara anului 1925, când, profitând de îmbolnăvirea lui Ferdinand, prințul și-a arrogat atitudinea de stăpîn față de miniștri, ceea ce a stîrnit nemulțumirea șefului liberal, punîndu-l serios în gardă asupra dificultății de a lucra în viitor cu un rege care să nu fie supus, ca Ferdinand, voinței sale. În vara aceluiași an, când Argetoianu l-a vizitat pe Carol de două ori în străinătate, acesta era mai furios ca oricînd contra lui Brătianu și foarte nerăbdător să-l vadă plecat de la guvern.

Urmărind îndepărtarea lui Carol de la succesiunea tronului, I.I.C. Brătianu dorea să

consolideze puterea partidului său în perspectiva nefavorabilă creată de boala regelui și întărirea partidelor național și țărănesc.

Pentru oficializarea hotărîrii regelui de a accepta renunțarea lui Carol și a proclama moștenitor al tronului pe principele Mihai, la 31 decembrie 1925, a fost convocat un Consiliu de coroană la Sinaia, la care au fost invitați șefii principalelor partide burgheze. În dimineața zilei de 31 decembrie, regele a primit în audiență pe Ionel Brătianu, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voievod, generalul C. Coandă, Nicolae Iorga, Ion Mihalache, generalul Al. Averescu, patriarhul Miron Cristea, Mihail G. Orleanu și generalul Prezan, cărora le comunica scrisoarea prințului Carol, spunîndu-le că e hotărît să primească renunțarea la tron și dorînd să le cunoască părerile, întîi în particular. Cu această ocazie, unii dintre șefii de partide au arătat regelui că actul ce se pune la cale va aduce grave tulburări în viața statului. Iorga s-a oferit să se ducă la Veneția, fiind sigur că prințul va renunța la hotărîrea sa cînd i se vor arăta consecințele grele ce rezultă din ea pentru țară și dinastie. La rîndul său, Ion Mihalache a arătat că actul e nul, întrucît din dreptul public se aplică principiul din codul civil după care orice renunțare la o succesiune încă nedeschisă e nelegală. El a insistat să nu se grăbească lucrurile și să se facă noi demersuri pe lîngă prinț, pentru revenirea asupra hotărîrii.

La orele 4 după-amiază, în aceeași zi, cei convocați pentru Consiliul de coroană au sosit la Castelul Peleş. S-a început ședința

destăinuiește că starea lui Ion I.C. Brătianu este foarte îngrijorătoare. „Poate să fie vorba de ceasuri”. Mă reped la Ion I.C. Brătianu. Dr. Angelescu îmi spune că, dacă infecția de la amigdale se generalizează, cazul este disperat. După dejun, mă întorc și găsesc pe doctorii Daniełopol, Burileanu și Lupu care aproape nu mai au speranță. Casa este plină de lume: familia, guvernul, întîmii, regina Maria și regenții vin să vadă pe Elisa Brătianu și să-i ceară vești. Biata femeie este prăpădită. În nădejdea de a găsi puroi la amigdale, ceea ce ar dovedi o localizare a infecției, se face la ora 6 seara o intervenție chirurgicală. Nu se găsește puroi, numai ganglionii care supură. Ultima speranță dispăre.

24 noiembrie 1927. La 4 dimineața, agonia începe. Întru în odaia lui Ion I.C. Brătianu. Mă vede, nu-mi pot însă da seama dacă mă și recunoaște. La 6 intră în comă.

Elisa Brătianu îl ia în brațe și George Brătianu, sosit noaptea de la Iași, îi ține mîna dreaptă. Un preot, în genunchi, lîngă pat. Familia Brătienii, Știrbei, Bălăștii etc., și noi toți în odaie. După o agonie grozavă (organismul viguros rezistă infecției), Ion I.C. Brătianu își dă suflul la ora 6,45 a.m. Se hotărăsc îndată două Consilii de Miniștri: unul imediat, la Ministerul de interne, pentru ca membrii guvernului să desemneze pe noul prim-ministru, care va fi Vintilă I.C. Brătianu, al doilea la Palat, la 7 1/2 dimineața, pentru ca noul președinte de consiliu și miniștri să depună cuvenitul jurămint în fața regenților. Merg la Palat, unde sosesc și regenții, preveniți telefonic, care îmi cer detalii despre moartea lui Ion I.C. Brătianu. Vin miniștrii. Chem preotul de la biserica mică din dosul Palatului. Întru cu el în sala bibliotecii și asist la jurămintul lui Vintilă Brătianu și al

miniștrilor. Se propun funeralii naționale. Vintilă cere înmormîntare simplă. „Astfel era dorința fratelui meu și tradiția «familiei noastre»”. După plecarea miniștrilor, regenții mă însărcinează să văd pe Averescu, Maniu și Iorga spre a-i invita la Palat, pentru convorbiri în vederea constituirii unui minister de colaborare. Averescu îmi cere amănunte asupra bolii primului ministru și se declară dispus a veni la Palat la ora indicată (10 1/2 a.m.), dar pare mirat de comunicarea mea. Maniu mă întîmpină cu cuvintele: „Ce nenorocire pentru țara noastră! Oricît de mari adversari am fi fost, recunosc sincer că pierderea lui Ion I.C. Brătianu este o lovitură grozavă pentru România”. Adaugă că este la dispoziția regenței și va veni la Palat la ceasul convenit (10 1/2 a.m.). La ieșire mă încruciesc cu Mihalache, radios, care, cum vede pe Maniu întristat, îi spune ironic (fără a-și da seama de

sub președinția regelui, care a anunțat că a hotărât să primească renunțarea la tron a prințului Carol și a citit scrisoarea acestuia. Iată cum relatează, în însemnările sale, patriarhul Miron Cristea opiniile exprimate în cadrul Consiliului de coroană:

„Regele face o scurtă introducere, apoi citește hotărârea sa nestrămutată, că îi primește renunțarea la tron și roagă pe toți a-i sta în ajutor ca să se facă formele legale în liniște. Au vorbit: Mihalache, că se supune dorinței regale, dl. Maniu, că să mai încercăm, Iorga de asemenea, dr. Vaida, la fel. Regele l-a întrerupt: «nu se mai poate... e în zadar». Generalul Prezan: «În asemenea situație Maiestatea Voastră ați făcut ca la război. V-ați despărțit de familie pentru țară. Acum nu puteți decât a face la fel». Eu [Miron Cristea]: «Maiestate, eu nu-s aici ca politician, ci ca părinte sufletesc al țării, care reprezintă duhul creștinesc al iertării. Dacă ar fi nădejde de revenire la frumoasa... situație de moștenitor al tronului, trebuie încercat totul. Dar dacă M. Voastră, care ca tată îl iubiți, și mai mult și credeți că nu mai revine, luând hotărârea nestrămutată de a-i primi renunțarea, eu nu pot face alta, decât cu loialitate să mă supun înalței hotărâri și să lucrez unde voi putea pentru liniștirea sufletului; cu durere, nu s-a putut altfel».

Regele se înneacă, plîngea în repetate rînduri. I.I.C. Brătianu, scurt, a zis că nu poate decât să primească hotărârea regelui”.

După Consiliul de coroană lărgit, în vederea elaborării proiectelor de lege, care urmau să fie supuse aprobării Corpurilor

legiuitoare, tot la Sinaia a avut loc un consiliu intim la care regele a convocat pe Ion I.C. Brătianu, G.G. Mirzescu, Al. Constantinescu și I.G. Duca, ca mai vechi dintre miniștrii liberali; au participat, de asemenea, regina Maria, principesa Elena și patriarhul Miron Cristea. Cu acest prilej s-a hotărât, definitiv, ca principele Mihai, în vîrstă de 4 ani, să fie proclamat moștenitor al tronului și, în temeiul articolului 83 din Constituție, s-a acceptat ideea creării unei regențe, pentru eventualitatea că noul principe moștenitor ar fi fost chemat la tron înainte de majorat, ceea ce, dată fiind situația precară a sănătății regelui Ferdinand, era foarte probabil să se întâmple. De fapt, succesiunea la tron era asigurată prin textul Constituției înseși, dar, pentru a preveni eventualele contestații în viitor, guvernul își lua măsuri legale suplimentare, prin asocierea hotărîrii forului legislativ.

Pentru a preîntîmpina eventuale manifestări carliste guvernul a convocat, pentru 4 ianuarie 1926, Parlamentul, în scopul confirmării hotărîrilor Consiliului de coroană. În cele cîteva zile pînă la întrunirea Parlamentului, cabinetul liberal a făcut unele pregătiri menite să asigure ratificarea renunțării lui Carol la tron. Duminică 3 ianuarie a fost convocat la Sinaia un nou consiliu intim, sub președinția regelui, la care au participat: regina, Ionel Brătianu, George Mirzescu, Al. Constantinescu care au redactat proiectele de legi pentru ședința Adunării Deputaților de a doua zi. În acest consiliu s-a hotărît ca principele Mihai să fie proclamat

prezența mea): — „Te văd tare afectat, domnule Maniu!” Am impresia că Maniu, om civilizat, suferă de această ieșire a unui om primitiv, „canibal” (vorba lui Buzdugan, cînd i-am relatat incidentul). Iorga este la Văleni. Însărcinez pe fiul său să-i transmită comunicarea mea. După audiențele șefilor opoziției, regenții mă roagă să pun în curent pe Vintilă Brătianu de modul cum au decurs. Averscu a fost franc: nu crede în oportunitatea, nici în posibilitatea unui guvern național, dar în cazul în care s-ar constitui, și-ar da tot concursul. Maniu a scăldat-o timp de două ore. Ceea ce reiese mai clar este

Cîteva frunți politici la funeraliile lui Ferdinand: 1. I.I.C. Brătianu, 2. I.G. Duca, 3. C. Argetoianu, 4. I. Inculeț (fotografie aflată în colecțiile Academiei R.S. România)

În p. 44 sus: la 15 octombrie 1927, Parlamentul român și-a deschis prima sesiune după moartea regelui Ferdinand. Un reprezentant al regenței instituită prin legea din 4 ianuarie 1926 prezintă mesajul tronului

moștenitor al tronului și s-a desemnat o regență compusă din principele Nicolae, Gheorghe Buzdugan, primul președinte al Curții de Casație și patriarhul Miron Cristea, care să conducă țara în timpul minorității, în cazul când principele Mihai ar fi chemat la domnie înainte de majorat.

Într-o convorbire avută cu C. Argetoianu-Iuliu Maniu arăta că pentru rezolvarea crizei dinastice nu vedea decât trei soluții: prințul Carol, regina Maria, proclamarea republicii. Mai mult, Maniu declara că nu poate vedea ca definitivă soluția cu un rege minor și o regență, România, „nefiind în situația să suporte o regență de 14 ani”, cât îi mai trebuiau lui Mihai spre a deveni major.

La 4 ianuarie, la orele 9 dimineța, s-a ținut un nou consiliu, fixându-se ordinea de zi a reprezentanței naționale. Ion I.C. Brătianu, însoțit de Al. Constantinescu și G.G. Mîrzescu au supus spre semnare regelui Ferdinand I proiectele de lege privitoare la succesiune, aprobate de Consiliul de Miniștri din 2 ianuarie, iar Consiliul legislativ, întrunit în secțiuni pentru a-și da avizul, a constatat că proiectele erau în conformitate cu principiile și dispozițiile Constituției și, ca atare, puteau fi supuse spre dezbatere Corpurilor legiuitoare. În aceeași zi, Ion I.C. Brătianu a prezentat Adunării Deputaților și Senatului, reunite în Adunarea Națională Constituantă,

conform art. 79 din Constituție, actul de renunțare la drepturile și prerogativele de membru al familiei domnitoare și de principe moștenitor al României, cât și proiectul de lege pentru primirea acestei renunțări și recunoașterea principelui Mihai ca principe moștenitor al României, însoțite de mesajul regelui în sprijinul acestor măsuri.

A urmat proiectul de lege privitor la actele civile ale membrilor familiei domnitoare, care urma a fi supus regulilor cuprinse în noul statut al familiei domnitoare. Astfel, articolele modificate din statut priveau îndeosebi aspectele renunțării principelui Carol la titlurile, prerogativele și drepturile de care se bucura în virtutea Constituției, asupra schimbării numelui patronimic, domiciliului și reședinței membrilor familiei regale, exercițiul puterii părintești și maritale, administrării averii membrilor familiei regale absenți și acelora care au pierdut calitatea de membri ai familiei regale. Potrivit noului statut, Carol urma să fie șters din controalele armatei, în care deținea gradul de general, și exclus din Senat; dreptul de a intra în țară îi era interzis fără aprobarea regelui sau a regenței; principesa Elena pierde titlul de principesă moștenitoare a României și, conform art. 20, urma a se numi Principesa-Mamă. În sfârșit, guvernul a pus problema regenței. ■

că cere guvernului dizolvarea Parlamentului și alegeri noi peste 3 sau 4 luni, declarându-se gata a da cruce garanții pentru menținerea stării dinastice actuale și lîndu-și toată răspunderea pentru păstrarea ordinii constituționale. Nu ține pe Carol Caraiman decât ca o „sperietoare” cît timp va fi în opoziție. Îmi îndeplinesc misiunea pe lîngă Vintilă după-amiază, la Președinția Consiliului. El îmi spune că a cerut și dînsul să vadă pe șefii opoziției. Averscu, om de inimă, a venit el să-l vadă, i-a prezentat condoleanțe și i-a făcut declarații identice cu cele făcute regenței. Maniu a cerut ca Vintilă, cu tot doliul și osteneala lui, să se deranjeze și să vie la el. Cum spune Vintilă: „afacere de educație și de temperament”. Maniu i-a spus că cere guvernului

lui dizolvarea, alegeri libere cu liste separate, apoi colaborarea pe baza rezultatului electoral.

25 noiembrie 1927. Iorga, întors din Văleni, este primit de regență, cărora le preconizează guvern Maniu. Nu atinge direct chestia dinastică care „nu este de actualitate acum”. Regenții mă roagă să-l pun în curent pe Vintilă. Acesta mă informează că Iorga i-a vorbit la fel, însă că a insistat asupra necesității de a rechema pe Carol: „De ce nu vrei să-l aduceți? Influențabil cum este îl băgați și pe dînsul în buzunar”. A atacat morții și vii. Mai ales pe Ferdinand — printre morți și pe Duca și Titulescu printre vii. Spre a se despărți în termeni buni, Vintilă i-a spus: „Am două însușiri pe care cred că și dumneata le recunoști: sînt sincer

și perseverent. Nu te voi lăsa în pace pînă ce nu te vei convinge și dumneata de imposibilitatea de a readuce pe un om în felul lui Carol și pînă ce nu te voi aduce să te pui în serviciul țării, colaborînd cu noi. Și te voi învinge”. Iorga a părut măgălit.

26 noiembrie 1927. Venit la Elisa Brătianu spre a o conduce la gară (pleacă la Florica în vederea înmormîntării), ea mă ia la o parte și plînge. — „Vă mulțumesc din inimă pentru afecțiunea cu care l-ați înconjurat pe soful meu de-a lungul atîtor ani. Știți, el recunoștea acest lucru. Ținea mult la dumneavoastră. Nu mă uitați, căci și eu nutresc o afecțiune deosebită pentru dumneavoastră”. Și îmi dă ultima fotografie a lui Ion I.C. Brătianu. ■

CONFERINȚA ATLANTICULUI

Dr. EUGEN PREDĂ

„O sortare de «Boniface»¹ să mă urmeze permanent“, îl instruia premierul W. Churchill pe secretarul Cabinetului de război, Sir Edward Bridges, și pe șeful Căminării apărării, generalul H. Ismay, la 3 august 1941.

În instrucțiunile sale, primul ministru cerea ca „Boniface“ să-i fie trimis, „poate parafrazat“, într-un „cufăr (metalic) îngreunat, încât să se scufunde în adâncul apelor dacă se întâmplă ceva avionului“.

Amiralul Nelson suscită emoții

Aceste instrucțiuni erau date înainte ca premierul britanic să părăsească cu automobilul Chequers, pentru ca apoi cu trenul să ajungă în nordul Scoției, de unde, la bordul unui distrugător, avea să se îndrepte spre baza de la Scapa Flow. Spre seară, cel mai recent și modern vas de linie al flotei britanice, Prince of Wales, a ridicat ancora, pentru a-l purta pe W. Churchill și un grup de consilieri militari și civili spre prima sa întâlnire cu președintele S.U.A., F.D. Roosevelt, din cele nouă avute în timpul războiului și în cursul cărora cei doi au fost împreună, în total, 120 zile.

Pentru a se păstra taina călătoriei, nu în ultimul rând față de submarinile germane, orice comunicații radio de la bordul navei au fost suspendate, iar escorta de distrugătoare a fost abandonată. Între timp, președintele se afla într-o croazieră la bordul iahtului său, de unde avea să se îmbarce în secret împreună cu consilierii săi pe crucișătorul greu *Augusta*.

¹ Pe întreg parcursul războiului, Churchill a folosit acea extraordinară strategie și șansă a culegerii de informații secrete reprezentată de sistemul „Ultra“, purtând atunci, pentru protejare, denumirea codificată „Boniface“, care deciprta comunicările cifrate de pe mașinile germane „Enigma“ (*Magazin istoric*, nr. 9/1984). Mesajele deciptate îi erau prezentate premierului într-o cutie specială de culoare căprioară, pe care numai el o putea deschide. „Boniface“ ar fi sugerat cuiva neînțeles că sursa este un agent secret din Germania. Însăși alegerea acestui sens codificat nu putea furniza vreun indiciu, deoarece în engleză avea și înțelesul de „hanglu“, de la numele jivului personaj al comediei lui George Farquhar — *Stratagema crailor*, jucată în 1707, anul decesului autorului ei.

Pe încheierea meeting-ului, President-Roosevelt — By
Draft of Joint Declaration —

COPY NO. 1

MOST SECRET

NOTE: This document should not be left lying about and, if it is unnecessary to retain, should be returned to the Private Office.

PROPOSED DECLARATION

~~DECLARATION OF THE PRINCIPLES OF THE ATLANTIC CHARTER~~

The President of the United States of America and the Prime Minister, Mr. Churchill, representing His Majesty's Government in the United Kingdom, being met together, deem it right to make known certain common principles in the national policies of their respective countries on which they base their hopes for a better future for the world.

First, their countries seek no aggrandizement, territorial or other;

Second, they desire to see no territorial changes that do not accord with the freely expressed wishes of the peoples concerned.

Third, they respect the right of all peoples to choose the form of government under which they will live; and they wish to see all such peoples restored to those from whom they have been unjustly removed.

Fourth, they will endeavour, with due respect to the rights of other peoples, to further the enjoyment by all of the four basic freedoms of the world which they have agreed to support.

Fifth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Sixth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Seventh, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Eighth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Ninth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Tenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Eleventh, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twelfth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Thirteenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Fourteenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Fifteenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Sixteenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Seventeenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Eighteenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Nineteenth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twentieth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-first, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-second, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-third, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-fourth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-fifth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

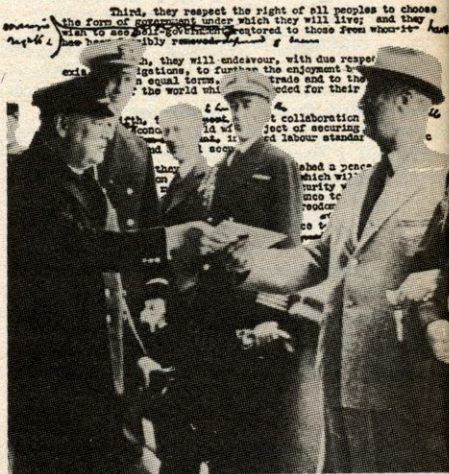
Twenty-sixth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-seventh, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-eighth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Twenty-ninth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

Thirtieth, they will co-operate in the maintenance of peace and security, and will support the United Nations in their efforts to achieve these ends.

9 august 1941. Pe puntea superioară a Augustei, Churchill înmânează lui Roosevelt (susținut de fiul său, Elliott) o scrisoare de la regele George VI. În fundal — fașimul unei dintre variantele Declarației comune a președintelui și primului ministru, cunoscută ulterior drept Carta Atlanticului. Corecturile de mână aparțin lui Churchill

În pofida tuturor precauțiilor, la 7 august, s-a aflat că agenția de știri Transocean, purtător de cuvânt neoficial al Ministerului de externe nazist, difuzase o relatare, pretins din Lisabona, că Churchill și Roosevelt se vor întâlni în viitorul apropiat undeva în emisfera occidentală. Faptul nu l-a tulburat deloc pe Churchill. În timpul călătoriei, pe lângă consfătuirile pe care le prezida pentru a stabili tactica discuțiilor cu Roosevelt, Churchill revăzuse, pentru a cincea oară, filmul *Lady Hamilton*, arătându-se „profund mișcat“ de soarta amiralului Nelson². O bună parte din timp și-o petrecuse și cu oaspetele său Harry Hopkins, care în partidele de table îl bățuse, deseori cu multă ușurință, pe premier.

Hopkins era figura centrală a Brain-Trusting-ului („Trustul creierului“) — denumire dată

² Căpitanul bălărilor navale de la Abukir (1798) și Trafalgar (1805) împotriva Franței, mort în cursul ultimei lupte (*Magazin istoric*, nr. 5/1970, 3/1976).

de presă grupului de consilieri format încă în cursul campaniei electorale prezidențiale a lui F.D. Roosevelt, din 1932) și, la mijlocul lunii iulie 1941, sosise la Londra, pentru o trecere în revistă a situației, în condițiile în care agresiunea nazistă în rășărit făcea obiectiv necesară o reconsiderare a relațiilor cu U.R.S.S. După agresiunea hitleristă de la 22 iunie 1941, atât Roosevelt cât și Churchill se întrebaau dacă U.R.S.S. va putea menține linia frontului, care se rostogolea spre răsărit.

Hopkins abordase cu Churchill și chestiunea unei întâlniri a acestuia cu Roosevelt. Spre surpriza gazdei sale, Hopkins anunțase că va pleca și la Moscova și, într-adevăr, pe 30 și 31 iulie, el discutate cu Stalin, iar după converbiri raportase: „Sînt foarte sigur în legătură cu acest front... Aici există o hotărîre nestrămutată de a învinge”. Stalin insistase asupra necesității și importanței participării directe a Statelor Unite la război.

Churchill i-a solicitat lui Roosevelt ca la întîlnirea lor să fie de față atît Hopkins, cît și A. Harriman, trimisul special al președintelui pe lîngă primul ministru britanic, socotind că ambii i-ar putea fi de folos în sprijinirea tezelor sale.

Dimineața de 9 august a găsit Prince of Wales înfrînd maiestuos în golful Placentia, din Newfoundland (Terra Nova). S-a descoperit însă, datorită diferenței de o oră și jumătate dintre ora locală canadiană de vară și cea zonală americană, că Augusta nu venise la întîlnire. Prince of Wales a părăsit apele golfului, revenind cu precizie și în conformitate cu ora americană. Peisajul stîncos al tîrmului, acoperit cu prundiș, era pustiu. Undeva, în apropiere, dar în afara razei vizuale, lîngă satul pescăresc canadian Argentina, începuse construcția unei mari baze militare a forțelor aeriene S.U.A. Deși locul nu sugera nimic din Coasta de Azur și nici din învecinatul litoral italian al golfului Genova, prima întîlnire Roosevelt-Churchill, desfășurată la bordul celor două nave de război, fusese botezată codificat *Riviera*.

Amiralul Q față în față cu Fosta persoană navală

Președintele, sprijinit¹ de fiul său Elliott, l-a întîmpinat pe puntea superioară a Angusteii pe premier², care străbătuse într-o barcă distanța dintre cele două vase.

¹ F.D. Roosevelt se îmbolnăvise la 40 ani de paralizie infantilă.

² F.D. Roosevelt luase la 11 septembrie 1939 neobîsnuită inițiativă de a declanșa un schimb de vederi confidentiale și direct cu un membru al unui guvern străin, scriindu-l în acest sens lui Churchill și reamintindu-l, că în timpul primului război mondial „am ocupat poziții similare”. Churchill, cum a consemnat, „a fost încîntat” și i-a răspuns cu „vioiciune”, iscălind *Persoana navală*, în amintirea funcției sale de Prim lord al Amiralității, deținută în două rînduri (1911 - 1915 și 1939 - 1940). Acest pseudonim, mai mult chiar decît intenția păstrării secretului identității, ca și cel ulterior asumării funcției de premier (10 mai 1940) — *Fosta persoană navală* —, urmărea să exprime o legătură personală

Fosta persoană navală a fost invitată să viziteze nava, după care s-a retras cu *Amiralul Q* la cea dintîi convorbire în doi. Întîlnirea nu a dat loc unei „ciocniri între primadone”, cum se temuse H. Hopkins, ci „a spart gheața” între Roosevelt și Churchill, care înainte de a se despărți își spuneau Winston și Franklin.

Exceptînd o scurtă vizită a lui Roosevelt la bordul lui Prince of Wales, discuțiile, care s-au prelungit pînă în 12 august, au avut loc pe Augusta. Paralel, aproape fără întrerupere, s-au desfășurat convorbiri între înalții diplomați și, separat, între șefii militari ai celor două state. În seara de 11 august, colonelul E.I.C. Jacob, de la Cancellaria militară a primului ministru, își nota în jurnalul intim: „Nici un ofițer american nu a manifestat fie și cea mai palidă intenție de a fi alături de noi în război. Ei formează un grup de indivizi fermecători, dar fac impresia că trăiesc într-o altă lume decît a noastră. Într-adevăr, de aici războiul pare foarte departe, chiar și pentru noi, care sîntem atît de disperant preocupați de el”.

Convorbirile au permis trecerea în revistă a întregii scene a războiului. Britanicii au argumentat că strategia înfrîngerii Germaniei ar putea consta în blocadă strictă, bombardamente aeriene intense, propagandă abilă și stimularea revoltei în țările ocupate din Europa. Chiar dacă o debarcare pe continent va fi necesară, susțineau ei, nu vor trebui folosite masiv trupe terestre. În cazul antrenării Statelor Unite în război, locul de desfășurare al operațiilor combinate ale celor două țări urma să fie axul Mediteranei, avînd ca bază Africa de Nord. A ieșit în prim plan preocuparea lui Churchill care avea să domine relațiile anglo-americane cea mai mare parte a războiului: a) atragerea principalelor forțe americane pe teatrul de operații din Europa, fără a periclitiza pozițiile Imperiului britanic în Extremul Orient; b) folosirea acestor forțe nu în direcția Europei de nord-vest, ci în Mediterana, prin Balcani, Germania urmînd să fie înfrîntă „pe la spate” sau „cel puțin silită la un compromis acceptabil” (cum remarcă istoricul britanic A.J.P. Taylor). Unul dintre aspectele încă neelucidate ale convorbirilor Roosevelt-Churchill rămîne modul în care cei doi au abordat problema dezvoltării unei arme atomice. Cert este doar că ea a fost discutată atunci de cei doi pentru prima oară.

Două rezultate ale acestor convorbiri Roosevelt-Churchill aveau să aibă însă importante urmări: adoptarea declarației cunoscută sub denumirea de Carta Atlanticului și propunerea comună transmisă lui Stalin, la 12 august, de a se organiza la Moscova o conferință, unde să se discute nevoile și cerințele forțelor armatei sovietice și ale puterii

între cei care de două ori a răspuns în guvern de marina militară britanică și Roosevelt, a cărui nostalgie după perioada înaltei funcții de asistent al secretarului (ministru) Departamentului flotei (1913 - 1920) era binecunoscută. Această trăsătură se verifică și prin faptul că, la indemnul lui Churchill, denumirea codificată pentru persoana lui Roosevelt a devenit *Amiralul Q*.

lor anglo-saxone¹. Decizia în această ultimă problemă a fost luată pe baza raportului lui Hopkins asupra întâlnirii sale cu conducătorul sovietic.

Carta fără semnătură

Chiar de la prima lor întrevvedere din 9 august, Churchill a fost luat prin surprindere de punerea pe tapet, de către "Roosevelt, a unei „declarații generale“ anglo-americane privind scopurile lor comune. Într-un mesaj din 14 iulie 1941, președintele menționase „unele zvonuri privind tranzații sau înțelegeri între guvernul britanic și țările ocupate“, iar acum, în 9 august, el i-a spus lui Churchill: „Personal, înclin să consider că o declarație generală din partea dv. ar fi necesară acum, clarificând faptul că nu au fost asumate nici un fel de angajamente postbelice de pace în ce privește teritoriile, populațiile sau economia“. În discuția de la bordul Augustei Churchill a prins însă ocazia ca, printr-o declarație comună, în ciuda situației oficiale de neutralitate americană, scopurile de război britanice să fie racordate cu ambițiile Statelor Unite, în mod public și răsunător.

Despărțindu-se de Roosevelt, el i-a cerut lui Alexander Cadogan, subsecretar de stat la Foreign Office, să pregătească imediat un proiect. A doua zi, când pe puntea superioară a lui Prince of Wales s-a încheiat serviciul religios (de a cărui organizare premierul se ocupase până în cele mai mici amănunte), Churchill i-a remis invitatului său documentul intitulat: *Declarație comună de principii anglo-americane*. Cele cinci puncte ocoleau concluzia scrisorii lui Roosevelt din 14 iulie, culminând cu obiectivul „distrugerii definitive a tiraniei naziste“ și cu asigurarea viitoareii păci „printr-o organizație internațională efectivă“. După cum au reținut documentele oficiale americane, Roosevelt a refuzat din primul moment acest ultim pasaj, „date fiind suspiciunile și opoziția pe care [un astfel de acord] le-ar crea în Statele Unite“. De fapt, în discuția din 11 august, după ce a motivat scoaterea referirii la „organizație internațională“ prin adversitatea adeptilor curentului izolaționist în politica externă americană, Roosevelt a exprimat, în continuare, adevărata sa obiecție: el prefera ca la sfârșitul războiului Statele Unite și Marea Britanie să acționeze împreună ca o forță de poliție, care „să garanteze pacea lumii, pentru o perioadă nedefinită de timp“. În pauzele discuțiilor cu Churchill, atât Hopkins cât și Sumner Welles, subsecretar la Departamentul de Stat al S.U.A., au contestat oportunitatea unei asemenea poziții. Președintele a admis atunci că are în vedere efectuarea poliției în lume de către americani și britanici numai pentru o perioadă de tranziție, la a cărei încheiere să ia ființă o orga-

nizație internațională. În cele din urmă, Welles și Cadogan au pus la punct o formulare care omitea referirea la „organizație internațională“, sugerind doar, la insistența lui Churchill, „un sistem larg și permanent de securitate generală“. După cum consemna istoricul american R. Divine, președintele „a refuzat să ia în considerare împărțirea cu țările mai mici a rolului de înfăptuire a păcii“.

Proiectul revizuit american adăuga însă noi paragrafe și modifica alte prevederi din originalul britanic. Pe de-o parte, în versiunea finală se regăsesc formulări din cerințele mesajului din 14 iulie, destinate opiniei publice, potrivit cărora cele două puteri „nu urmăresc expansiunea teritorială sau de altă natură“ și „nu doresc nici un fel de modificări teritoriale, care să nu fie conforme cu dorințele liber exprimate ale popoarelor respective“. Documentul prevedea, de asemenea, că cele două părți „vor respecta dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ sub care doresc să trăiască“, că ele „doresc să realizeze cea mai deplină colaborare între toate națiunile în domeniul economic, cu scopul de a asigura pentru toți o mai bună folosire a forței de muncă, progres economic și securitate socială“ și că „toate națiunile lumii, atât din punct de vedere practic, cât și spiritual, trebuie să ajungă la renunțarea la folosirea forței“.

Pe de altă parte, Churchill a trebuit să accepte și schimbări care, de la bun început, primejdiau interesele Imperiului britanic, respectiv „accesul [tuturor] statelor mari sau mici, victorioase sau înfrânte, pe bază de egalitate, la schimburile comerciale și materiile prime ale lumii, care sînt necesare pentru prosperitatea lor economică“, ceea ce înținea la dinamitarea Acordului de la Ottawa² ca și „restabilirea drepturilor suverane și de autogovernare ale celor cărora aceste drepturi le-au fost răpite prin forță“. Premierul nu avea nici un dubiu că se aveau în vedere nu numai țările ocupate ale Europei, ci și țările coloniale.

Textul final asupra căruia s-a căzut de acord la 12 august, după numeroase corecturi, a fost intitulat *Declarația comună a președintelui și primului ministru*. Dat publicității după două zile și cunoscut ulterior drept Carta Atlanticului, textul nu a fost semnat și nu există ca document oficial, nici în arhivele britanice și nici în cele americane. O adevărată senzație a produs dezvăluirea, puțin cunoscută până în prezent, făcută de către președintele Roosevelt, la 19 decembrie 1944, unor ziariști: „După cîte știu, nu există nici o copie a Cartei Atlanticului. Personal n-am primit nici una. Nici britanicii. Versiunea cea mai aproape de adevăr este [ceea ce au transmis] operatorii-radio de pe Augusta și Prince of Wales... Respectiv, textul asupra

¹ Conform telegramelor lui Churchill din 12 august către Cabinetul de război, „noi nu dorim să începă conferința cu Rusia înainte de ultima parte a lunii septembrie cînd, este de sperat, vom ști unde se va stabili frontul rus pentru la iarnă“.

² Încheiat în 1932, fundamentul sistemului de preferințe imperiale britanice, considerat de Statele Unite ca lezînd expansiunea lor economică. Printr-o reglementare de tarife vamale diferențiate, acordul confera avantaje deosebite metropolei și, în unele privințe, dominiilor.

căruia am căzut noi de acord la bordul navei, dar nu există un document formal. Personalului auxiliar i s-a dat dispoziție să ia foaia mizgălită și s-o transmită guvernului britanic, guvernului Statelor Unite și să o difuzeze presei. Aceasta este Carta Atlanticului”.

Instrucțiuni pentru Cabinetul de război

Douăzeci și patru de ore înainte de a se da publicității Declarația comună, *Fosta persoană navală* instruia Cabinetul de război de la bordul lui Prince of Wales — care, în plină viteză, via Islanda, se reîntorcea spre Scapa Flow — să fie date „în mod confidențial îndrumări presei” în legătură cu subiectul. Pentru Churchill, esențialul consta în faptul că documentul „propunea distrugerea definitivă a puterii naziste și dezarmarea țărilor agresoare, în timp ce Marea Britanie și Statele Unite rămăneau înarmate, ceea ce era un eveniment de primă mărime”. La 9 septembrie, în fața Camerei Comunelor, premierul a afirmat că Declarația nu prevedea și modul de aplicare a principiilor generale pe care le proclama și a precizat că Imperiul britanic nu intra în sfera lor de cuprindere. „La înfîlțirea atlantică, ceea ce am avut în gînd a fost restaurarea suveranității... statelor... aflate în prezent sub jugul nazist”. El a precizat că „evoluția spre autogovernare în regiunile Coroanei britanice este o problemă aparte”. La 24 septembrie, în preajma începerii discuțiilor tripartite de la Moscova, propuse de la Newfoundland, și în urma demersurilor anglo-americane, guvernul sovietic, acceptînd principiile Cartei Atlanticului, a declarat: „U.R.S.S. apără dreptul fiecărui popor la independență statală și inviolabilitatea teritorială a țării sale, dreptul de a instaura o astfel de orînduire socială și de a alege o astfel de formă de cîrmuire pe care acesta le consideră potrivite și necesare, în scopul înfloririi economice și culturale a țării sale”. Prezentînd această declarație, ambasadorul sovietic la Londra, I. M. Maiski, a însoțit-o, în aceeași zi, de preizerea că „aplicarea practică a acestor principii va fi în mod necesar adaptată la circumstanțele, necesitățile și caracteristicile istorice ale diferitelor țări”.

Principiile general democratice din textul Cartei Atlanticului ofereau o primă platformă internațională comună tuturor celor interesați și angajați în lupta împotriva tiraniei fasciste. În România, Partidul Comunist Român, singura forță politică ridicată de la început și fără nici o ezitare împotriva dictaturii militare-fasciste și a participării la războiul de agresiune hitlerist, formulase încă în manifestul din 27 iunie 1941 cerința luptei „pentru pacea poporului român și a celorlalte popoare aruncate în acest măcel

banditesc, dezlănțuit de stăpînii Germaniei hitleriste”. În Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie era susținută chemarea la fătura unei front unic al poporului român împotriva fascismului și pentru libertate și independență națională. În acest spirit, ziarul clandestin *Presa liberă* din 26 iulie scria: „Să ducem lupta comună cu oricine ar vrea să facă și cel mai mic lucru pentru eliberarea popoarelor, pentru pace și contra terorii fasciste”. *Platforma-program* din 6 septembrie 1941, intitulată *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, saluta „formarea frontului unic al Uniunii Sovietice, Angliei, Statelor Unite și țărilor democratice, al tuturor popoarelor iubitoare de libertate împotriva tiraniei hitleriste”. În spiritul Platformei, P.C.R. s-a solidarizat și cu principiile Cartei Atlanticului și le-a considerat că pot constitui baza de colaborare unanim acceptată de toate forțele românești interesate în salvarea națională, fără nici o altă condiție. Lipsa de realism a opoziției burgheze a împiedicat însă vreme îndelungată acceptarea acestei oferte, care ținea seama de condițiile specifice ale vremii și de imperativul unității tuturor forțelor naționale. În primăvara anului 1944, cînd, în cursul „tatonărilor de pace” pe lîngă guvernele britanic și american, reprezentanții opoziției burgheze și ai guvernului antonescian au solicitat o declarație politică privind „aplicarea Cartei Atlanticului” la România, ei au putut constata că demersul lor a rămas fără răspuns. Numai lupta hotărîtă a poporului român — al cărei catalizator au fost comuniștii — i-a dat posibilitatea să redevină stăpîn pe destinele sale și să se angajeze ferm în marea bătălie a coaliției antihitleriste, pînă la victoria finală.

* * *

Stabilirea unor strînse relații personale Roosevelt-Churchill rămîne, la judecata timpului, principalul rezultat al primei lor înfîlțiri. Protagonisții înșiși au dat substanța acestei aprecieri.

Cînd, la împlinirea unui an de la publicarea Cartei Atlanticului, președintele a propus ca evenimentul să fie consacrat printr-un mesaj special care să se refere și la Africa și Asia, premierul, aflat la Cairo, i-a amintit, că redactarea documentului s-a făcut „rînd cu rînd împreună” și a subliniat că „nu sînt în măsură, fără o matură chibzuință, să-i dau o mai largă interpretare decît am căzut de acord atunci”. După două zile, premierul pleca la Moscova pentru convorbiri cu Stalin. Pentru protagonisții inițieri Cartei Atlanticului, cum scria autorul primului studiu amplu asupra conferinței din august 1941 — Theodore Wilson, „declarația asupra scopurilor de război și de pace s-a rostogolit ca un bănuț de-a lungul războiului, alternativ stînjeningu-i și făcîndu-le plăcere celor care o proiectaseră”. ■

BĂILE FELIX — VEACURI DE ISTORIE

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

„Prin aceste rînduri voim să ajungă la cunoștința tuturor, atît a celor de acum cît și a celor viitori, că, înfățișîndu-se înșiși în fața noastră, Ștefan faurul, împreună cu fiul său Ioan și soția sa, de asemenea, Pavel rotarul, împreună cu fiii săi Martin și Nicolae și, de asemenea, cu soția sa, precum și Emeric fiul lui Ștefan, cu soția sa... au mărturisit în fața noastră că fiecare dintre ei au vîndut și au dat sus-zisei mănăstiri [Sf. Ana, din Oradea]... și, prin ea, acelor călugărițe ce se află acum acolo și celor ce le vor urma cu timpul... locurile lor, aflătoare toate în dosul sus-pomenitei mănăstiri, împreună cu toate folosințele ce țin de acele pămînturi”.

Astfel stă scris într-un document ce poartă data de 30 martie 1345. Ceva mai înainte de data menționată, la 4 iulie 1344, și alți orășeni din Oradea — Pavel cel Negru și Pavel Barbat, de meserie cizmari — își vînduseră, aceleași mănăstiri, pămînturile lor. Motivul achiziționării terenurilor ne este dezvăluit de un alt document de epocă. Aici, la marginea orașului, mănăstirea mai sus-amintită intenționa să construiască o baie, scop în care încă din 1 august 1341 începuse cumpărarea terenurilor amintite. Nu era, cum se arată în documentul menționat mai înainte, o baie obișnuită. Traducătorii documentului au folosit termenii „baie scăldătoare”. Actul original însă redactat în latinește, este mai precis, căci vorbește de *thermis seu stupa balneatoria*. Era vorba, așadar, de un teren cu ape calde, înzestrate cu proprietăți balneare.

Menționate documentar cu un veac mai devreme (1249), Băile Episcopale (în prezent, stațiunea 1 Mai), cărora din sec. XVIII li s-au adăugat Băile Felix, se găsesc la mai puțin de 2 km una de alta, alcătuiind împreună un complex balnear, așezat în apropiere de Oradea, la 8 km. Stațiunile beneficiază de un excelent cadru natural, oferit de pădurile de fag și stejar ce acoperă colinele înconjurătoare (altitudine 140 m), ferind-o de curenți puternici și asigurîndu-i un climat cu veri răcoaroase și ierni blînde. Fauna locurilor au făcut-o însă apele termale (cu temperaturi între 20-48°) oligominerale, bicarbonatate, caldice, sodice și sulfurate, și nămolul sapropelic, toți acești factori asigurînd o eficacitate deosebită în tratarea unor afecțiuni reumatismale, neurologice, ginecologice.

Oamenii locului au sesizat de mult aceste calități tămăduitoare. O serie de descoperiri

arheologice (monede imperiale de argint, dinari imperiali ș.a. găsiți în raza satului Haieu) atestă că așezarea era cunoscută încă din timpul Daciei romane. Potrivit unor informații, la începutul sec. XIX în stațiune puteau fi văzute și două pietre de mormînt cu inscripții romane. Din păcate, aceste pietre au fost folosite în temelia unor construcții ulterioare, astfel că nu se cunoaște conținutul inscripțiilor.

În epoca feudală, băile care funcționau aici (proprietate a episcopiei romano-catolice din Oradea, motiv pentru care au fost cunoscute sub numele de Băile Episcopale) s-au numărat printre cele mai vestite, faima proprietăților lor curative răspîndindu-se nu numai în cuprinsul Transilvaniei, ci și pînă departe în Europa. Astfel, în 1405, papa Inocențiu VII dădea un act prin care — potrivit practicii vremii — acorda iertare pelerinilor care ar fi mers să se închine la capela din băile Oradiei. Deci la începutul sec. XV, și chiar și înainte de această dată, aceste băi erau frecventate de pelerini (bolnavi, desigur) veniți de la mari depărtări pentru a-și alina suferințele. Calitățile deosebite ale apelor termale de aici au fost elogiute și în versuri: „Rămîneți deci cu bine, voi, izvoare calde / Care ne fac să simțim aromele de sulf, / Amestecate cu alaun în undele clare, / Sănătoase pentru lumina ochilor, / Și care nu jenează nările cu mirosul lor” — scria pe la 1465 Ianus Pano-nius (traducere Petre Dejeu) în poezia sa *Rămas bun de la Oradea*.

Marele cărturar de origine română Nicolae Olahus enumera băile orădene printre cele mai vestite ale vremii sale, iar italianul Antonio Possevinio, din conducerea Colegiului ie-zuit de la Cluj (sfîrșitul sec. XVI), preamărea valoarea lor în vindecarea unor boli, cum ar fi „durerile colice” și paralizia. „Mulți se vindecă... cu băi deosebit de bune, de care sînt multe și la Oradea”. Aici, nota un alt călător italian, G.P. Campani, „o mare mulțime de oameni vin la băile orădene... unde săracii sînt îngrijiți fără plată”. Cealaltă pacienți plăteau, desigur, pentru tratament sume destul de importante de vreme ce, din banii obținuți — socotă ie-zuitul Ștefan Szantó — „s-ar putea clădi chilii și întreține 20-25” persoane.

Din veacul XVII avem știință și de primele amenajări balneare. În 1658, din dispoziția principelui Transilvaniei Geor-ghe II Rákoczi,

s-a făcut o reparație generală a băilor (deci amenajările existau de mai multă vreme) și s-a construit „o casă a băilor domniei”. Ridicate de Gheorghe Nătesci — aceste case erau alcătuite dintr-un „prințitor” (am spune azi sală de ospete), precum și din încăperi cu tot confortul (în înțelesul de atunci al termenului) pentru odihna vizitatorilor.

Cronica de jale, alcătuită de cronicarul bihorean Ioan Szalárdi, consemnează că „sultanii și mirzele [mîrzacii — nobilii tătari] s-au scăldat în splendidele băi și însuși Mehmet Ghyra [Mehmed Girai — hanul tătar] s-a scăldat în baia săracilor și, în amintirea acestui fapt, a poruncit ca băile să nu fie arse; astfel au rămas întregi toate clădirile”.

În perioada feudală, apele termale au fost folosite empiric, „tratamentele” aplicîndu-se mai mult în funcție de experiența acumulată de-a lungul anilor. Abia în 1731 s-au întreprins primele analize chimice, urmate ulterior de altele, care au demonstrat deosebitele proprietăți curative ale apelor termale bihorene.

Din 1733 datează și cea dintîi descriere completă a băilor. Funcționau, la acea dată, patru băi: cele de calitate înții, pentru oamenii de condiție aleasă, construite din cărămidă, în apropierea lor găsindu-se șase camere spațioase cu sobe, mese și scaune. Băile de a doua calitate — pentru plebei — mai modeste, dar totuși confortabile, dispuneau de patru camere, de asemenea mobilate și încălzite. Pe lângă aceste băi se mai găseau două, în locuri învecinate, fără clădiri, împrejurite doar cu un gard de lemn. Ele nu ofereau nici un confort și puteau fi folosite numai vara și atunci cînd cerul era senin. Două magazii pentru vin, o casă de lemn, un grajd și locuința arendașului întregneau amenajările balneare din prima jumătate a sec. XVIII. Multă vreme acestea au fost singurele construcții de la băile orădene, abia de la jumătatea sec. XIX inițindu-se lucrări ample de construcție. În 1842 a fost alcătuit proiectul unui hotel cu etaj, cu camere pentru oaspeți, cu băi de aburi și de nămol, restaurant, cafenea ș.a. Construcția ei a început în același an. Doi ani mai târziu, în 1844, o comisie alcătuită pentru supravegherea construcției a întocmit un referat privind necesarul de mobilier, stabilit pînă la ultimele amănunte. De pildă, în cafenea și în sala de biliard se preconiza ca mobilierul să fie tapisat cu stofă bordo; pentru sufragerie (care putea servi și ca sală de bal) se prevedeau patru oglinzi frumoase venețiene, o masă mare, patru mese mici și 36 scaune cu spătar. Pentru camera de băut apă minerală se stabilea pînă și numărul paharelor ce trebuiau să stea permanent la dispoziția vizitatorilor — patruzeci!

Deoarece pe terenul amenajat pentru băi se găsea numai un izvor cu apă rece, și acolo se putea ajunge numai cu barca, autorii referatului propuneau construirea unei bărci care putea sluji, totodată, și ca ambarcație de agrement. Nu lipseau, din acest *sui-generis*

Băile Felix la 1875. Gravură de epocă

document, nici alte amănunte: astfel, pentru oaspeții costumele de baie urmau să fie confecționate chiar în stațiune, după indicația medicului Frederic Grosz.

Cu toate măsurile luate pentru buna păstrare a instalațiilor și mobilierului în 1871 Asociația medicilor, farmacistilor și naturaliştilor din comitatul Bihor întocmea un amplu memoriu, cerînd renovarea totală a clădirilor și dotarea corespunzătoare a ambelor băi de lângă Oradea.

Cu timpul, amenajările balneare au crescut. Între 1889-1890 a fost ridicat un nou hotel „Coursalon”, deci în instalații de băi chiar în incinta clădirii, în 1908 a început construirea unui bazin betonat, au fost captate noi izvoare (în 1928), s-au instalat mecanisme la baia cu valuri artificiale (1930), prima de acest fel din țară.

Dar ampla dezvoltare a cunoscut-o complexul balnear după instaurarea puterii populare și în special în ultimele două decenii, Băile Felix-I Mai — devenind reputeate stațiuni nu numai în țară, ci și peste hotare — dispunînd de o amplă rețea de tratament și cazare în hoteluri, avînd încorporate toate amenajările necesare unei cure balneare complexe.

Bogatul trecut al celor două stațiuni este completat — pe plan istoric — de obiectivele interesante pe care le oferă municipiul Oradea, una din cele mai vechi localități din țara noastră atestată documentar și de vestigiile de la Biharea — vechiul loc de rezistență al voievodului Menumorut¹, în prezent un vast șantier de cecetări arheologice. Se adaugă obiective turistice naturale de mare interes, între care cel mai prețios este *Nymphaea lotus*, varietatea *termalis*, „nufărul de tîu”, plantă relictă din flora terțiară, ce poate fi văzută pe lacurile stațiunii, păstrată numai în acest colț al Europei și declarată monument al naturii ■

¹ Magazin istoric, nr. 3/1985.

IULIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Astăzi s-a deschis la Paris prima conferință a istoricilor Revoluției franceze, care a hotărât crearea unui Institut Internațional de Istorie a Revoluției franceze, din care fac parte 150 membri, atît din Franța, cît și din străinătate.

Consiliul de direcție al noului Institut a ales ca președinte de onoare pe Edmond Herriot, președinte al Camerei Deputaților. Printre vicepreședinții străini figurează la loc de frunte prof. Nicolae Iorga. (3 iulie)

● Al. Busuioceanu, conferențiar de Istorie a artelor la Facultatea de Litere din București, a fost invitat să țină o serie de conferințe în Spania. D-sa va face o conferință la Universitatea din Madrid, la catedra de Istoria artelor, despre El Greco pictor bizantin. Va vorbi, de asemenea, la Centro de estudios históricos din Madrid. Alte două conferințe le va ține la Barcelona, despre Vechea arhitectură românească, iar a doua despre Pictura românească modernă. (5 iulie)

● Se stinge din viață Gh. Ghibănescu, cunoscut prin numeroasele lui cercetări de istorie, arheologie și paleografie, după cum scrie *Vremea* din 12 iulie. Colaborator încă din 1889 la *Arhiva din Iași* — continuă revista citată — Ghibănescu a condus și însuși publicații științifice. A completat colecția [de documente] Uricariul a lui Theodor Codrescu, a tradus Schițele despre Țiganii ale lui Kogălniceanu, a reeditat, în 1892, *Arhondologia Moldovei* a lui C. Slon, a alcătuit monografiile de orașe și biserici, studiul despre Vlad Tepeș, Vlad Vodă Călugărul, despre Personalitatea religioasă a lui Ștefan cel Mare, despre Originele Iașilor, o genealogie despre Cuzetși etc. Avînd paslunea documentelor, Ghibănescu a adunat 10 volume de Episoace și zapise și 13 volume de Surete și Izvoade. Prin moartea bătrînuilui atît de modest și muncitor se stinge o pasune îndrăgnică și se curmă o muncă de albină¹.

În spiritul întăririi colaborării și prieteniei cu țările balcanice, ca și cu celelalte țări din Europa și din lume, România participă la Conferința de la Montreux — ale cărei lucrări s-au deschis la 22 iunie 1936 și pe care ziarele¹ bucureștene o oglindesc pe larg. Conferința are pe ordinea de zi elaborarea unui nou statut al strîmtorilor Mării Negre. În cuvîntul rostit în ședința inaugurală a Conferinței, ministrul de externe român Nicolae Titulescu relevă interdependența de interese în asigurarea securității țărilor balcanice. „Eu voi spune — subliniază, între altele, Titulescu — că strîmtorile sînt însăși inima Turciei, dar ele sînt în același timp și plămîni României. Și cînd o regiune este, prin chiar poziția ei geografică, inima unei națiuni și plămîni celeilalte, cea mai elementară înțelepciune comandă celor două națiuni să se unească. România și Turcia au înțeles aceasta. Și, prin Pactul Balcanic², cele două țări și-au legat soarta una de alta și, totodată, de aceea a Greciei și Iugoslaviei. Am socotit că nu trebuie să se lase să treacă o clipă pentru a proclama solidaritatea statelor din Înțelegerea Balcanică, alcătuită atît din înțelegerea intereselor reciproce, cum și din aceea a primatului securității regionale în raport cu interesele speciale ale fiecăreia din aceste țări³. La 20 iulie 1936, conferința își încheie lucrările, prin adoptarea *Convenției cu privire la regimul strîmtorilor*. Apreciind rezultatele reuniunii, *Dimineața* din 23 iulie reproduce următoarea consemnare a ziarului sovietic *Izvestia*: „[Deciziile de la Montreux] satisfac interesele legitime ale Turciei, restabilind suveranitatea ei în strîmtorile. Ele răspund așteptărilor tuturor sprijinitorilor păcii. Amicii organizării internaționale a securității colective au cîștigat o luptă importantă“.

Pacea constituie preocuparea tot mai susținută a cercurilor largi ale opiniei publice românești. „Europa a devenit un vast laborator în care se caută piatra filozofală a timpului — pacea“, scrie George Macoveșcu în *Adevărul* din 28 iulie. Mobilizate de Partidul Comunist Român, masele populare se pronunță împotriva războiului, împotriva politicii revizioniste, revanșarde. Astfel, într-un apel dat publicității la 28 iulie, tineretul democrat își exprimă hotărîrea de a lupta împotriva primejdiei unui nou război. „Tineretului din România — se arată în apel — nu-i lipsește nici avîntul, nici curajul, nici dragostea de neamul lui și de pămîntul pe care s-a născut și a crescut. Milioane de tineri sînt gata să-și apere țara împotriva oricărui atac ce-ar încerca să zdrobească neatințarea poporului sau să jertfească țara.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² La 9 februarie 1934, la Atena s-a semnat Pactul Înțelegerii Balcanice. Între România, Grecia, Iugoslavia și Turcia, prin care se stipula garantarea reciprocă de către statele semnatare a securității tuturor frontierelor lor balcanice.

Semnarea documentelor finale ale Conferinței de la Montreux

Cu barca, pe Dimbovița, într-o încercare de-a ajunge la mare

Dar — continuă apelul — cu atât cu mai multă vigoare se ridică acest tineret împotriva uneltirilor și pregătirilor de războaie, împotriva acelor care, opunând forța dreptului, calcă în picioare tratatele, înșeală prietenii și cotolesc țările mai slabe, cum fac statele revizioniste războinice și susținătorii lor“.

Printre semnatori: Gogu Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat, Ilie Lazăr, fost deputat, N. Lungescu, secretar general al tineretului țărănesc.

Pentru pace se pronunță și Uniunea tineretului muncitor socialist din România, într-un manifest dat publicității în *Lumea nouă* din 19 iulie. „Tineretul muncitor nu vrea război. Alături de alianțele noastre, care veghează la menținerea păcii în Europa, el va ști să răspundă spre a apăra când va fi nevoie civilizația umană de tendințele războinice ale fascismului.

Tineretul muncitor — se arată în continuare în document — consideră că misiunea lui este să lupte în rindurile proletariatului pentru înlăturarea acestei societăți nedrepte, provocatoare de foamete și război, și pentru instaurarea societății socialiste“.

În noaptea de 17 spre 18 iulie 1936, postul de radio Ceuta din Marocul spaniol transmite de mai multe ori: „În toată Spania cerul e fără nori“. Este semnalul prin care se anunță dezlanțuirea rebeliunii militaro-fasciste împotriva Republicii spaniole. În fruntea rebelilor — o parte din militarii aflați în Marocul spaniol — se află generalul Franco, „un nume care nu e nou în Spania și trezește în masele populare ură nemărginită“, după cum menționează *Dimineaa* din 22 iulie.

Încă din primele momente ale declanșării rebeliunii fasciste din Spania, Partidul Comunist Român inițiază și organizează o puternică mișcare de solidaritate cu republicanii spanioli. Astfel, în apelul lansat de P.C.R., este formulată chemarea de a se ridica masele populare „toți ca unul pentru apărarea și sprijinirea poporului spaniol și a guvernului său legal“. La Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R., desfășurată în vara anului 1936, este trimis salutul revoluționar al comuniștilor români comuniștilor spanioli, subliniindu-se faptul că poporul român urmărește cu căldură „exemplul pe care națiunea spaniolă îl dă, exemplul de rezistență națională și de mîndrie națională ale unui popor care nu vrea să suporte jugul dictatorilor vindicți“.

Evenimentele din Spania sînt prezentate pe larg în paginile presei bucureștene care, cu excepția ziarelor de dreapta, își manifestă simpatia și solidaritatea pentru cauza republicanilor spanioli. „Lupta poporului spaniol — citim în *Zorile* din 22 iulie — este urmărită astăzi cu simpatie de democrația de pretutindeni care face urările cele mai calde pentru triumful democrației iberice“. *Lupta* din 23 iulie subliniază faptul că, din desfășurarea evenimentelor din

Cronică mărunță

● Cunoscutul as al aviației noastre, Dăzu Cantacuzino, a realizat ieri o nouă performanță. El a decolat la ora 8 dimineața de pe aeroportul din Londra, cu avioneta sa „Fleet“, provăzută cu un motor de 160 cai putere și care realizează o medie orară de 150 km la oră. După o escală pentru alimentare la Viena, la ora 10 seara, el a aterizat pe aeroportul Băneasa. (6 iulie)

● La Brașov este desvelit, la 7 iulie, un bust (operă a sculptorului Oscar Spăthe) al poetului Cincinat Pavelescu, care a activat mulți ani ca magistrat în acest oraș. Consemnînd evenimentul, D. Almaș scrie în *Zorile* din 8 iulie: „Un bust ridicat la Brașov a reactualizat, pentru cîteva clipe, figura lui Cincinat. Bardul senin, care a eșuat sub robă o ghitară și-o inimă în loc de cordă, epigramistul subțire care înțepa cu usturime de vîsle pe companionii saloanelor de la 1910, nu mai este o figură actuală, în încurcarea vremii prin care trăim. Cincinat Pavelescu e o coardă prea fină ca să poată fi auzită prin stridența timpului nostru“.

● La Arenele Romane, Societatea „Frontul Măreștii“ organizează, pentru prima oară în România, grandioase spectacole în aer liber cu *Poyestea* soldatului dela Măreștii. Își dau concursul renumiți artiști, printre care Maria Filotti, Ion Manolescu, Al. Critico, Ion Manu, N. Dimitriu, Titus Lapieș. Participă 1 000 figuranți. (8 iulie)

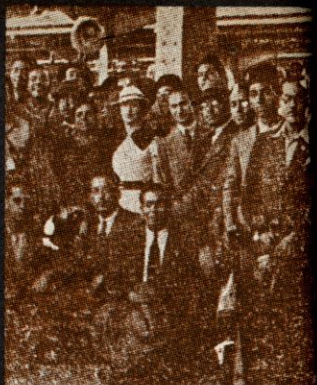
● Viața noastră universitară a cunoscut ieri un eveniment cu totul inedit. La Școala politehnică s-a prezentat ca să-și susțină teza de doctorat un profesor universitar din California, serie *Dimineaa*. Este vorba de prof. Welton Joseph Crock, titularul catedrei de metalurgie de la Universitatea Stanford din California care, după un an de studii în România, s-a treant „cu distincțiune“ examenul de doctor. Jurul a fost format din profesorii N. Vasilescu-Karpen, rectorul Politehnicii, E. Chirnoagă și Tr. Negrescu. (9 iulie)

**IULIE
1936**

Grup de studenți
egipteni
în vizită
în România

Louis Blériot
(1872-1936),
cel care
în 1909
a efectuat
prima traversare
a Canalului Mincei
cu avionul

Cronică măruntă

● Temperaturi maxime înregistrate în Capitală: 35-37 grade la umbră și 48-51 grade la soare.

● În comuna Pătrilașele, jud. Buzău, se stinge din viață Alecu I. Sugă, în vârstă de 106 ani. Este ultimul subprefect care a funcționat în timpul lui A.I.L. Cuza. (11 iulie)

● Din recentele publicații ale Academiei Române: N. Iorga, Explicația monumentului de la Adamclisi; A. Rădulescu, 24 ianuarie 1859; P.P. Panătescu, O istorie a Ardealului tradusă de Miron Costin; Al. Clorănescu, Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul; H.D.J. Siruni, Mărturi armenesci despre România, extrase din cronică armenilor din Constanța.

● „Ne obișnușim să a fi fotogenici — scrie Dimineața. Dar iată că va trebui să schimbăm toată această. Ne vom aștepta acum încoace să obținem figura telegrafică, făcută pentru a fi văzută la distanță de mii de kilometri. Descripția ce se face despre aceasta ar putea descuraja cochetăria actuală. Pentru a fi frumoasă la televiziune e necesar, pare-se, să ai pleoape verzi, obraji galbeni și buzele negre. Aceste probleme accesorii au și fost studiate, cu toate că televiziunea nu va fi chiar de miline în toate casele. Englezii vor totuși să instaleze prin locuințe numeroase posturi până la sfârșitul anului și Radio Corporation din America cheltuiește milioane de dolari pentru a perfecționa această artă care, completând telegrafia fără fir, ne va da iluzia distanței suprimate”. (15 iulie)

● Mangalia — scrie Dimineața — atrage multă lume, nu numai prin plaja admirabilă și băile sulfuroase, ci și prin marea bogăție de obiecte artistice ce se descoperă continuu în mărmurele vechii cetăți Callatis, odinioară atît de înfloritoare.

Grație cercetărilor sistematice pe care le conduce din 1924 încoace prof. univ. Teofil Sauciu-Săveanu, sîntem azi în măsură să reconstituim cu oarecare precizie fizionomia antică a orașului Cal-

Spania, „un lucru se desprinde limpede: masele largi ale poporului spaniol sînt contra răscoalei militare. Înarmîndu-le și trimițîndu-le să lupte alături de soldații și ofițerii credincioși, guvernul republican a dovedit că are rădăcini adînci în popor”. La rîndul său, *Adelvarul* din 29 iulie, evidențiind mobilizarea poporului spaniol în slujba Republicii, scrie: „Nu numai lucrătorii și partizanii Frontului popular se înrolează în formațiuni militare, dar și țărani. Regiuni întregi din Spania sînt astăzi sub stăpînirea țăranilor înarmați, care luptă împotriva trupelor rebele. Se semnalează și participarea multor femei în milițiile populare”. *Lumea nouă*, din 26 iulie, consemnează că, în Spania, „nu este vorba de o luptă între monarhie și republică. În Spania este vorba de altceva: de o luptă între fascism și democrație. Solidari cu democrația luptătoare a Spaniei și cu poporul spaniol pe care îl reprezintă, noi ne exprimăm speranța că în cele din urmă cauza bună a libertății va înfrînge forțele criminale ale întunericului”.

Din punct de vedere al disputelor dintre partide, iulie 1936 se derulează în Bucureștii de acum cinci decenii într-un ritm neobișnuit pentru astfel de zile toride. Scena politică e animată, deși toți, inclusiv oamenii politici, se pregătesc de vacanță.

La liberali, vacanța începe însă după ce la 10 iulie se desfășoară în sala cinematografului „Aro” (acum „Patria”) congresul general al Partidului Național Liberal. Participă 800 delegați din toată țara, al căror mandat este de a întîri prin votul lor acordul formal intervenit între cei doi frunțași liberali: Dinu Brătianu, președintele partidului, și Gh. Tătărescu, primul ministru al guvernului. După cum am arătat și cu alte prilejuri¹, disensiunile de la conducerea P.N.L. fuseseră provocate și întreprinse de Carol II care, în ianuarie 1934, încredințase formarea guvernului nu lui Dinu Brătianu — șeful partidului —, ci lui Gh. Tătărescu, care se arătase mult mai docil în realizarea planului pregătit de Carol pentru instaurarea dictaturii regale. Pentru a da iluzia unei unități la cîrma liberală, cei doi cad de acord să-și păstreze fiecare funcțiile, Gh. Tătărescu fiind declarat, totodată, oficial, secretar general al P.N.L. și înlocuitor al lui D. Brătianu la conducerea partidului, în lipsa acestuia.

În cuvîntarea rostită, Dinu Brătianu prezintă principalele puncte ale programului liberal pentru perioada următoare a guvernării.

¹ Magazin istoric, nr. 2, 6, 7, 10/1985.

Adevărul
din 8 iulie 1936
publică fotografia
a doi junimiști:
Iacob Negruzzi
și N. Gane

Plata
Sfintu Gheorghe
(acum Plata 1848),
în urmă cu
cinci decenii

La rîndul său, Gh. Tătărescu arată că sarcina imediată a partidului o constituie menținerea și întărirea unității sale, sub deviza „Să fim și să rămînem”. „Deosebirea dintre cele două cuvîntări — scrie ziarul *Zorile* din 11 iulie — adîncește prăpastia dintre două lumi, iremediabil despărțite, oricîte punți de aur ar încerca să lege între ele diferiții frunțași ai partidului liberal”. Și alte ziare relevă, în comentariile lor pe marginea acestui congres, faptul că, în pofida înțelegerii stabilite, disensiunile dintre frunțașii liberali continuă. „Disciplina aceasta rigidă — scrie *Lumea nouă* din 19 iulie — este de fapt numai la suprafață; în adîncuri sînt mari nemulțumiri”. Congresul liberal, constată la rîndul ei revista *Vremea* din 12 iulie, ar fi trebuit să „consfințească dominația lui Tătărescu. Dar iată că după ce primise această situație, Dinu Brătianu se ridică brusc, cu noi forțe, și răpune pe Tătărescu. Șeful guvernului se recompensează și acceptă situația dictată de șeful partidului. Acest congres, care trebuia să însemne capitularea lui Dinu Brătianu, a provocat înfrîngerea lui Tătărescu”.

Facla din 11 iulie menționează că, dincolo de optimismul și încrederea afișate de liberali, nu pot fi ignorate gravele stări de lucruri din țară. Iar *Zorile*, tot din 11 iulie, conchide: congresul liberalilor a fost „o manifestație fără valoare politică și care nu rezolvă nimic. Cu închiderea lucrărilor congresului general al partidului liberal — continuă același ziar — vacanța politică e deschisă, cel puțin în ce privește frămîntările liberale. Rămîn totuși la ordinele zilei destule alte chestiuni de esențială importanță care justifică credința că, în lunile toride care încep, cazanul satanei va fierbe”.

În cealaltă tabără, la național-țărăniști, aflați în opoziție, fîrberia continuă, cu scopul unic de a-i răsturna pe liberali de la cîrmă. „Seria campaniei de răsturnare a guvernului — scrie *Lupta* din 1 iulie — a fost inaugurată cu grandioasa manifestație care s-a desfășurat ieri la Vințul de Jos, fieful electoral de peste 30 de ani al lui Iuliu Maniu”. Luînd cuvîntul la această întrunire, Iuliu Maniu — arată același ziar — critică guvernul lui Gh. Tătărescu „în termenii cei mai vehemenți”.

Nemulțumit de guvernarea lui Tătărescu se arată a fi și mareșalul Alexandru Averescu, șeful Partidului Poporului. Într-un interviu acordat ziarului *Dimineața*, din 13 iulie, mareșalul se plînge de faptul că guvernul — ca și anterioarele guverne liberale de după 1927, cînd el fusese prim-ministru — nu-l sprijină în a obține și gruparea sa cîteva locuri în Parlament. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

latis, căruia i s-a suprapus Man-galia. (17 iulie)

● Din indicațiile pentru medicii, menționate într-un manuscris din sec. XIII, reproduce de ziarul *Lupta*: „Cînd sînteți la pacienți, dați feței voastre o expresie de încredere și evitați, atîti în conversație, cit și în mișcări, tot ce este mîndrie. Răspundeți celor ce vă salută cu oarecare modestie și nu vă așezați decît după ce aceștia au luat loc. Rămîneți cîteva clipe pe gînduri și abia apoi vă adresați bolnavului și-l întrebați cum se simte”. (18 iulie)

● Biblioteca Academiei de înalte studii comerciale din București cumpără de la o descendentă a lui Manu Bey cărțile păstrate din biblioteca acestuia. Printre ele, și teza de licență în medicină a unui român, I. Șerăfim, prezentată și susținută la Facultatea de medicină din Paris la 25 iulie 1815.

● Ieri la ora 10 dimineața, s-a experimentat pentru prima oară la noi conducerea unui avion cu ajutorul pilotului-automat (robotul), pe un avion bimotor de 3 locuri. Pilotul automat (de fabricație engleză) cântărește 65 kg, poate conduce perfect pe timp favorabil, înlocuind pilotul la schimb. (23 iulie)

● Reportajul filmat, un interesant gen de gazetărie americană — cum scrie *Adevărul* — este propagat în S.U.A. de Teodor Andriea, originar din România, redactor la ziarul *Cleveland Press*, din Cleveland (Ohio). „El — după cum consemnează ziarul citat — reprezintă un nou tip de ziarist, un reporter care nu înțelege să se servească numai de toc, respectiv de mașina de scris, el, în același timp, și de fotografii și de film”. (25 iulie)

● Ziarul francez *Le Temps* a început din 21 iulie să publice în foliolet traducerea romanului lui Mihail Sadoveanu *Baltagul*. Marele publicator al Franței va putea urmări astfel, zi de zi, ampla desfășurare a uneia din cele mai reprezentative creații ale marelui nostru romancier. (26 iulie)

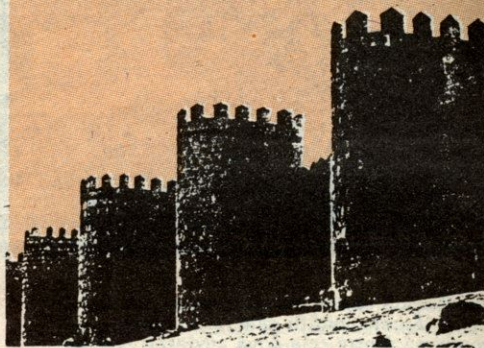
Există în Spania sute de castele. Poate că nici o altă țară europeană nu are atât de multe. Dar în Spania noțiunea de castel are un alt sens decât în restul Europei. Perfecțiunea și frumusețea ornamentală a castelelor spaniole, la originea cărora se află alcazarele musulmane, contrastează cu austeritatea reședințelor senoriale înconjurate de grădini, parcuri și păduri, din Occidentul medieval european.

Spre deosebire de acestea, castelele spaniole erau fortărețe care adăposteau o garnizoană, nu o curte senorială. Musulmanii, care au ocupat timp de șapte secole Spania¹, și-au construit un sistem care să le garanteze securitatea căilor de comunicație și să le servească drept bază de pornire în incursiunile lor împotriva regatelor creștine. Dar în interiorul acestor castele, încă din evul mediu timpuriu, au fost înălțate palate având o măreție orientală, cu încăperi

ale căror tavanuri erau ornamentate cu prisme întrediate, împodobite cu frize de ipsos sculptat și cu

În imagine: cele mai multe castele spaniole erau adevărate fortărețe.

¹ Între anii 711 și 718, a avut loc procesul de cucerire de către arabi a Peninsulei Iberice (cu excepția regiunilor muntoase ale Galiciei, Asturiilor și a țărilor bascilor), care au întemeiat aici un emirat (din 929 califat) independent, cu capitala la Cordoba (*Magazin istoric*, nr. 1/1985). În sec. VIII, din Asturia a început „reconquista”, iar în veacurile următoare, pe teritoriile cucerite, au luat naștere regatele Leon, Castilia, Aragon, Navarra, Portugalia. Rînd pe rînd, au fost eliberate Toledo, Lisabona, Cordoba, Sevilla, Cadiz. În 1479, prin unirea Aragonului cu Castilia,

PE VECHILE TRASEE ALE CASTELELOR SPANIOLE

ANA VĂDEANU

lambriuri de plăci din faianță policromă. Castelul din Coca al familiei Fonseca, cel din Escalona al lui don Alvaro de Luna rămîn reprezentative în acest sens.

Încă din sec. IX în Spania s-au construit numeroase castele de frontieră, care au permis mult timp menținerea graniței dintre teritoriile ocupate de arabi și cele ale creștinilor pe linia rîului Duero. Unul dintre cele mai faimoase cas-

s-a constituit regatul Spaniei, iar în 1492, prin cucerirea Granadei, ultimul bastion deținut de arabi, a luat sfîrșit „reconquista”. Din acea epocă, Spania a început să joace un rol de primă importanță în politica europeană.

tele ale epocii omeiazilor de Cordoba² este cel de la Gormaz, adevărată cheie defensivă a liniei strategice între Osma și insulele Berlenga, pînă astăzi păstrat ca una dintre cele mai remarcabile construcții militare omeiade. În aceeași epocă, în fertilele cîmpii expuse incursiunilor dușmane, arabii au înălțat o serie de castele-refugiu, așa-numitele qala, adevărate cetăți care, de obicei, dominau o așezare aflată sub protecția sa. În Spania actuală, există numeroase toponime care au conservat vocabula qala, cu sau fără articolul arab al: Alcalá de Henares, Alcalá la Real, Calatayud, Calatrava.

Granada, ultimul bastion al arabilor în Spania, deținut pînă în 1492, cînd a luat sfîrșit „reconquista”, a putut face față atacurilor creștine, peste două secole și jumătate, datorită configurației sale geografice, care a împiedicat invazia unor efective militare importante, facilitînd, totodată, construirea unei puternice rețele de fortificații. La sfîrșitul sec. XIII, în vremea domniei lui Muhammad II, Granada a stabilit, de la Vera pînă la Algeciras, o adevărată linie strategică de castele fortificate, foarte bine dotate, ale căror garnizoane scrutau mișcările inamicului. La est de Granada, în-

² Ramură a dinastiei de califi arabi care își aveau capitala la Damasc. În sec. VIII, principele omeiad Abd al-Rahman a pus stăpînire pe Cordoba, proclamîndu-se emir și întemeind statul omeiad din Peninsula Iberică, care a durat pînă în anul 1031.

tr-o regiune de stepă, unde atacurile castilienilor se limitau la expediții de scurtă durată, numai câteva fortărețe sau simple bătălii apărau intrarea în regat. Prima, Olvera, Zahara, Teba, castele situate la marginile occidentale ale emiratului Granada, chiar dacă nu puteau închide căile de acces, impuneau în schimb un îndelungat și greu război de asediu, pentru a duce la bun sfârșit orice cucerire.

Toate punctele strategice ale Spaniei sec. XIII erau înzestrate cu castele decorate de mauri, măști în arta fortificației. Ele aveau un scop exclusiv militar: înfățișare poligonală, cu unghiuri ascuțite, ziduri foarte groase, în povrniș, cu spații deschise, unde se adăpostea artileria.

Preocuparea pentru construirea unor castele-fortărețe a continuat și după eliberarea Spaniei de arabi. Carol Quintul (1516-1556) și Filip II. (1556-1598), suveranii unui imens imperiu, a cărui debilitate consta însă tocmai în propria sa întindere, ce-l făcea greu de apărut, au apelat la cei mai buni ingineri militari, constructorii italieni Calvi, Antonelli, Vitellio, pentru ca, sub conducerea lor, să înceapă o gigantică acțiune de fortificații, de la Estoril (Portugalia) până în Filipine (arhipelag care vreme de trei secole și jumătate a fost posesiune spaniolă) și din Florida la Mar del Plata, în Argentina (spaniolii au început din 1536 colonizarea Argentinei). Pretutindeni acolo unde a fost Spania au existat asemenea castele, modele de arhitectură militară.

Părăsite de pe la sfârșitul sec. XVI, când stăpînii lor s-au stabilit la Madrid, sediul Curții regale și unicul loc unde se putea etala grandioarea, aceste castele s-au ruinat, multe din materialele lor de construcție recuperabile fiind pur și simplu vîndute. De altfel, odată cu trecerea vremii, sistemul de apărare a suferit și el modificări, pentru că puterea armelor ofensive a crescut. Zidurile crenelate s-au dovedit inutile în fața artileriei, iar astăzi, castelele spaniole nu sînt, în general, decît o incintă încercuită de ziduri năruite și flancate de turnuri. Uneori, donjonurile prăbușite se confundă cu stîncile sfîrșimate pe care au fost așezate. Dar chiar și acolo unde n-a mai rezistat vremii decît un zid sau ruinele unui turn, castelul dă o notă de noblete, de romantism peisajului spaniol, rămînînd, tot odată o mărturie a trecutului. ■

În timpul revoluției burghezo-democratice din Franța (1848), citiva adversari ai lui Lamartine (1790-1869) s-au adunat în fața casei poetului strigînd din toate puterile:

— Jos Lamartine! Jos trădătorul! Vrem capul lui Lamartine!

Fără să-și piardă cumpătul, poetul deschide fereastra și li se adresează:

— Nu sînt de acord cu „Jos trădătorul!”, dar sînt convins că ați avea nevoie de capul meu în locul celui pe care-l purtați pe umeri. În felul acesta ați putea judeca mult mai limpede situația. Ați fi mai calmi și mai înțelepți!

Citeva minute s-a așternut o liniște deplină. Apoi s-au auzit hohote de rîs și, în sfîrșit, toți au început să-l ovacioneze pe marele poet.

Regele Angliei Henric VIII (1509-1547) ținea foarte mult la pictorul german Hans Holbein (1497-1543). Într-o zi, un nobil, mare demnitar al Curții, dă buzna în atelierul în care artistul lucra de zor. Scos din sărite, Holbein îl îmbrîncește afară ca pe un simplu servitor.

FuriOS, lordul se plînge regelui, adăugînd că dacă nu-i va face dreptate, și-o va face singur.

— Îți interzic — îi spune aspru regele — și, dacă te atingi de el, îți voi tăia capul. Pot face oricînd din șapte țărani șapte nobili, dar nu aș reuși niciodată să fac din șapte nobili un pictor ca Holbein.

În 1935, s-a comemorat un sfîrt de veac de la moartea scriitorului american Mark Twain, prilej pentru presa bucureșteană de a reaminti unele din amuzantele întîmplări și vorbe de duh atribuite celebrului umorist. Astfel, *Lupta* din 31 mai consențează: „Într-o dimineață, Mark Twain primi o scrisoare din partea unui admirator care susținea că seamănă grozav cu maestrul și care pusese în plic o fotografie,

ca să-și dovedească susținerea. El îl ruga pe Twain să-i confirme în scris asemănarea. Twain îi răspunse: «Stimate domn! Este într-adevăr uluitor. Fotografia îmi seamănă mai mult decît îmi semăn eu însumi. De aceea am pus-o în ramă și am atîrnat-o în camera de baie în loc de oglindă. Dimineața cînd mă rad, mă uit la ea»“.

Heinrich Heine (1797-1856) a primit din partea unui cunoscut o carte cu dedicație. Drept mulțumire, poetul german i-a adresat următoarea scrisoare:

— Dragă prietene, citindu-ți cartea am adormit. Dormind, am visat că citești mai departe. Atunci m-a cuprins o plictiseală atît de mare, încît... m-am deșteptat!

Un acuzat s-a declarat nemulțumit de pledoaria avocatului său, numit din oficiu.

— În cazul acesta, acuzat, ce aveți de adăugat, în apărare?, l-a întrebat președintele instanței.

— Nimic pentru mine. Cer însă circumstanțe atenuante pentru avocatul meu.

Citiva rău intenționați au răspîndit zvonul că tragedia *Zaire* n-ar fi fost scrisă de Voltaire.

— Aș dori, din toată inima, să fie așa, a spus cineva, într-o discuție, pe această temă.

— De ce? s-a mirat interlocutorul său.

— Pentru că, astfel, am mai avea încă un mare poet.

Cu secole în urmă, la Londra, femeile nu aveau voie să apară pe scenă. De aceea, rolurile feminine erau interpretate de bărbați în travesti. Regele Carol II, venit la o reprezentare teatrală, s-a impacientat vînd că începerea spectacolului întîrzie. L-a chemat pe directorul teatrului și i-a cerut să-i explice motivul întîrzierii.

— Sire, s-a scuzat acesta, regina n-a fost încă bărbierită.

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Prețurile ca și prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 băni pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

ALT PRAHOVEAN ÎN DEALUL SPIRII

Prof. GEORGE TUDORICĂ, din București: În completarea notei Un prahovean în Dealul Spirii, din nr. 6/1984, precizez că la Bătălia de la 13 septembrie 1848 cu oastea otomană a mai luat parte un ostaș pompiar, originar din jud. Prahova. Se numea Gheorghe Enache Militaru și era din com. Poenarii-Burchii, jud. Prahova. Cum aflăm dintr-un document publicat în Monitorul oficial din 1/3 martie 1881, GH. E. Militaru a servit în oastea română în anii 1844-1851. În 13 septembrie 1848, „aflându-se de santinelă la poarta cazărnilor a fost el cel dintâi care a dat prima lovitură de glont asupra inamicului și tot el cel dintâi care a primit o rană în umărul drept și a doua la piciorul drept”.

COLECȚIA COMPLETĂ

AUREL DAVID, din București: Vă confirm că, prin intervenția dv., am intrat în posesia numărului ce nu-l primisem la data apariției. Sînt

abonat de la primul număr și, datorită dv., colecția mea nu a fost descompletată. Vă mulțumesc pentru sprijinul acordat.

La rîndul nostru, transmitem aceste mulțumiri factorilor de resort din cadrul Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor din Ministerul transporturilor și telecomunicațiilor, cu sprijinul cărora a fost rezolvată operativ sesizarea cititorului nostru, care, astfel, beneficiază în continuare de colecția completă a revistei.

LIGA ANTIREVIZIONISTĂ

MANOLE BALAIȘ, profesor pensionar, din Galați, ne scrie în completarea notei Liga antirevizionistă (nr. 10/1981): Sub egida Ligii antirevizioniste, ca în multe localități din țara noastră, și în comuna Chilia Veche, jud. Tulcea, au avut loc întruniri antirăzboinice, împotriva hitlerismului, pentru pace. Vă trimit fotografia de mai jos, care evocă activitatea secției ligii din această comună. Ea a fost făcută în luna mai 1933. În acea vreme eram directorul școlii din localitate.

PE VALEA MILCOVĂȚULUI

Despre activitatea cercului de istorie din cadrul Școlii generale Letca Nouă, jud. Giurgiu, ne relatează profesorii CRISTIAN F. SCHUSTER și OCTAVIAN STAN: Cea mai veche piesă arheologică pe care am găsit-o este un ciocan perforat de piatră, datînd din neolitic, ridicat din punctul numit „Digul II” pe malul drept al pîrului Milcovăț. Pe malul aceluiași rîu, la întîlnirea cu brațul Bratlov, în punctul „Cărmăziri”, au fost descoperite fragmente ceramice, aparținînd culturilor Gumelnița și getice timpurii. Acestea prezintă similitudini cu altele obiecte de olărie getică găsite în Muntenia. Printre modelele ceramice semnificative, menționăm pe cele care prezintă incizii cu unghia, asemănătoare celor descoperite la Alexandria, Radovanu, Piscu Crăsani, Dorobanți, Chirnogi-Rudar, Iepurești etc. Ele sînt lucrate din pastă cărămizie, poroasă, cu mîlna, aparținînd La Tèneului. Alte piese au incizii cu pieptenele, fiind lucrate cu roata, asemănătoare celor de la Piscu Crăsani, Bogata.

Curierul elevilor

NOI PRIETENI ȘI ABONAȚI

În continuarea dialogului inițiat de revistă între elevii pasionați de istorie cărora — după cum știți — le punem în valoare preocupările publicându-le, totodată, micile corespondențe, atât noi fragmente din scrisorile primite de la cititorii noștri din școli.

● **FLOREN POPESCU**, anul III, Liceul de filologie-istorie din Cimpulung, jud. Argeș: Sînt un cititor statornic al revistei și salut cu deosebită bucurie această rubrică pusă la dispoziția noastră. Aștept cu deosebit interes concursul promis nouă, elevilor. Întrucît doresc să corespund cu colegii mei pasionați de istorie, vă rog să-mi publicați adresa la care îi rog să-mi scrie: com. Tufeni, jud. Olț.

● **Din partea Cercului de istorie al elevilor de la Liceul Industrial din Făurei ne scrie ANGELIA MANEA**, din clasa IX: În acest al douăzecilea an al existenței revistei, vă multumim din toată inima pentru sprijinul ce ni-l oferiți în îmbogățirea cunoștințelor noastre de istorie. La noi în școală, revista va avea din ce în ce mai mulți prieteni, căci devotați cititori al **Magazinului Istoric**, precum prof. **Gheorghe Perlanu**, sau foștii elevi serialiști **Tiberiu Cleață** și **Stere Răducanu** atrag în jurul revistei noi și noi cititori, colegi de-al noștri.

● **NICUȘOR IANCU**, din com. Măcina, jud. Buzău, elev la Liceul „Ștefan cel Mare”, din Rîmnicu-Sărat: Voi participa cu mare interes la concursul pentru elevi pe care-l veți organiza în 1987, cînd revista va împlini 20 ani de la apariția primului număr.

● **RICHARD FLORIN NEAMTU**, Școala generală nr. 3, din Iași: Mă pasionează foarte mult istoria. În prezent am reușit să-mi procur toată colecția revistei. Felicitări!

● **RĂZVAN DUMITRU**, clasa VIII B, Școala generală nr. 86, din București: În urmă cu cinci ani am descoperit revista dv. care mi-a plăcut foarte mult. Cu timpul am reușit să-mi procur — cu ajutorul tovarășului diriginte **Lucia Chigiu**, profesor de istorie — numere mai vechi ajungînd să am acum aproape toată colecția. Salut cu multă bucurie concursul pentru tineret din anul viitor, la care cu siguranță voi participa.

● **CORNELIU DUMITRESCU**, din Huși, str. Neculai Cișman, nr. 7: Doresc și eu să corespund cu elevi și tineri pasionați de istorie din întreaga țară.

● **IRINA SMĂDOIU**, clasa XI, Liceul industrial „Grivița Rosie”, din București, a participat la concursul cercurilor științifice ale elevilor din municipiul București (Iunie 1985). Participare înecunată de succes, lucrarea sa însemnări asupra participării armatei române la luptele pentru eliberarea Ungariei elăsîndu-se pe locul I. îi adresăm calde felicitări și îndemnuri de a persevera în astfel de preocupări.

Așteptăm, în continuare, vești de la voi, dragi prieteni din școli, relații despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre nolle voastre descoperiri, despre prietenii revistei din școala voastră, despre abonamente, despre colegi și tovarășii profesori care se remarcă în popularizarea **Magazinului Istoric**. Pînă atuncî, va recomandăm să citiți cu mare atenție articolele din acest număr referitor la tezaurul de la Simleu-Silvaniei, descoperit de doi elevi, care au îmbogățit astfel patrimoniul istoric și artistic al țării.

NU LA NOI

MIHAI VARGA, din com. Cadea, jud. Bihor; **EMIL CORCODE**, din Rodna; **VASILE POPA**, din Cluj-Napoca; **DUMITRU ANTOHI**, din Ploiești; **IOAN I. COȘOPRET**, din Tirgu Neamț; **GABRIEL TUNEA**, din Sibiu; **MIHAI CĂLIN DURLA**, din com. Găbești, jud. Bihor; **ION A. RĂDULEA**, din sat Aniniș Deal, com. Crasna jud. Gorj: După cum am precizat în mai multe rînduri, redacția nu are posibilitatea de a pune la dispoziția cititorilor cărțile pe care aceștia ni le solicită în urma prezentărilor lor în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție. Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul acestei rubrici, vă sugerăm deci să vă adresați librăriei „Cartea prin poștă”, din București, str. Pitagora, nr. 5.

COMETA HALLEY: ÎNTRE PĂMÎNT ȘI SOARE

În luna mai, stațiile și observatoarele astronomice au înregistrat ultimele semnale luminoase ale cometei Halley — corpul ceresc a cărei apariție pe firmament a constituit evenimentul astronomic central al acestui an. În evoluția sa spectaculoasă, care a avut periheliul (distanța cea mai apropiată de soare, nu de pămînt — cum dintr-o eroare redacțională a apărut în nr. 2/1986 al revistei), la 9 februarie 1986, cometa a fost urmărită, în observatoare și laboratoare astronomice, de cercetători care au obținut date extrem de prețioase privind structura și compoziția acestui corp ceresc. Din îndepărtatele zone ale sistemului solar, unde se află acum un ultim mesaj al cometei — cum o spunea și Topliceanu în parodile sale — nu adio, ci la reverdere... peste aproape trei sferturi de veac.

LICHIDUL MIRACULOS

În completarea rubricii din București, acum 50 ani, din nr. 4/1986, vă trimitem și eu o informație apărută

în paginile ziarului **Universul** din 4 aprilie, ne scrie **ALEXANDRU PETRESCU**, din București. „Lichidul miraculos. Acesta este numele sub care s-a vîndut în 1818, pentru prima oară, în America, cele dintîi cantități de petrol, lichid rădă de care civilizația modernă n-ar putea exista astăzi. La această dată, un industriaș, **Thorleu**, neavînd apă suficientă pe proprietatea sa, sapă un puț; în locul apei așteptate, iesi la suprafață un alt lichid, cu miros greu și puțin plăcut. **Thorleu** astupă puțul și pînă intră altă parte. Sonda nu era bine închisă, iar petrolul se scurse încet. Locuitorii descoperiră peste citva timp că petrolul, aplicat în comprese, liniștește durerile. Un comerciant iscusit avu ideea să vîndă în sticle produsul sondei, sub numele de **dichidul miraculos**.”

Știeți consemnează, de fapt, — precizăm noi — una din tradițiile răspîndirii petrolului în S.U.A. După cum arată **René Sedillot** în istoria petrolului (trad. rom. București, 1978), cel care s-a ocupat în S.U.A. cu comercializarea petrolului drept... medicament a fost **Samuel Kier**, care își prezenta elixirul cu următoarea reclamă: „Acest balsam de sănătate, rod al forțelor necunoscut ale naturii, aduce omului floarea vieții. Din adîncul adîncurilor, lichidul magic curge pentru a ne ostoi suferințele și a ne vindeca bolile”. Același autor francez precizează, în ceea ce privește folosirea petrolului în scopuri tehnice, pentru iluminat: „Prioritatea pare să aparțină românilor... Pentru ei, încă din primii ani ai secolului al XIX-lea, petrolul devine, la o scară bine delimitată, un mijloc de iluminat”.

CERERI ȘI OFERTE

ANDREI PRAVEȚ, Călea Giulești, nr. 50, sc. B, ap. 68, București, solicită: nr. 12/1980; oferă: nr. 9/1967; 3/1971; 2/1972; 1, 2, 6, 7, 9, 10, 12/1975; 2/1977; 1/1978.

DOINA VLAD, b-dul Leonida Sălăjan, nr. 36, bl. M 32 A, et. III, ap. 14, București, solicită: nr. 5/1979.

NELU CONSTANTINESCU, str. Mitulani, nr. 42, com. Buicești, jud. Mehedinți, solicită: nr. 1/1967.

DORIN TESCARIU, str. Zambilelor, nr. 6, bl. V, ap. 9, Turda, jud. Cluj, solicită: nr. 1/1967; 7-8/1968; 2/1972; oferă: nr. 9/1971; 6/1972; 11/1973; 9/1974; 4,11/1975; 2/1976; 1/1977; 5/1978; 11/1982.

ROBERTO POPA, str. Gh. Dimitrov, nr. 14, bl. 94, sc. A, et. II, ap. 9, Ploiești, solicită colecția 1974-1978; oferă numere din 1971-1982.

OTOKAR COVAR, b-dul Gării, nr. 16, sc. B, ap. 9, Brașov, solicită: nr. 1, 4, 5, 9/1967.

A. MĂZĂREANU, b-dul L. Sălăjan, nr. 59, bl. PM 2, ap. 4, București, oferă: colecția 1970-1984.

RADU GHEORGHIU, str. Vlad Tepeș, nr. 42, ap. 15, Ploiești, oferă: colecția 1971-1975.

GABRIEL BURLACU, str. Dinicu Golescu, nr. 21, bl. H, ap. 16, București, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) P.P. Panătescu, O. Onea, D. Zaharia Michael the Brave: A Great King of the Romanians • M.C. Stănescu 1936: Anti-fascist Demonstrations • Ș. Pascu Cnezes and Voivodes of Transylvania (III) • A.V. Matei The Dacian Treasure of Șimleu Silvaniei-Chehel • Z. Ornea 1874: Titu Maiorescu and His First Cabinet Appointment • I. Popescu-Puțurl The Arsacids (XII) • D. Ivănescu A.D. Xenopol at the Sorbonne • M. Sofronie Patrons of the Romanian Culture in the Nineteenth Century • M. Mușat, I. Ardeleanu 1926: Behind the Scenes of the Dynastic Crisis • V. Smărăndescu Băile Felix: Centuries of History • In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P.P. Panătescu, O. Onea, D. Zaharia Michel le Brave — un grand voïvode des roumains • M.C. Stănescu 1936. Grandes démonstrations et manifestations antifascistes • Ș. Pascu Knèzes et voïvodes de Transylvanie (III) • A.V. Matei Le trésor dace de Șimleu Silvaniei-Chehel • Z. Ornea 1874. Titu Maiorescu et son premier ministère • I. Popescu-Puțurl Les Arsacides (XII) • D. Ivănescu A.D. Xenopol à la Sorbonne • M. Sofronie Mécènes de la culture roumaine au XIXème siècle • M. Mușat, I. Ardeleanu 1926. Dans les coulisses de la crise dynastique • V. Smărăndescu Băile Felix — plusieurs siècles d'histoire • À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П.П. Панăтеску, О. Оня, Д. Захария Михай Храбрый — великий воевода румын • М.К. Стăнеску 1936. Крупные антифашистские демонстрации и выступления • Ш. Паску Князья и воеводы Трансильвании (III) • А.В. Матей Дакийское сокровище в Шимлеу Сильванией — Чехей • З. Орня 1874. Титу Майореску и его первое правительственное назначение • И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (XII) • Д. Ивăнеску А.Д. Ксенопол в Сорбонне • М. Софроние Мecenаты румынской культуры в XIX веке • М. Мушат, И. Арделину 1926. За кулисами династического кризиса • В. Смăрандеску Бăиле Феликс — столетия истории • В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) P.P. Panătescu, O. Onea, D. Zaharia Michael der Tapfere — ein grosser Wojewode der Rumänen • M.C. Stănescu 1936. Grosse antifaschistische Demonstrationen und Kundgebungen • Șt. Pascu Knease und Wojewoden Transylvaniens (III) • A.V. Matei Der dakische Schatz von Șimleu Silvaniei-Chehel • Z. Ornea 1874. Titu Maiorescu und sein erstes Ministeramt • I. Popescu-Puțurl Die Arsakiden (XII) • D. Ivănescu A.D. Xenopol an der Sorbonne • M. Sofronie Mäzene der rumänischen Kultur im XIX. Jahrhundert • M. Mușat, I. Ardeleanu 1926: In den Kulissen der Dynastiekrise • V. Smărăndescu Bad Felix — Jahrhunderte in der Geschichte • In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) P.P. Panătescu, O. Onea, D. Zaharia Miguel el Valiente — un gran vaivoda de los rumanos • M.C. Stănescu 1936. Grandes manifestaciones antifascistas • Șt. Pascu Principes y vaivodas de Transylvania (III) • A.V. Matei El tesoro dacio de Șimleu Silvaniei-Chehel • Z. Ornea 1874. Titu Maiorescu y su primer ministeriado • I. Popescu-Puțurl Los Arsácides (XII) • D. Ivănescu A.D. Xenopol en Sorbona • M. Sofronie Mecenas de la cultura rumana en el siglo XIX • M. Mușat, I. Ardeleanu 1926. Entre los bastidores de la crisis dinástica • V. Smărăndescu Los Baños Felix — siglos de historia • En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreoteasel,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

V A
tis C
Gen
Consil
nunc
ctiam
Statu
des. g
George
In si
ment
tit. c
a sum
bus. C

Scientia ac liberalitate nra amocati

